

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

Σύνοψη της έκθεσης που εκπονήθηκε για την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή από το Διεθνές Κέντρο Έρευνας και Πληροφόρησης για τη Δημόσια, Κοινωνική και Συνεταιριστική Οικονομία (CIRIEC)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

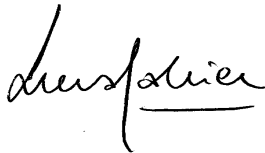
1. Πρόλογος: Luca Jahier, Πρόεδρος της Ομάδας Διαφόρων Δραστηριοτήτων της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής (ΕΟΚΕ) και Miguel Ángel Cabra de Luna, εκπρόσωπος της Κατηγορίας της Κοινωνικής Οικονομίας της ΕΟΚΕ
2. Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή και στόχοι
3. Κεφάλαιο 2: Ιστορική εξέλιξη της έννοιας της κοινωνικής οικονομίας
4. Κεφάλαιο 3: Προσδιορισμός των φορέων και των ομάδων που περιλαμβάνονται στην έννοια της κοινωνικής οικονομίας
5. Κεφάλαιο 4: Οι βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις που σχετίζονται με την κοινωνική οικονομία
6. Κεφάλαιο 5: Συγκριτική ανάλυση των σημαντικότερων ορισμών που σχετίζονται με την έννοια της κοινωνικής οικονομίας σε κάθε κράτος μέλος, υπό προσχώρηση και υποψήφια χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης
7. Κεφάλαιο 6: Η κοινωνική οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στις υπό προσχώρηση/υποψήφιες χώρες εκπεφρασμένη σε αριθμούς
8. Κεφάλαιο 7: Το νομικό πλαίσιο που διέπει τους φορείς της κοινωνικής οικονομίας στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στις υπό προσχώρηση/υποψήφιες χώρες και οι υφιστάμενες δημόσιες πολιτικές, με επίκεντρο την πρόσφατη νέα εθνική νομοθεσία σχετικά με την κοινωνική οικονομία
9. Κεφάλαιο 8: Η κοινωνική οικονομία στην Ευρώπη εν μέσω της παγκόσμιας κρίσης
10. Κεφάλαιο 9: Οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η κοινωνική οικονομία, με επίκεντρο τη στρατηγική για την Ευρώπη 2020: γεγονότα και επιπτώσεις
11. Κεφάλαιο 10: Προκλήσεις και συμπεράσματα

Πρόλογος του Luca Jahier

Ως Πρόεδρος της Ομάδας Διαφόρων Δραστηριοτήτων της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής (ΕΟΚΕ), θα ήθελα να χαιρετίσω θερμά την παρούσα μελέτη σχετικά με την κατάσταση της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία ανατέθηκε από την ΕΟΚΕ και διεξήχθη από το CIRIEC. Πολλές αλλαγές έχουν σημειωθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση από τη δημοσίευση της προηγούμενης μελέτης για το ίδιο θέμα το 2008, και θεωρήθηκε απαραίτητη η επανεξέταση του πεδίου εφαρμογής και του αντίκτυπου του τομέα, τόσο στα κράτη μέλη της ΕΕ όσο και στις υπό προσχώρηση/υποψήφιας χώρες (Κροατία και Ισλανδία αντιστοίχως). Επιπλέον, το 2012 ανακηρύχθηκε Διεθνές Έτος Συνεταιρισμών από τον ΟΗΕ και αποτελεί μια ευκαιρία για το σύνολο του τομέα της κοινωνικής οικονομίας να καταδείξει τη συνεισφορά του στις κοινωνίες και τις οικονομίες μας.

Αναμφισβήτητα, η κοινωνική οικονομία αποτελεί έναν τομέα που συμβάλλει σημαντικά στη δημιουργία θέσεων απασχόλησης, στη βιώσιμη ανάπτυξη και στη δικαιότερη κατανομή του εισοδήματος και του πλούτου. Πρόκειται για έναν τομέα ο οποίος μπορεί να συνδυάσει την κερδοφορία με την κοινωνική ένταξη και τα δημοκρατικά συστήματα διακυβέρνησης και να εργαστεί παράλληλα με τον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα για την προσαρμογή των υπηρεσιών στις ανάγκες. Είναι εξαιρετικά σημαντικό το γεγονός ότι ο τομέας αυτός διαχειρίστηκε την οικονομική κρίση πολύ καλύτερα από άλλους τομείς και ότι κερδίζει συνεχώς αναγνώριση σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Ωστόσο, απαιτούνται ακόμα πολλές προσπάθειες για την ενίσχυση της κατανόησης και της ευαισθητοποίησης, καθώς και για την οικοδόμηση της εμπιστοσύνης των πολιτών στον εν λόγω τομέα. Ένα πρώτο βήμα στη διαδικασία αυτή είναι η πλήρης κατανόηση του πεδίου εφαρμογής και του μεγέθους της κοινωνικής οικονομίας εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης και για τον λόγο αυτόν θεωρήθηκε αναγκαία η επανεξέταση των πραγματικών και αριθμητικών στοιχείων. Έχοντας αποκτήσει τις πληροφορίες αυτές, πρέπει τώρα να αγωνιστούμε για την ενότητα και για μια νέα ταυτότητα για τον τομέα, παρά τις πολλαπλές διαστάσεις του. Πρέπει να ενισχύσουμε το προφίλ του, να υπογραμμίσουμε το οικονομικό και κοινωνικό δυναμικό του ως λύση στην τρέχουσα οικονομική και κοινωνική κρίση και ως μέσο για θετική αλλαγή. Καλώ όλους τους ενδιαφερόμενους παράγοντες να συνεργαστούν για την επίτευξη του στόχου αυτού!

Luca Jahier

Πρόεδρος της Ομάδας Διαφόρων Δραστηριοτήτων
Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή

ΠΡΟΛΟΓΟΣ του Miguel Ángel Cabra de Luna

Τέσσερα έτη μετά τη δημοσίευση της μελέτης της ΕΟΚΕ με τίτλο «*Η κοινωνική οικονομία στην ΕΕ*», έχουμε τη χαρά να δημοσιεύσουμε μια ενημερωμένη έκδοσή της. Για μία ακόμα φορά, ο στόχος είναι να παρουσιαστεί μια επισκόπηση του τομέα στην ΕΕ, τόσο από ποσοτική όσο και από ποιοτική άποψη. Αυτή τη φορά διευρύνουμε την επισκόπηση ώστε να καλύπτει τα 27 κράτη μέλη καθώς και τις υπό προσχώρηση/υποψήφιες χώρες (Κροατία και Ισλανδία αντιστοίχως).

Η ΕΟΚΕ, συνεπώς, ενισχύει τη δέσμευσή της όσον αφορά την αναγνώριση και την προώθηση της κοινωνικής οικονομίας, ενός τομέα που δεν αποτελεί απλώς σημαντικό πυλώνα για την απασχόληση και την κοινωνική συνοχή σε ολόκληρη την Ευρώπη, αλλά και βασικό στοιχείο για την επίτευξη των στόχων της στρατηγικής «Ευρώπη 2020».

Όπως καταδεικνύει η παρούσα μελέτη, οι επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας στις ποικίλες μορφές τους (συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικών επιχειρήσεων) διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας και της αποδοτικότητας της ευρωπαϊκής οικονομίας με πολλούς διαφορετικούς τρόπους: κατευθύνοντας διασκορπισμένους και αδρανείς πόρους προς την οικονομική δραστηριότητα, κινητοποιώντας πόρους σε τοπικό επίπεδο, ενισχύοντας το επιχειρηματικό πνεύμα, εξαλείφοντας την ακαμψία της αγοράς, ενθαρρύνοντας την ευελιξία των αγορών, προάγοντας την κατά τόπους προσαρμογή της παραγωγής, για να αναφέρουμε μερικούς ενδεικτικά. Οι επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας έχουν επίσης μεγαλύτερη ικανότητα διατήρησης της απασχόλησης και αποφυγής της απώλειας θέσεων εργασίας κατά τη διάρκεια δυσμενών οικονομικών κύκλων, όπως παρατηρείται στην τρέχουσα οικονομική κρίση.

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών, έχουν σημειωθεί σημαντικές βελτιώσεις στον τομέα, όσον αφορά την πολιτική και νομική αναγνώριση, τόσο σε επίπεδο ΕΕ (Πράξη για την ενιαία αγορά, πρωτοβουλία για την κοινωνική επιχειρηματικότητα, θεσμικό πλαίσιο του ευρωπαϊκού ιδρύματος, ταμεία κοινωνικής επιχειρηματικότητας, κ.λπ.) όσο και σε εθνικό επίπεδο (π.χ. ο προσφάτως εγκριθείς ισπανικός νόμος για την κοινωνική οικονομία). Ευελπιστώ ότι η παρούσα μελέτη θα συνεισφέρει θετικά στην προώθηση της αναγνώρισης της κοινωνικής οικονομίας.

Miguel Ángel Cabra de Luna

Εκπρόσωπος της Κατηγορίας της Κοινωνικής Οικονομίας
της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ

1.1 Εισαγωγή και στόχοι

1.2 Μέθοδοι

1.3 Δομή και σύνοψη της έκθεσης

1.1 Εισαγωγή και στόχοι

Ο γενικός στόχος της παρούσας έκθεσης είναι να επικαιροποιήσει τη μελέτη «Η κοινωνική οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση» η οποία δημοσιεύτηκε το 2008 από την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, διευρύνοντας το πεδίο εφαρμογής της ώστε να συμπεριλάβει και τα 27 τρέχοντα κράτη μέλη της ΕΕ και τις υπό προσχώρηση/υποψήφιες χώρες (Κροατία και Ιρλανδία αντίστοιχα) και εξετάζοντας τους ορισμούς, την κατάσταση, τη συμβολή, τα νομικά μέσα και τις δημόσιες πολιτικές που σχετίζονται με την κοινωνική οικονομία (ΚΟ) καθώς και τον αντίκτυπο της οικονομικής κρίσης.

Για την επίτευξη του τελευταίου αυτού στόχου, η έκθεση χρησιμοποιεί τρεις ενδιάμεσους στόχους ή εργαλεία τα οποία δεν είχαν προσδιορισθεί επαρκώς έως σήμερα. Ο πρώτος στόχος έγκειται στην κατοχύρωση ενός σαφούς και αυστηρού ορισμού για την κοινωνική οικονομία ως έννοια και για τις διάφορες κατηγορίες επιχειρήσεων και οργανώσεων που την απαρτίζουν.

Ο δεύτερος ενδιάμεσος στόχος είναι ο προσδιορισμός των διαφόρων παραγόντων οι οποίοι, ανεξάρτητα από τη νομική μορφή τους, αποτελούν τμήμα της κοινωνικής οικονομίας σε κάθε κράτος μέλος βάσει του ορισμού που κατοχυρώνεται στην παρούσα έκθεση, καθώς και η σύγκριση των διαφόρων εθνικών ορισμών που χρησιμοποιούνται σε σχέση με την έννοια της κοινωνικής οικονομίας.

Ο τρίτος ενδιάμεσος στόχος περιλαμβάνει την παροχή μακροοικονομικών στοιχείων για την κοινωνική οικονομία στα 27 κράτη μέλη και στις δύο υποψήφιες χώρες, την εξέταση των προσφάτως εγκριθέντων εθνικών νόμων για την ΚΟ, τη διεξαγωγή συγκριτικής ανάλυσης σε εθνικό επίπεδο όσον αφορά τις τρέχουσες θεωρήσεις και αντιλήψεις της ΚΟ σε κάθε χώρα και την ανάλυση του τρόπου με τον οποίο η κοινωνική οικονομία μπορεί και πρόκειται να συνεισφέρει στην εφαρμογή της στρατηγικής «Ευρώπη 2020».

1.2 Μέθοδοι

Η έκθεση καταρτίστηκε και συντάχθηκε από τους Rafael Chaves και José Luis Monzón του CIRIEC, επικουρούμενοι από επιτροπή εμπειρογνομόνων στην οποία συμμετείχαν οι D. Demoustier (Γαλλία), R. Spear (Ηνωμένο Βασίλειο), Alberto Zevi (Ιταλία), Chiara Carini (Ιταλία) and Magdalena Huncova (Τσεχική Δημοκρατία), οι οποίοι συζήτησαν το πρόγραμμα εργασιών στο σύνολό του, τη μεθοδολογία και την προτεινόμενη τελική έκθεση με τους διευθυντές.

Εφόσον το παρόν κείμενο αποτελεί επικαιροποιημένη έκδοση, το μεγαλύτερο μέρος του στηρίζεται στην προηγούμενη έκθεση η οποία δημοσιεύτηκε το 2008 με τίτλο «Η κοινωνική οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση». Όσον αφορά τη μεθοδολογία, το πρώτο μέρος της έκθεσης θεωρεί τον ορισμό του τομέα της αγοράς ή των επιχειρήσεων της ΚΟ που διατυπώνεται στο *Manual for drawing up the Satellite Accounts of Co-operatives and Mutual Societies* (Εγχειρίδιο για την κατάρτιση των δορυφορικών λογαριασμών των συνεταιρισμών και των εταιρειών αλληλασφάλισης) ως βάση για την καθιέρωση ενός ορισμού της ΚΟ στο σύνολό της για τον οποίο υπάρχει ευρεία πολιτική και επιστημονική συναίνεση.

Όσον αφορά τον δεύτερο στόχο της έκθεσης, τον Φεβρουάριο, τον Μάρτιο και τον Απρίλιο του 2012 διεξήχθη σημαντική επιτόπια έρευνα με τη μορφή ερωτηματολογίου το οποίο απεστάλη στα 27 κράτη μέλη και στις υπό προσχώρηση και υποψήφιες χώρες. Το ερωτηματολόγιο απεστάλη σε προνομιούχους μάρτυρες και εμπειρογνώμονες της έννοιας της ΚΟ και συναφών τομέων καθώς και της πραγματικότητας του κλάδου αυτού στις χώρες τους. Οι εν λόγω εμπειρογνώμονες είναι πανεπιστημιακοί ερευνητές, επαγγελματίες που εργάζονται στις ενώσεις και τις δομές που εκπροσωπούν την ΚΟ και υψηλόβαθμοι δημόσιοι υπάλληλοι των διαφόρων κρατών με αρμοδιότητες σχετικές με την ΚΟ. Τα αποτελέσματα υπήρξαν άκρως ικανοποιητικά: συνελέγησαν 52 συμπληρωμένα ερωτηματολόγια από 26 χώρες. Οι συνεισφορές ευρωπαϊκών οργανώσεων όπως η Cooperatives Europe, η COGECA και η ICMIF συνέδραμαν στην κάλυψη ορισμένων κενών όσον αφορά τα στοιχεία.

Πίνακας 1.1. Ληφθέντα ερωτηματολόγια

	Ερωτηματολόγια
Αυστρία	1
Βέλγιο	3
Βουλγαρία	2
Κύπρος	0
Τσεχική Δημοκρατία	3
Δανία	1
Εσθονία	0
Φινλανδία	1
Γαλλία	2
Γερμανία	4
Ελλάδα	2
Ουγγαρία	4
Ιρλανδία	2
Ιταλία	2
Λετονία	1
Λιθουανία	1
Λουξεμβούργο	0
Μάλτα	1
Κάτω Χώρες	1
Πολωνία	3
Πορτογαλία	1
Ρουμανία	2
Σλοβακία	3
Σλοβενία	2
Ισπανία	3
Σουηδία	1
Ηνωμένο Βασίλειο	2
Υπό προσχώρηση και υποψήφιες χώρες	
Κροατία	3
Ισλανδία	1

Όσον αφορά τον τρίτο ενδιάμεσο στόχο της έκθεσης –τον εντοπισμό των δημόσιων πολιτικών, μέσω της εξέτασης των προσφάτως εγκριθέντων εθνικών νόμων σχετικά με την κοινωνική οικονομία, της

ανάλυσης του αντίκτυπου της οικονομικής κρίσης στην κοινωνική οικονομία και της μελέτης του τρόπου με τον οποίο η κοινωνική οικονομία μπορεί και πρέπει να συνεισφέρει στην εφαρμογή της στρατηγικής «Ευρώπη 2020»— αυτός επετεύχθη με τη λήψη της γνώμης της επιτροπής εμπειρογνομόνων και των εμπειρογνομόνων του κλάδου, με τη χρήση πληροφοριών που παρασχέθηκαν μέσω των ερωτηματολογίων και με τη διεξαγωγή συζητήσεων με την επιτροπή εμπειρογνομόνων και στο πλαίσιο της επιστημονικής επιτροπής του CIRIEC για την κοινωνική οικονομία.

1.3 1.3 Δομή και σύνοψη της έκθεσης

Η έκθεση δομείται ως εξής:

Μετά το πρώτο εισαγωγικό κεφάλαιο σχετικά με την έκθεση και τους στόχους της, ακολουθεί το κεφάλαιο 2 όπου παρουσιάζεται η ιστορική εξέλιξη της έννοιας της κοινωνικής οικονομίας, συμπεριλαμβανομένων των πλέον πρόσφατων πληροφοριών σχετικά με την αναγνώρισή της από τα συστήματα εθνικών λογαριασμών.

Στην αρχή του κεφαλαίου 3 διατυπώνεται ένας ορισμός της κοινωνικής οικονομίας ο οποίος ταιριάζει με τα συστήματα εθνικών λογαριασμών και στη συνέχεια εντοπίζονται οι σημαντικότερες ομάδες παραγόντων της κοινωνικής οικονομίας σε αυτή τη βάση.

Το κεφάλαιο 4 συνοψίζει τις βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις στην κοινωνική οικονομία, προσδιορίζοντας τις ομοιότητες και τις διαφορές τους.

Τα κεφάλαια 5 και 6 παρουσιάζουν μια επισκόπηση της τρέχουσας κατάστασης της κοινωνικής οικονομίας στην ΕΕ, παρέχοντας μια συγκριτική ανάλυση των αντιλήψεων για την κοινωνική οικονομία σε κάθε χώρα και των μακροοικονομικών δεδομένων για την κοινωνική οικονομία στα 27 κράτη μέλη και τις υπό προσχώρηση/υποψήφιες χώρες.

Τα κεφάλαια 7, 8 και 9 παρουσιάζουν μια επισκόπηση της προσφάτως εγκριθείσας εθνικής νομοθεσίας σχετικά με την κοινωνική οικονομία, των δημόσιων πολιτικών που έχει αναπτύξει κάθε χώρα όσον αφορά την κοινωνική οικονομία, ακολουθούμενη από μια εξέταση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης και της συμβολής της κοινωνικής οικονομίας στην εφαρμογή της στρατηγικής «Ευρώπη 2020».

Τέλος, το κεφάλαιο 10 αναλύει τις προκλήσεις και τις τάσεις και παραθέτει συμπεράσματα. Η έκθεση ολοκληρώνεται με κατάλογο βιβλιογραφικών αναφορών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

- 2.1. Λαϊκές ενώσεις και συνεταιρισμοί – ιστορικοί πρόδρομοι της κοινωνικής οικονομίας
- 2.2. Η εμβέλεια και το πεδίο δραστηριότητας της κοινωνικής οικονομίας σήμερα
- 2.3. Ο προσδιορισμός και η θεσμική αναγνώριση της κοινωνικής οικονομίας σήμερα

2.1 Λαϊκές ενώσεις και συνεταιρισμοί – ιστορικοί πρόδρομοι της κοινωνικής οικονομίας

Ως δραστηριότητα, η *κοινωνική οικονομία* (ΚΟ) συνδέεται ιστορικά με λαϊκές ενώσεις και συνεταιρισμούς που αποτέλεσαν τη σπονδυλική της στήλη. Το σύστημα αξιών και οι κανόνες συμπεριφοράς των λαϊκών ενώσεων, που αντικατοπτρίζονται στην εξελικτική πορεία του συνεταιριστικού κινήματος αποτελούν τα στοιχεία που διαμόρφωσαν τη σύγχρονη έννοια της ΚΟ, η οποία διαρθρώνεται γύρω από τρεις μεγάλες οικογένειες οργανώσεων: τους συνεταιρισμούς, τις αλληλασφαλιστικές εταιρείες και ενώσεις, με την πρόσφατη προσθήκη των ιδρυμάτων. Στην πραγματικότητα, στις απαρχές τους οι μεγάλες αυτές οικογένειες αποτελούσαν διασυνδεδεμένες εκφράσεις μιας κοινής παρόρμησης: της αντίδρασης των πλέον ευάλωτων και ανυπεράσπιστων κοινωνικών ομάδων, *μέσω οργανώσεων αυτοβοήθειας*, στις νέες συνθήκες ζωής που δημιουργήθηκαν από την ανάπτυξη του βιομηχανικού καπιταλισμού κατά τον 18ο και 19ο αιώνα. Οι συνεταιρισμοί, οι εταιρείες αλληλοβοήθειας και οι αντιστασιακές ενώσεις αντικατόπτριζαν τις τρεις διαστάσεις αυτής της παρόρμησης για δημιουργία ενώσεων.

Παρά το γεγονός ότι η φιλανθρωπία (φιλανθρωπικά ιδρύματα, αδελφότητες και νοσοκομεία) και οι οργανώσεις αλληλοβοήθειας σημείωσαν σημαντική ανάπτυξη κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, η μεγάλη ανάπτυξη των λαϊκών ενώσεων, των συνεταιρισμών και των αλληλασφαλιστικών εταιρειών σημειώθηκε κατά τον 19ο αιώνα μέσω πρωτοβουλιών που ανέλαβε η εργατική τάξη. Στη Βρετανία, για παράδειγμα, ο αριθμός των *ταμείων αλληλοβοήθειας* πολλαπλασιάστηκε τη δεκαετία του 1790. Σε ολόκληρη την Ευρώπη, ιδρύθηκαν πολλές αλληλασφαλιστικές εταιρείες πρόνοιας και εταιρείες αλληλοβοήθειας. Σε χώρες της Λατινικής Αμερικής, όπως η Ουρουγουάη και η Αργεντινή, το κίνημα αλληλασφάλισης αναπτύχθηκε σημαντικά κατά τη διάρκεια του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα.

Τα πρώτα συνεταιριστικά πειράματα πραγματοποιήθηκαν στη Βρετανία στα τέλη του 18ου και στις αρχές του 19ου αιώνα ως αυθόρμητη αντίδραση των βιομηχανικών εργατών στις δυσκολίες των σκληρών συνθηκών διαβίωσής τους. Ωστόσο, ο σοσιαλιστικός τρόπος σκέψης όπως αναπτύχθηκε από τον Robert Owen και τους ρικαρντιανούς αντικαπιταλιστές, όπως οι William Thompson, George Mudie, William King, Thomas Hodgskin, John Gray και John Francis Bray θα ασκούσε σύντομα σημαντική επιρροή στο συνεταιριστικό κίνημα, και από το 1824 έως το 1835 δημιουργήθηκε ένας στενός δεσμός μεταξύ του κινήματος αυτού και των συνδικαλιστικών ενώσεων, καθώς και τα δύο αποτελούσαν εκφάνσεις ενός κοινού εργατικού κινήματος και είχαν τον ίδιο στόχο: τη χειραφέτηση της εργατικής τάξης. Τα οκτώ *συνεταιριστικά συνέδρια* που πραγματοποιήθηκαν από το 1831 έως το 1835 συντόνιζαν τόσο το συνεταιριστικό όσο και το συνδικαλιστικό κίνημα. Πράγματι, σε ένα από τα συνέδρια αυτά συστάθηκε η *Grand National Consolidated Trades Union* (Εθνική ομοσπονδία συνδικαλιστικών ενώσεων) η οποία συνένωσε όλα τα βρετανικά συνδικάτα.

Ο William King παρενέβη άμεσα και αποφασιστικά στην ανάπτυξη του συνεταιριστικού κινήματος στη Βρετανία και επηρέασε τον ευρέως γνωστό συνεταιρισμό που ιδρύθηκε στο Rochdale της Αγγλίας το 1844 από 28 εργαζόμενους, έξι από τους οποίους ήταν οπαδοί του Owen (Monzón, 2003). Οι διάσημες αρχές του συνεταιρίζεσθαι βάσει των οποίων λειτουργούσαν οι πρωτοποριακοί

συνεταιρισμοί του Rochdale υιοθετήθηκαν από όλων των ειδών τους συνεταιρισμούς, οι οποίοι δημιούργησαν τη Διεθνή Συνεταιριστική Συμμαχία (ICA) στο Λονδίνο το 1895 και συνεισέφεραν σημαντικά στην ανάπτυξη της σύγχρονης έννοιας της ΚΟ.

Σύμφωνα με το συνέδριο της ICA του 1995 στο Μάντσεστερ, οι αρχές αυτές ορίζουν τους συνεταιρισμούς ως δημοκρατικές οργανώσεις στις οποίες οι αποφάσεις λαμβάνονται από την πλειοψηφία των *μελών-χρηστών της δραστηριότητας που ασκείται συνεταιριστικά*, με αποτέλεσμα τα μέλη που είναι επενδυτές ή κεφαλαιούχοι, εάν υπάρχουν, να μην επιτρέπεται να αποτελέσουν πλειοψηφία και τα πλεονάσματα να μην κατανέμονται σύμφωνα με κριτήρια αναλογικότητας προς το κεφάλαιο. Τα ίσα δικαιώματα ψήφου, η περιορισμένη αποζημίωση για το μερίδιο του κεφαλαίου που τα μέλη-χρήστες υποχρεούνται να καταβάλουν και η δημιουργία, σε πολλές περιπτώσεις, αδιαίρετων αποθεμάτων τα οποία δεν μπορούν να διανεμηθούν ακόμα και σε περίπτωση διάλυσης της οργάνωσης, αποτελούν περαιτέρω τρόπους βάσει των οποίων οι συνεταιρισμοί διαφέρουν από άλλες εταιρείες.

Από την εποχή του Rochdale και εξής, οι συνεταιρισμοί έχουν προσελκύσει την προσοχή διαφόρων ιδεολογικών σχολών. Πράγματι, η υπέρβαση των ιδεολογικών συνόρων και ο αναλυτικός πλουραλισμός συγκαταλέγονται στα χαρακτηριστικά της βιβλιογραφίας που ασχολείται με το φαινόμενο αυτό. Οι ουτοπικοί σοσιαλιστές, οι ρικαρντιανοί σοσιαλιστές, οι χριστιανοί σοσιαλιστές (καθολικοί και προτεστάντες) και οι φιλελεύθεροι σοσιαλιστές καθώς και επιφανείς κλασικοί, μαρξιστές και νεοκλασικοί οικονομολόγοι, έχουν αναλύσει διεξοδικά αυτόν τον ετερόδοξο τύπο εταιρείας.

Ο όρος *κοινωνική οικονομία* πιθανότατα εμφανίστηκε για πρώτη φορά στην οικονομική βιβλιογραφία το 1830. Είναι η χρονιά που ο γάλλος φιλελεύθερος οικονομολόγος Charles Dunoyer δημοσίευσε το έργο του «Πραγματεία περί της Κοινωνικής Οικονομίας», στο οποίο τασσόταν υπέρ μιας ηθικής προσέγγισης της οικονομίας. Κατά τη διάρκεια της περιόδου 1820-1860 αναπτύχθηκε στη Γαλλία μια ανομοιόμορφη ιδεολογική σχολή, η οποία μπορεί να ορισθεί συλλογικά ως σχολή των *κοινωνικών οικονομολόγων*. Οι περισσότεροι εξ αυτών επηρεάστηκαν από τις αναλύσεις των T.R. Malthus και S. de Sismondi σχετικά, αφενός, με την ύπαρξη «δυσλειτουργιών της αγοράς» οι οποίες μπορούν να οδηγήσουν σε ανισοροπίες και, αφετέρου, με την οριοθέτηση του πραγματικού αντικειμένου των οικονομικών, το οποίο, κατά τον Sismondi, είναι ο *άνθρωπος* και όχι ο *πλούτος*. Ωστόσο, οι περισσότεροι κοινωνικοί οικονομολόγοι πρέπει να τοποθετηθούν στη σφαίρα της φιλελεύθερης οικονομικής θεωρίας και να ταυτιστούν με τις αρχές του *laissez-faire* και τους θεσμούς που επρόκειτο να θεμελιώσει ο ανερχόμενος καπιταλισμός, συμπεριλαμβανομένων των καπιταλιστικών επιχειρήσεων και αγορών.

Κατά συνέπεια, οι θεωρητικοί της κοινωνικής οικονομικής θεωρίας την περίοδο αυτή δεν παρουσίασαν, ούτε προώθησαν τυχόν εναλλακτικές ή συμπληρωματικές προσεγγίσεις του καπιταλισμού. Αντιθέτως, οι οικονομολόγοι αυτοί ανέπτυξαν μια θεωρητική προσέγγιση της κοινωνίας και του τι νοείται ως κοινωνικό επιδιώκοντας τη συμφιλίωση της ηθικής και της οικονομίας μέσω της ηθικοποίησης της ατομικής συμπεριφοράς, όπως στο μοντέλο του F. Le Play (Azam, 2003), κατά την άποψη του οποίου ο στόχος για τον οποίο θα πρέπει να αγωνίζονται οι οικονομολόγοι δεν είναι η ευημερία ή ο πλούτος, αλλά η κοινωνική ειρήνη (B. de Carbon, 1972).

Ο προσανατολισμός της θεωρίας της κοινωνικής οικονομίας υπέστη εκ βαθέων αλλαγές κατά τη διάρκεια του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα λόγω της επιρροής δύο μεγάλων οικονομολόγων, του John Stuart Mill και του Leon Walras.

Ο Mill έδωσε ιδιαίτερη προσοχή στην τάση δημιουργίας ενώσεων μεταξύ των εργαζομένων, τόσο από συνεταιριστική άποψη όσο και από άποψη αλληλασφάλισης. Στο έργο του *Principles of Political Economy* (Αρχές Πολιτικής Οικονομίας), το οποίο άσκησε μεγάλη επιρροή στους μεταγενέστερους, διερευνά ενδελεχώς τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα των εργατικών συνεταιρισμών,

διατυπώνοντας την άποψη ότι πρέπει να ενθαρρυνθεί αυτό το είδος εταιρείας λόγω των οικονομικών και ηθικών του οφελών.

Όπως ο Mill, έτσι και ο Leon Walras θεωρεί ότι οι συνεταιρισμοί μπορούν να επιτελέσουν σημαντική λειτουργία στην επίλυση των κοινωνικών συγκρούσεων διαδραματίζοντας σημαντικό «οικονομικό ρόλο, όχι εξαλείφοντας το κεφάλαιο αλλά καθιστώντας τον κόσμο λιγότερο καπιταλιστικό, καθώς και ηθικό ρόλο, εξίσου σημαντικό, ο οποίος συνίσταται στο να εισαχθεί η δημοκρατία στις εργασίες της παραγωγικής διαδικασίας» (Μονζόν, 1989).

Ο Walras στο *Études d'Économie Sociale: théorie de la répartition de la richesse sociale*, (Μελέτες της κοινωνικής οικονομίας: θεωρία της αναδιανομής του κοινωνικού πλούτου), που δημοσιεύθηκε στη Λωζάννη το 1896, εισάγει μια σημαντική καινοτομία στην αρχική προσέγγιση της κοινωνικής οικονομίας όπως ορίζεται στο μοντέλο του F. Le Play. Με τον Walras, η κοινωνική οικονομία μετατρέπεται τόσο σε τμήμα της επιστήμης των οικονομικών όσο και σε πεδίο οικονομικής δραστηριότητας, η οποία ανθίζει σε συνεταιρισμούς, σε αλληλασφαλιστικές εταιρείες και ενώσεις, με τη μορφή που έχουν σήμερα. Μόνο κατά το τέλος του 19ου αιώνα διαμορφώνονται τα βασικά χαρακτηριστικά της σύγχρονης έννοιας της κοινωνικής οικονομίας, εμπνευσμένα από τις αξίες του δημοκρατικού κινήματος δημιουργίας ενώσεων, αλληλασφαλιστικών εταιρειών και συνεταιρισμών.

2.2 Η εμβέλεια και το πεδίο δραστηριότητας της κοινωνικής οικονομίας σήμερα

Παρά το γεγονός ότι η ΚΟ είχε αρκετά μεγάλη απήχηση στην Ευρώπη κατά τη διάρκεια του πρώτου τρίτου του 20ού αιώνα, το αναπτυξιακό μοντέλο στη δυτική Ευρώπη την περίοδο 1945-1975 έδινε προτεραιότητα κυρίως στον παραδοσιακό ιδιωτικό καπιταλιστικό τομέα και στον δημόσιο τομέα. Το μοντέλο αυτό αποτελούσε τη βάση του κράτους πρόνοιας, το οποίο εντόπισε σαφείς δυσλειτουργίες της αγοράς και ανέπτυξε μία δέσμη πολιτικών που απεδείχθησαν άκρως αποτελεσματικές για την αντιμετώπισή τους: αναδιανομή του εισοδήματος, κατανομή των πόρων και αντικυκλικές πολιτικές. Όλες αυτές οι πολιτικές στηρίχθηκαν στο κεντρικό μοντέλο, σύμφωνα με το οποίο οι κοινωνικοί και οικονομικοί φορείς που είναι σημαντικοί είναι οι ενώσεις των εργοδοτών και οι συνδικαλιστικές ενώσεις, καθώς και η κυβέρνηση.

Στις χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, που ήταν συνδεδεμένες με το σοβιετικό σύστημα και με οικονομίες κεντρικού σχεδιασμού, το κράτος αποτελούσε τον μοναδικό οικονομικό φορέα χωρίς να αφήνει χώρο στους παράγοντες της ΚΟ. Μόνο οι συνεταιρισμοί είχαν σημαντική παρουσία σε ορισμένες χώρες του σοβιετικού μπλοκ, παρά το γεγονός ότι ορισμένες από τις παραδοσιακές αρχές τους όπως η εθελοντική και ανοιχτή συμμετοχή των μελών και η δημοκρατική οργάνωση είχαν πλήρως αφανιστεί. Κατά τη διάρκεια των δύο τελευταίων αιώνων, οι τσέχοι οικονομολόγοι ανέπτυξαν προσεγγίσεις της κοινωνικής οικονομίας οι οποίες δεν ευνοούσαν αποκλειστικά την κερδοφορία. Πολλές μη κερδοσκοπικές οργανώσεις την περίοδο της πρώτης Τσεχοσλοβακικής Δημοκρατίας ακολούθησαν την παράδοση αυτή, της οποίας οι απαρχές ανάγονται στον 19ο αιώνα.

Η καθιέρωση συστημάτων μικτής οικονομίας δεν αποτέλεσε εμπόδιο στην ανάπτυξη σημαντικού αριθμού εταιρειών και οργανώσεων –συνεταιρισμών, αλληλασφαλιστικών εταιρειών και ενώσεων– οι οποίες βοήθησαν στην αντιμετώπιση κοινωνικά σημαντικών ζητημάτων και ζητημάτων γενικού συμφέροντος σχετικά με την κυκλική ανεργία, τις γεωγραφικές ανισορροπίες μεταξύ γεωργικών περιοχών και τη στρέβλωση των συσχετισμών δυνάμεων μεταξύ οργανώσεων λιανικής διανομής και καταναλωτών, μεταξύ άλλων. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής, η ΚΟ ουσιαστικά έπαψε να αποτελεί ουσιώδη δύναμη στη διαδικασία εναρμόνισης της οικονομικής ανάπτυξης με την κοινωνική πρόνοια, καθώς το κράτος είχε αναλάβει τον κεντρικό ρόλο. Μόνο όταν ξέσπασε η κρίση του κράτους πρόνοιας και των συστημάτων μικτής οικονομίας κατά το τελευταίο τέταρτο του 20ού αιώνα άρχισε να διατυπώνεται εκ νέου ενδιαφέρον σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες για τις παραδοσιακές οργανώσεις

της ΚΟ, είτε ως εναλλακτικές επιχειρηματικές λύσεις για τα μοντέλα του καπιταλισμού και των δημοσίων τομέων, όπως οι συνεταιρισμοί και οι αλληλασφαλιστικές ενώσεις, είτε ως οργανώσεις εκτός της αγοράς –κυρίως ενώσεις και ιδρύματα. Το ενδιαφέρον αυτό προέκυψε από τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι οικονομίες της αγοράς στην εξεύρεση ικανοποιητικών λύσεων σε πολύ σημαντικά προβλήματα, όπως η μαζική μακροχρόνια ανεργία, ο κοινωνικός αποκλεισμός, η πρόνοια στις αγροτικές περιοχές και σε υποβαθμισμένες αστικές περιοχές, η υγεία, η εκπαίδευση, η ποιότητα ζωής των συνταξιούχων, η βιώσιμη ανάπτυξη και άλλα ζητήματα. Τα θέματα αυτά αποτελούν κοινωνικές ανάγκες οι οποίες δεν καλύπτονται επαρκώς ή αποτελεσματικά είτε από ιδιωτικούς καπιταλιστικούς παράγοντες είτε από τον δημόσιο τομέα και για τις οποίες δεν είναι δυνατόν να εξευρεθεί εύκολη λύση μέσω αυτορυθμιζόμενων αγορών ή μέσω της παραδοσιακής μακροοικονομικής πολιτικής.

Παρότι πραγματοποιήθηκαν πολλές μετατροπές σημαντικών συνεταιρισμών και αλληλασφαλιστικών εταιρειών σε άλλης μορφής εταιρείες σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες κατά τις τελευταίες δεκαετίες, εν γένει, ο επιχειρηματικός τομέας της ΚΟ (συνεταιρισμοί και αλληλασφαλιστικές εταιρείες) γνώρισε σημαντική ανάπτυξη, όπως αναγνωρίζεται και στο *Manual for drawing up the Satellite Accounts of Companies in the Social Economy* (Εγχειρίδιο για την κατάρτιση των δορυφορικών λογαριασμών των επιχειρήσεων της κοινωνικής οικονομίας) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Σε πολλές σημαντικές μελέτες έχει υπογραμμιστεί η σημαντική ανάπτυξη της ΚΟ στο σύνολό της στην Ευρώπη. Μία από τις σημαντικότερες μελέτες, η οποία διεξήχθη από το CIRIEC για την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στο πλαίσιο της δοκιμαστικής ενέργειας «Τρίτο σύστημα και απασχόληση», τονίζει την ολοένα αυξανόμενη σημασία των συνεταιρισμών, των αλληλασφαλιστικών εταιρειών και ενώσεων για τη δημιουργία και τη διατήρηση θέσεων απασχόλησης και για τη διόρθωση σοβαρών οικονομικών και κοινωνικών ανισορροπιών.

Μετά τη διάλυση του σοβιετικού μπλοκ, πολλοί συνεταιρισμοί της ανατολικής και κεντρικής Ευρώπης κατέρρευσαν. Επιπλέον, έχασαν μεγάλο μέρος της αξίας τους στα μάτια των πολιτών. Πρόσφατα, ωστόσο, έχει αρχίσει να σημειώνεται μια αναβίωση των πρωτοβουλιών των πολιτών για την ανάπτυξη έργων της ΚΟ και αυτό αντικατοπτρίζεται στις νομοθετικές προτάσεις για την ώθηση των οργανώσεων στον τομέα αυτόν.

Εντυπωσιακή ανάπτυξη της ΚΟ σημειώθηκε στον τομέα των οργανώσεων που ασχολούνται με την παραγωγή των λεγόμενων *κοινωνικών αγαθών ή αγαθών ιδιαίτερης κοινωνικής σημασίας*, ιδίως της εργασίας και της κοινωνικής ένταξης καθώς και των κοινωνικών υπηρεσιών και της περίθαλψης σε επίπεδο τοπικών κοινοτήτων. Στον τομέα αυτόν, η δημιουργία ενώσεων και συνεταιρισμών φαίνεται να έχει ακολουθήσει εκ νέου μια κοινή πορεία κατανόησης και συνεργασίας σε πολλά έργα και δραστηριότητες, όπως στην περίπτωση των *κοινωνικών επιχειρήσεων*, πολλές από τις οποίες είναι συνεταιρισμοί, οι οποίες έχουν ήδη νομίμως αναγνωριστεί σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, μεταξύ άλλων, την Ιταλία, την Πορτογαλία, τη Γαλλία, το Βέλγιο, την Ισπανία, την Πολωνία, τη Φινλανδία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Τα χαρακτηριστικά τους συνοψίζονται στο κεφάλαιο 3.2. της παρούσας έκθεσης.

Στην ΕΕ-27, υπήρχαν το 2009 περισσότεροι από 207.000 οικονομικά ενεργοί συνεταιρισμοί. Πρόκειται για συνεταιρισμούς που έχουν κατοχυρώσει τη θέση τους σε κάθε κλάδο οικονομικής δραστηριότητας και έχουν ιδιαίτερη παρουσία στη γεωργία, τη χρηματοπιστωτική μεσιτεία, το λιανικό εμπόριο και τη στέγαση και ως εργατικοί συνεταιρισμοί στον βιομηχανικό και τον κατασκευαστικό κλάδο, καθώς και στον κλάδο των υπηρεσιών. Οι συνεταιρισμοί αυτοί απασχολούν άμεσα 4,7 εκατ. εργαζομένους και διαθέτουν 108 εκατ. μέλη.

Τα αλληλασφαλιστικά ταμεία στον χώρο της υγείας και της κοινωνικής πρόνοιας παρέχουν συνδρομή και καλύπτουν περισσότερα από 120 εκατ. άτομα, και το μερίδιό των αλληλασφαλιστικών ταμείων στην αγορά ανέρχεται σε 24%.

Στην ΕΕ-27, οι ενώσεις απασχολούσαν 8,6 εκατ. εργαζομένους το 2010, παρήγαγαν περισσότερο του 4% του ΑΕγχΠ και είχαν μέλη το 50% των πολιτών της.

Συμπερασματικά, εκτός και πέραν της ποσοτικής της σημασίας, τις τελευταίες δεκαετίες, η ΚΟ όχι μόνο κατέδειξε την ικανότητα που διαθέτει να συντελεί αποτελεσματικά στην επίλυση νέων κοινωνικών προβλημάτων, αλλά και ενίσχυσε τη θέση της ως αναγκαίου θεσμού για τη σταθερότητα και τη βιωσιμότητα της οικονομικής ανάπτυξης, για δικαιότερη κατανομή των εισοδημάτων και του πλούτου, προσαρμόζοντας τις υπηρεσίες στις ανάγκες, αυξάνοντας την αξία των οικονομικών δραστηριοτήτων που εξυπηρετούν κοινωνικές ανάγκες, διορθώνοντας ανισορροπίες της αγοράς εργασίας και, τέλος, εμβαθύνοντας και ενισχύοντας την οικονομική δημοκρατία.

2.3 Ο προσδιορισμός και η θεσμική αναγνώριση της κοινωνικής οικονομίας σήμερα

Ο προσδιορισμός της ΚΟ, όπως τη γνωρίζουμε σήμερα έχει τις απαρχές του στη Γαλλία της δεκαετίας του 1970, όταν οι οργανώσεις που εκπροσωπούσαν τους συνεταιρισμούς, τις αλληλασφαλιστικές εταιρείες και τις ενώσεις δημιούργησαν την *Εθνική Επιτροπή Σύνδεσης των Αλληλασφαλιστικών, Συνεταιριστικών και Συλλογικών Δραστηριοτήτων* (CNLAMCA). Από το τέλος του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου έως το 1977, ο όρος «κοινωνική οικονομία» είχε πάψει πλέον να χρησιμοποιείται στην καθομιλουμένη ακόμα και μεταξύ των «οικογενειών» αυτού του κλάδου οικονομικής δραστηριότητας. Δύο ευρωπαϊκές διασκέψεις των συνεταιρισμών, των αλληλασφαλιστικών εταιρειών και των ενώσεων πραγματοποιήθηκαν υπό την αιγίδα της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής το 1977 και το 1979. Με την ευκαιρία της 10ης επετείου της, τον Ιούνιο του 1980, η CNLAMCA δημοσίευσε ένα έγγραφο, τον *Charte de l'économie sociale* ή Χάρτη της Κοινωνικής Οικονομίας, στον οποίο ορίζεται η ΚΟ ως το σύνολο των οργανώσεων που δεν ανήκουν στον δημόσιο τομέα, λειτουργούν με δημοκρατικό τρόπο κατανέμοντας στα μέλη τους ίσα δικαιώματα και καθήκοντα, και διέπονται από ειδικό καθεστώς ιδιοκτησίας και διανομής των κερδών, αξιοποιώντας τα πλεονάσματα για την επέκταση της οργάνωσης και τη βελτίωση των υπηρεσιών τους προς τα μέλη τους και την κοινωνία.

Τα καθοριστικά αυτά χαρακτηριστικά έχουν διαδοθεί ευρέως στην οικονομική βιβλιογραφία και σκιαγραφούν μια σφαίρα της ΚΟ που στηρίζεται σε τρεις βασικές οικογένειες –τους συνεταιρισμούς, τις αλληλασφαλιστικές εταιρείες και τις ενώσεις– στις οποίες προστέθηκαν προσφάτως τα ιδρύματα. Στο Βέλγιο, η έκθεση του 1990 του Συμβουλίου Κοινωνικής Οικονομίας της Βαλονίας (CWES) χαρακτήρισε τον τομέα της ΚΟ ως τμήμα της οικονομίας που αποτελείται από ιδιωτικές οργανώσεις τα οποία έχουν τα εξής τέσσερα κοινά χαρακτηριστικά: α) στόχος τους είναι να εξυπηρετούν τα μέλη ή την κοινότητα και όχι να αποκομίζουν κέρδος· β) αυτόνομη διαχείριση· γ) δημοκρατική διαδικασία λήψης αποφάσεων· και δ) προτεραιότητα των ατόμων και της εργασίας έναντι του κεφαλαίου κατά τη διανομή του εισοδήματος».

- Ο πιο πρόσφατος εννοιολογικός ορισμός της κοινωνικής οικονομίας από τις ίδιες τις οργανώσεις της, είναι αυτός που περιλαμβάνεται στον *Χάρτη των Αρχών της Κοινωνικής Οικονομίας*, που προωθείται από τη Μόνιμη Διάσκεψη Ευρωπαϊκών Συνεταιρισμών, Εταιρειών Αλληλασφάλισης, Ενώσεων και Ιδρυμάτων (CEP-CMAF), το αντιπροσωπευτικό θεσμικό όργανο σε επίπεδο ΕΕ για αυτές τις τέσσερις οικογένειες των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας.

Η ανάδειξη της κοινωνικής οικονομίας αναγνωρίζεται επίσης σε πολιτικούς και νομικούς κύκλους, σε εθνική και ευρωπαϊκή κλίμακα. Η Γαλλία υπήρξε η πρώτη χώρα που αναγνώρισε πολιτικά και νομικά τη σύγχρονη έννοια της ΚΟ, με το διάταγμα του Δεκεμβρίου του 1981 με το οποίο συστάθηκε η διυπουργική αντιπροσωπεία της κοινωνικής οικονομίας (*Délégation interministérielle à l'Économie Sociale* – DIES). Σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, όπως η Ισπανία, η «κοινωνική οικονομία» αποτελεί όρο που έχει εισχωρήσει και στη νομοθεσία. Το 2011, η Ισπανία έγινε η πρώτη ευρωπαϊκή χώρα που ψήφισε νομοθετική πράξη σχετικά με την κοινωνική οικονομία. Και η Ελλάδα διαθέτει νόμο για την κοινωνική οικονομία και η Πορτογαλία έχει υποβάλει σχετικό νομοσχέδιο. Η νέα γαλλική κυβέρνηση που ανέλαβε καθήκοντα τον Ιούνιο του 2012 διόρισε αναπληρωτή υπουργό για την κοινωνική οικονομία εντός του υπουργείου Οικονομίας, Οικονομικών και Εξωτερικού Εμπορίου. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε το 1989 ανακοίνωση που έφερε τον τίτλο «Οι επιχειρήσεις κοινωνικής οικονομίας και η υλοποίηση της Ευρωπαϊκής Αγοράς χωρίς σύνορα». Τον ίδιο χρόνο, η Επιτροπή χρηματοδότησε την πρώτη Ευρωπαϊκή Διάσκεψη για την κοινωνική οικονομία (Παρίσι) και δημιούργησε τη μονάδα κοινωνικής οικονομίας στους κόλπους της ΓΔ XXIII Πολιτική των επιχειρήσεων, διανεμητικό εμπόριο, τουρισμός και κοινωνική οικονομία. Τα έτη 1990, 1992, 1993 και 1995 η Επιτροπή προώθησε την Ευρωπαϊκή Διάσκεψη για την κοινωνική οικονομία στη Ρώμη, τη Λισαβόνα, τις Βρυξέλλες και τη Σεβίλλη. Έκτοτε έχουν πραγματοποιηθεί πολλές ευρωπαϊκές διασκέψεις. Οι δύο τελευταίες έλαβαν χώρα στο Τολέδο (Μάιος 2010) και στις Βρυξέλλες (Οκτώβριος 2010). Το 1997, στη σύνοδο κορυφής του Λουξεμβούργου, αναγνωρίστηκε ο ρόλος των επιχειρήσεων της κοινωνικής οικονομίας στην τοπική ανάπτυξη και απασχόληση και ξεκίνησε η πειραματική δράση με την επωνυμία «Τρίτο σύστημα και απασχόληση», με πεδίο αναφοράς τον χώρο της κοινωνικής οικονομίας.

Στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο επίσης, η Διακομματική Ομάδα για την Κοινωνική Οικονομία λειτουργεί ήδη από το 1990. Το 2006, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο κάλεσε την Επιτροπή «να σέβεται την κοινωνική οικονομία και να παρουσιάσει ανακοίνωση σχετικά με τον ακρογωνιαίο αυτό λίθο του ευρωπαϊκού κοινωνικού προτύπου». Το 2009, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ενέκρινε σημαντική έκθεση για την κοινωνική οικονομία η οποία αναγνώρισε την ΚΟ ως κοινωνικό εταίρο και ως βασικό φορέα στην επίτευξη των στόχων της στρατηγικής της Λισαβόνας. Πολύ πρόσφατα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανέλαβε δύο σημαντικές πρωτοβουλίες σχετικά με τις κοινωνικές επιχειρήσεις, οι οποίες αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της κοινωνικής οικονομίας: την *πρωτοβουλία για την κοινωνική επιχειρηματικότητα* και την *πρόταση κανονισμού σχετικά με τα ευρωπαϊκά ταμεία κοινωνικής επιχειρηματικότητας*.

Από την πλευρά της, η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (ΕΟΚΕ) έχει δημοσιεύσει πολυάριθμες εκθέσεις και γνωμοδοτήσεις για τη συμβολή των επιχειρήσεων του τομέα της κοινωνικής οικονομίας στην επίτευξη διάφορων στόχων δημόσιας πολιτικής. Μεταξύ των πιο πρόσφατων γνωμοδοτήσεων πρωτοβουλίας και διερευνητικών γνωμοδοτήσεων της ΕΟΚΕ περιλαμβάνεται μία σχετικά με την ποικιλία των μορφών επιχειρήσεων, στην οποία αναγνωρίζεται η σημασία της κοινωνικής οικονομίας για την οικοδόμηση της Ευρώπης, μία για την κοινωνική οικονομία στη Λατινική Αμερική (γνωμοδότηση Cabra de Luna), στην οποία εξετάζεται ο ρόλος της κοινωνικής οικονομίας για την τοπική ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή, και μία για την κοινωνική επιχειρηματικότητα και την κοινωνική επιχείρηση. Οι διαβουλεύσεις με την Επιτροπή είχαν ως αποτέλεσμα η ΕΟΚΕ να εγκρίνει γνωμοδοτήσεις σχετικά με την πρωτοβουλία για την κοινωνική επιχειρηματικότητα (γνωμοδότηση Guerini) και την πρόταση κανονισμού σχετικά με τα ευρωπαϊκά ταμεία κοινωνικής επιχειρηματικότητας (γνωμοδότηση Rodert).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΦΟΡΕΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΟΜΑΔΩΝ ΠΟΥ ΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΟΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

- 3.1. Για την αναγνώριση της κοινωνικής οικονομίας στα συστήματα εθνικών λογαριασμών
- 3.2. Ένας ορισμός της κοινωνικής οικονομίας που ταιριάζει στα συστήματα εθνικών λογαριασμών
- 3.3. Ο αγοραστικός ή επιχειρηματικός επιμέρους κλάδος της κοινωνικής οικονομίας
- 3.4. Ο μη εμπορευματικός επιμέρους κλάδος της κοινωνικής οικονομίας
- 3.5. Η κοινωνική οικονομία: πλουραλισμός και κοινή ταυτότητα

3.1 Για την αναγνώριση της κοινωνικής οικονομίας στα συστήματα εθνικών λογαριασμών

Τα συστήματα εθνικών λογαριασμών επιτελούν μια πολύ σημαντική λειτουργία παρέχοντας περιοδικές ακριβείς πληροφορίες για την οικονομική δραστηριότητα και καταβάλλοντας προσπάθειες για την ορολογική και εννοιολογική εναρμόνιση σε οικονομικά θέματα ώστε να διευκολυνθεί η διενέργεια συνεπών και ουσιοδών συγκρίσεων σε διεθνές επίπεδο. Τα δύο σημαντικότερα συστήματα εθνικών λογαριασμών που βρίσκονται επί του παρόντος σε ισχύ είναι το *σύστημα εθνικών λογαριασμών των Ηνωμένων Εθνών* (ΣΕΛ του 1993) και το *ευρωπαϊκό σύστημα εθνικών και περιφερειακών λογαριασμών* (ΕΣΛ του 1995 ή ΕΣΛ 95). Το ΣΕΛ του 1993 παρέχει εθνικούς λογιστικούς κανόνες για όλες τις χώρες του κόσμου. Το ΕΣΛ του 1995 ισχύει για τα κράτη μέλη της ΕΕ και ευθυγραμμίζεται πλήρως με το ΣΕΛ του 1993, παρά τις μικροδιαφορές.

Οι εκατοντάδες χιλιάδες οντότητες (θεσμικές μονάδες) που ασκούν παραγωγικές δραστηριότητες (όπως ορίζονται στα ΣΕΛ του 1993 και ΕΣΛ του 1995) σε κάθε χώρα ομαδοποιούνται σε πέντε αποκλειστικούς *θεσμικούς τομείς* που απαρτίζουν το σύνολο κάθε εθνικής οικονομίας: 1) μη χρηματοδοτικές εταιρείες (S.11), 2) χρηματοδοτικές εταιρείες (S.12), 3) δημόσιο τομέα (S.13), 4) νοικοκυριά (ως καταναλωτές και ως επιχειρηματίες) (S.14), 5) μη κερδοσκοπικά ιδρύματα που εξυπηρετούν νοικοκυριά (S.15).

Αυτό σημαίνει ότι, αντί οι εταιρείες και οι οργανώσεις που αποτελούν τμήμα της έννοιας της κοινωνικής οικονομίας να αναγνωρίζονται ως διαφορετικός θεσμικός τομέας στα συστήματα εθνικών λογαριασμών, οι συνεταιρισμοί, οι αλληλασφαλιστικές εταιρείες, οι ενώσεις και τα ιδρύματα είναι διασκορπισμένα σε αυτούς τους πέντε θεσμικούς τομείς, καθιστώντας δύσκολη την ανάλυσή τους ως ενιαίας ομάδας.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρόσφατα εκπόνησε το *Manual for drawing up the Satellite Accounts of Companies in the Social Economy (cooperatives and mutual societies)* (Εγχειρίδιο για την κατάρτιση των δορυφορικών λογαριασμών επιχειρήσεων της κοινωνικής οικονομίας (συνεταιρισμών και εταιρειών αλληλασφάλισης)), το οποίο θα επιτρέψει τη συγκέντρωση συνεκτικών, ακριβών και αξιόπιστων δεδομένων για σημαντικό τμήμα της κοινωνικής οικονομίας, αυτό που καλύπτεται από τους συνεταιρισμούς, τις εταιρείες αλληλασφάλισης και άλλες παρεμφερείς επιχειρήσεις. Με πρωτοβουλία της ΓΔ Επιχειρήσεων και Βιομηχανίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, βάσει του εγχειριδίου αυτού, οι δορυφορικοί λογαριασμοί για τους συνεταιρισμούς και τις εταιρείες αλληλασφάλισης ήδη καταρτίστηκαν το 2011 στην Ισπανία, το Βέλγιο, τη Σερβία και την ΠΓΔΜ. Πρόσφατα, η ίδια Γενική Διεύθυνση χρηματοδότησε μια πρωτοβουλία για την εκπόνηση αξιόπιστων στατιστικών ερευνών σχετικά με τις κοινωνικές επιχειρήσεις.

Όπως αναφέρεται στο εγχειρίδιο για τους δορυφορικούς λογαριασμούς των επιχειρήσεων της ΚΟ, οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται σήμερα στα συστήματα εθνικών λογαριασμών, που έχουν τις ρίζες τους στα μέσα του 20ού αιώνα, έχουν οδηγήσει στην ανάπτυξη εργαλείων για τη συλλογή των βασικών εθνικών οικονομικών συντελεστών στο πλαίσιο μιας μικτής οικονομίας με ισχυρή παρουσία των ιδιωτικών κεφαλαίων και μια συμπληρωματική και συχνά παρεμβατική παρουσία του δημοσίου τομέα. Λογικά, σε ένα σύστημα εθνικών λογαριασμών το οποίο περιστρέφεται γύρω από μια διπολική θεσμική πραγματικότητα, δεν υπάρχουν πολλά περιθώρια για έναν τρίτο πόλο που δεν είναι ούτε δημόσιος ούτε κεφαλαιοκρατικός, τη στιγμή που ο τελευταίος μπορεί να ταυτιστεί πρακτικά με το σύνολο του ιδιωτικού τομέα. Αυτός είναι ένας από τους σημαντικούς παράγοντες που εξηγούν τη θεσμική αφάνεια της κοινωνικής οικονομίας στη σύγχρονη κοινωνία και, όπως αναγνωρίζεται στο εγχειρίδιο της Επιτροπής, αυτό έρχεται σε αντίφαση με την αυξανόμενη σημασία των οργανώσεων που αποτελούν τον κλάδο της ΚΟ.

3.2 Ένας ορισμός της κοινωνικής οικονομίας που ταιριάζει στα συστήματα εθνικών λογαριασμών

Ένας επιπλέον λόγος για τη θεσμική αφάνεια της κοινωνικής οικονομίας που αναφέρθηκε ανωτέρω είναι η απουσία σαφούς και αυστηρού ορισμού της έννοιας και της εμβέλειας της ΚΟ, ο οποίος θα μπορούσε να εφαρμοστεί με χρήσιμο τρόπο στα συστήματα εθνικών λογαριασμών. Ένας τέτοιος ορισμός πρέπει να μην λαμβάνει υπόψη νομικά και διοικητικά κριτήρια και να επικεντρώνεται στην ανάλυση της συμπεριφοράς των φορέων της ΚΟ, προσδιορίζοντας τις ομοιότητες και τις διαφορές μεταξύ τους και μεταξύ αυτών και άλλων οικονομικών παραγόντων. Ταυτόχρονα, πρέπει να συνδυάζει τις παραδοσιακές αρχές και τις χαρακτηριστικές αξίες της ΚΟ με τη μεθοδολογία των ισχυόντων συστημάτων εθνικών λογαριασμών ώστε να δημιουργηθεί μια κοινή έννοια η οποία θα αποτελέσει λειτουργικό ορισμό που θα χαίρει ευρείας πολιτικής και επιστημονικής συναίνεσης επιτρέποντας στις βασικές ομάδες των οντοτήτων της ΚΟ να ποσοτικοποιηθούν και να λάβουν σαφή, ομοιογενή και διεθνώς τυποποιημένη μορφή.

Σύμφωνα με τα ανωτέρω, η παρούσα έκθεση προτείνει τον ακόλουθο ορισμό εργασίας της ΚΟ:

Μια σειρά από ιδιωτικές και τυπικά οργανωμένες επιχειρήσεις, που είναι αυτόνομες ως προς τη λήψη αποφάσεων και επιτρέπουν την ελεύθερη συμμετοχή ενδιαφερομένων, οι οποίες δημιουργήθηκαν για να καλύψουν τις ανάγκες των μελών τους διαμέσου της αγοράς με την παραγωγή προϊόντων και την παροχή υπηρεσιών, ασφαλιστικών και χρηματοοικονομικών, όπου η διαδικασία λήψης αποφάσεων και η διανομή κερδών ή πλεονασμάτων μεταξύ των μελών δεν συνδέονται άμεσα με το κεφάλαιο ή τις εισφορές των εκάστοτε μελών, τα οποία διαθέτουν από μία ψήφο, ή σε κάθε περίπτωση διενεργούνται μέσω δημοκρατικών και συμμετοχικών διαδικασιών λήψης αποφάσεων. Η κοινωνική οικονομία συμπεριλαμβάνει επίσης ιδιωτικές, τυπικά δομημένες οργανώσεις που είναι αυτόνομες ως προς τη λήψη αποφάσεων και επιτρέπουν την ελεύθερη συμμετοχή ενδιαφερομένων, οι οποίες προσφέρουν μη εμπορευματικές υπηρεσίες σε νοικοκυριά και τα πλεονάσματα των οποίων, στο μέτρο που υφίστανται, δεν επιτρέπεται να τα οικειοποιούνται οι οικονομικοί παράγοντες που τις δημιουργούν, ελέγχουν ή χρηματοδοτούν.

Ο ορισμός αυτός είναι απόλυτα συμβατός με τον εννοιολογικό προσδιορισμό της ΚΟ ο οποίος απορρέει από τον Χάρτη των Αρχών της Κοινωνικής Οικονομίας της CEP-CMAF (βλέπε κεφάλαιο 2.3 της παρούσας έκθεσης). Σε όρους εθνικών λογαριασμών, αποτελείται από δύο βασικούς επιμέρους τομείς της ΚΟ: α) τον επιμέρους τομέα της αγοράς ή των επιχειρήσεων και β) τον επιμέρους τομέα της παραγωγής μη εμπορευματικών προϊόντων. Η κατάταξη αυτή είναι πολύ χρήσιμη για την κατάρτιση αξιόπιστων στατιστικών και την ανάλυση οικονομικών δραστηριοτήτων σε συμφωνία με τα ισχύοντα συστήματα εθνικών λογαριασμών. Παρόλα αυτά, από κοινωνικοοικονομική άποψη, είναι προφανής η

διαπερατότητα των δύο επιμέρους τομέων και η στενή σχέση μεταξύ του εμπορευματικού και του μη εμπορευματικού μέρους της ΚΟ, που είναι απόρροια ενός χαρακτηριστικού κοινού σε όλες τις οργανώσεις της ΚΟ: πρόκειται για *λαϊκές οργανώσεις που δραστηριοποιούνται με κύριο στόχο την κάλυψη των αναγκών του λαού και όχι την ανταμοιβή καπιταλιστικών επενδύσεων*.

Σύμφωνα με τον παραπάνω ορισμό, τα *κοινά χαρακτηριστικά* των οργανώσεων των δύο αυτών επιμέρους τομέων είναι τα ακόλουθα:

- 1) είναι ιδιωτικές, με άλλα λόγια, δεν αποτελούν παράρτημα ούτε ελέγχονται από τον δημόσιο τομέα·
- 2) είναι επίσημα οργανωμένες. Αυτό σημαίνει ότι συνήθως έχουν νομική υπόσταση·
- 3) αποφασίζουν αυτόνομα, πράγμα που σημαίνει ότι είναι απολύτως ελεύθερες να επιλέγουν και να απομακρύνουν τα όργανα που τις διαχειρίζονται και να ελέγχουν και οργανώνουν όλες τις δραστηριότητές τους·
- 4) η προσχώρηση των μελών είναι ελεύθερη. Με άλλα λόγια, δεν είναι υποχρεωτική η προσχώρηση σε αυτές·
- 5) οποιαδήποτε κατανομή κερδών ή πλεονασμάτων στα μέλη τους, εφόσον προκύψει, δεν είναι ανάλογη προς το κεφάλαιο ή τις χρηματικές συνεισφορές των μελών τους, αλλά είναι ανάλογη προς τις δραστηριότητες ή τις συναλλαγές αυτών με την οργάνωση·
- 6) επιδιώκουν μια αυτούσια οικονομική δραστηριότητα, που είναι η κάλυψη των αναγκών προσώπων, νοικοκυριών ή οικογενειών. Για τον λόγο αυτόν, οι οργανώσεις της ΚΟ θεωρούνται *οργανώσεις του λαού και όχι του κεφαλαίου*· εργάζονται με κεφάλαια και άλλους μη χρηματικούς πόρους, δεν εργάζονται όμως για το κεφάλαιο·
- 7) είναι δημοκρατικές οργανώσεις. Με την εξαίρεση ορισμένων εθελοντικών οργανώσεων που προσφέρουν μη εμπορευματικές υπηρεσίες σε νοικοκυριά, οι πρωτοβάθμιες οργανώσεις της ΚΟ έχουν καθιερώσει την αρχή «ένα πρόσωπο, μια ψήφος» στη διαδικασία λήψης αποφάσεων που εφαρμόζουν, ανεξάρτητα από το κεφάλαιο ή τις συνεισφορές των μελών τους. Σε κάθε περίπτωση, εφαρμόζουν πάντοτε δημοκρατικές και συμμετοχικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Οι οργανώσεις άλλων επιπέδων είναι και αυτές δημοκρατικά δομημένες. Τα μέλη τους διαθέτουν πλειοψηφικό ή αποκλειστικό έλεγχο της αρμοδιότητας λήψης αποφάσεων στους κόλπους μιας οργάνωσης.

Ένα πολύ σημαντικό χαρακτηριστικό των οργανώσεων της ΚΟ, το οποίο είναι βαθιά ριζωμένο στην ιστορία τους, είναι ο δημοκρατικός τους χαρακτήρας. Πράγματι, στο προαναφερθέν εγχειρίδιο για τους δορυφορικούς λογαριασμούς των επιχειρήσεων του τομέα της κοινωνικής οικονομίας που αποτελούν παραγωγούς εμπορευματικών προϊόντων (καταχωρίζονται στους θεσμικούς τομείς S.11 και S.12 των εθνικών λογαριασμών), το δημοκρατικό κριτήριο θεωρείται προϋπόθεση για να θεωρηθεί μια εταιρεία τμήμα της κοινωνικής οικονομίας, καθώς η *κοινωνική χρησιμότητα* των εταιρειών αυτών δεν βασίζεται συνήθως στην οικονομική τους δραστηριότητα, η οποία αποτελεί εργαλείο για μη κερδοσκοπικό σκοπό, αλλά στον σκοπό τους και στις δημοκρατικές και συμμετοχικές αξίες που διέπουν τη διοίκησή τους.

Ωστόσο, ο ορισμός εργασίας της ΚΟ που εφαρμόζεται στην παρούσα έκθεση επιτρέπει επίσης τη συμπερίληψη εθελοντικών, μη κερδοσκοπικών οργανώσεων που *παράγουν μη εμπορευματικές υπηρεσίες για νοικοκυριά*, ακόμα και αν δεν διαθέτουν δημοκρατική διάρθρωση, δεδομένου ότι αυτό επιτρέπει να συμπεριληφθούν στην κοινωνική οικονομία εξαιρετικά σημαντικές *οργανώσεις κοινωνικής*

δράσης του τρίτου τομέα που παράγουν κοινωνικά προϊόντα ή αγαθά ιδιαίτερης κοινωνικής σημασίας και που έχουν αναμφισβήτητη κοινωνική χρησιμότητα.

3.3 Ο αγοραστικός ή επιχειρηματικός επιμέρους κλάδος της κοινωνικής οικονομίας

Στην ουσία, ο αγοραστικός επιμέρους κλάδος της ΚΟ αποτελείται από συνεταιρισμούς και αλληλασφαλιστικές εταιρείες, ομίλους επιχειρήσεων που ελέγχονται από συνεταιρισμούς, αλληλασφαλιστικές εταιρείες και άλλες οργανώσεις της ΚΟ, άλλες παρεμφερείς εταιρείες και ορισμένα μη κερδοσκοπικά ιδρύματα που εξυπηρετούν επιχειρήσεις της ΚΟ.

Πέραν των κοινών χαρακτηριστικών όλων των οντοτήτων της ΚΟ, ο ορισμός εργασίας του κεφαλαίου 3.2 ανωτέρω και του εγχειριδίου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής τονίζει τρία βασικά χαρακτηριστικά των εταιρειών ΚΟ:

- α) *Δημιουργούνται για να καλύψουν τις ανάγκες των μελών τους με την εφαρμογή της αρχής της αυτοβοήθειας, δηλαδή πρόκειται για εταιρείες στο πλαίσιο των οποίων μέλος και χρήστης της εν λόγω δραστηριότητας είναι συνήθως το ίδιο άτομο.*

Το εγχειρίδιο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής παρέχει μια αναλυτική εξήγηση του πεδίου εφαρμογής και των περιορισμών του χαρακτηριστικού αυτού. Ο πρωταρχικός στόχος των εταιρειών αυτών είναι η ικανοποίηση και η κάλυψη των αναγκών των μελών τους, τα οποία είναι, κατά βάση, μεμονωμένα άτομα ή οικογένειες.

Σε συνεταιρισμούς και αλληλασφαλιστικές εταιρείες, μέλος και χρήστης της εν λόγω δραστηριότητας είναι συνήθως (αλλά όχι πάντα) το ίδιο πρόσωπο. Η αρχή της αυτοβοήθειας αποτελεί παραδοσιακή αρχή του συνεταιριστικού και αλληλασφαλιστικού κινήματος. Ο βασικός στόχος των εταιρειών αυτών είναι η άσκηση δραστηριότητας στο πλαίσιο του συνεταιρισμού ή της αλληλασφαλιστικής εταιρείας για την κάλυψη των αναγκών των συνήθων μελών τους (μέλη του συνεταιριστικού ή αλληλασφαλιστικού κινήματος) τα οποία κατά κύριο λόγο είναι μεμονωμένα άτομα, νοικοκυριά και οικογένειες.

Η δραστηριότητα που ασκείται στο πλαίσιο του συνεταιρισμού ή της αλληλασφαλιστικής εταιρείας είναι αυτή που καθορίζει τη σχέση μεταξύ χρήστη-μέλους και εταιρείας της ΚΟ. Σε εργατικό συνεταιρισμό, η δραστηριότητα που ασκείται συνεταιριστικά είναι η απασχόληση για τα μέλη του, σε στεγαστικό συνεταιρισμό είναι η κατασκευή κατοικιών για τα μέλη, σε αγροτικό συνεταιρισμό είναι η εμπορία των αγαθών που παράγονται από τα μέλη· σε μια αλληλασφαλιστική εταιρεία, η δραστηριότητα που ασκείται στο πλαίσιο της εταιρείας είναι η ασφάλιση των μελών, κτλ.

Ασφαλώς, για την άσκηση της δραστηριότητας στο πλαίσιο του συνεταιρισμού ή της αλληλασφαλιστικής εταιρείας κατά τρόπο που να εξυπηρετεί τις ανάγκες των μελών, πρέπει να διεξάγεται μια βασική δραστηριότητα με άλλα μέρη της αγοράς που δεν αποτελούν μέλη συνεταιρισμών ή αλληλασφαλιστικών εταιρειών. Παραδείγματος χάριν, στο πλαίσιο ενός εργατικού συνεταιρισμού πωλούνται τα προϊόντα και οι υπηρεσίες του συνεταιρισμού στην αγορά (βασική δραστηριότητα) προκειμένου να δημιουργηθούν ή να διατηρηθούν θέσεις απασχόλησης για τα μέλη του (δραστηριότητα που ασκείται συνεταιριστικά).

Στην περίπτωση των αλληλασφαλιστικών εταιρειών, υφίσταται μια αδιαχώριστη και άρρηκτη σχέση μεταξύ της ιδιότητας του μέλους του συνεταιρισμού και της ιδιότητας του ασφαλισμένου (προβλεπόμενος αποδέκτης της δραστηριότητας της αλληλασφαλιστικής δραστηριότητας).

Στην περίπτωση των συνεταιρισμών, η σχέση μέλους-χρήστη είναι συχνή αλλά όχι πάντα απαραίτητη. Ορισμένες κατηγορίες «βοηθητικών μελών» ενδέχεται να συνεισφέρουν στην εταιρεία χωρίς να είναι χρήστες της δραστηριότητας του συνεταιρισμού. Μπορεί, για παράδειγμα, να είναι επενδυτές κεφαλαίων ή πρώην χρήστες-μέλη οι οποίοι δεν χρησιμοποιούν πλέον τις υπηρεσίες για εύλογους, αιτιολογημένους λόγους (συνταξιοδότηση, και άλλους). Ακόμα και ορισμένοι δημόσιοι φορείς ενδέχεται να συνεισφέρουν στην εταιρεία. Με την προϋπόθεση ότι ισχύουν τα χαρακτηριστικά της εταιρείας ΚΟ που κατοχυρώνονται στον ορισμό εργασίας, συμπεριλαμβανομένου του δημοκρατικού ελέγχου από τα μέλη-χρήστες, οι εταιρείες που διαθέτουν αυτές τις άλλες κατηγορίες μελών που συνεισφέρουν αλλά δεν χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες θα αποτελούν τμήμα του επιχειρηματικού επιμέρους κλάδου της ΚΟ.

Ενδέχεται επίσης να υπάρχουν άλλες εταιρείες ΚΟ, όπως οι κοινωνικές επιχειρήσεις, όπου ορισμένα μέλη έχουν κοινούς στόχους δίχως να αποτελούν μόνιμα μέλη, με την αυστηρή έννοια του όρου, παρότι υφίσταται μια προσωρινή σχέση. Μια τέτοια κατάσταση μπορεί να περιλαμβάνει ακόμα και ορισμένες εθελοντικές δραστηριότητες. Ωστόσο, αυτό που είναι σύνηθες και συναφές είναι ότι σε αυτές τις εταιρείες υφίσταται πάντοτε μια αμοιβαία σχέση, ένας σταθερός δεσμός μεταξύ της εταιρείας και αυτών που συμμετέχουν στις δραστηριότητές της κατά τρόπο συνεχή, καθώς μοιράζονται τους κινδύνους της και συμβάλλουν με κάποιον τρόπο που σχετίζεται με την ιδιότητα του μέλους.

Οι δικαιούχοι των προϊόντων των δραστηριοτήτων των εταιρειών της ΚΟ επίσης διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στις εταιρείες αυτές, οι οποίες αποτελούν πρωτοβουλίες αμοιβαίας αλληλεγγύης που αναλαμβάνονται από ομάδες πολιτών για την κάλυψη των αναγκών τους μέσω της αγοράς.

Κάτι τέτοιο δεν εμποδίζει τις εταιρείες της ΚΟ να αναλάβουν δραστηριότητες με βάση την αλληλεγγύη σε πολύ ευρύτερα κοινωνικά περιβάλλοντα, υπερβαίνοντας τη βάση των μελών τους. Στην περίπτωση των συνεταιρισμών, οι παραδοσιακοί κανόνες λειτουργίας τους κατέστησαν πρωτοπόρους στην εφαρμογή της αρχής της κοινωνικής ευθύνης των εταιρειών και της εταιρικής ευθύνης, καθώς οι κανόνες αυτοί τονώνουν και ενισχύουν τους μηχανισμούς αλληλεγγύης (αρχή της εκπαίδευσης και της κοινωνικής δράσης, αρχή του ανοιχτού συστήματος συμμετοχής μελών, δημιουργία αποθεμάτων που δεν μπορούν να διανεμηθούν στα μέλη, κτλ.). Ωστόσο, όλα τα παραπάνω δεν μεταβάλλουν τη βάση αμοιβαιότητας των εταιρειών ΚΟ, οι οποίες ανταγωνίζονται στο πλαίσιο της αγοράς, αυτοχρηματοδοτούνται σε μεγάλο βαθμό μέσω της αγοράς και ασκούν επιχειρηματικές δραστηριότητες που ενέχουν κινδύνους με αποτελέσματα από τα οποία εξαρτάται, σε τελική ανάλυση, η παροχή των υπηρεσιών στα μέλη τους.

- β) *Οι εταιρείες ΚΟ είναι παραγωγοί εμπορευματικών προϊόντων, το οποίο σημαίνει ότι η παραγωγή τους έχει κυρίως ως στόχο την πώληση στην αγορά σε τιμές οικονομικά σημαντικές. Το ΕΣΛ 95 θεωρεί τους συνεταιρισμούς, τις αλληλασφαλιστικές εταιρείες, τις εταιρείες συμμετοχών, άλλες παρεμφερείς εταιρείες και τα μη κερδοσκοπικά ιδρύματα που τις εξυπηρετούν ως παραγωγούς εμπορευματικών προϊόντων.*
- γ) *Παρά το γεγονός ότι ενδέχεται να κατανέμουν τα κέρδη και τα πλεονάσματα στα μέλη-χρήστες τους, η διανομή δεν γίνεται κατά τρόπο αναλογικό προς το κεφάλαιο ή την εισφορά των μελών, αλλά αντιστοιχεί στις συναλλαγές του μέλους με την οργάνωση.*

Το γεγονός ότι έχουν τη δυνατότητα να διανέμουν κέρδη και πλεονάσματα στα μέλη τους δεν συνεπάγεται ότι το πράττουν πάντα. Σε πολλές περιπτώσεις, οι συνεταιρισμοί και οι αλληλασφαλιστικές εταιρείες καθιστούν κανόνα ή συνήθεια τη μη διανομή των πλεονασμάτων στα μέλη τους. Στο σημείο αυτό πρέπει να δοθεί έμφαση στο γεγονός ότι η αρχή της μη διανομής των πλεονασμάτων στα μέλη δεν αποτελεί απαραίτητο χαρακτηριστικό των εταιρειών της κοινωνικής οικονομίας.

Παρά το γεγονός ότι η δημοκρατική οργάνωση αποτελεί κοινό χαρακτηριστικό όλων των οργανώσεων της ΚΟ, ορισμένες μη κερδοσκοπικές εθελοντικές οργανώσεις που παρέχουν μη εμπορευματικές υπηρεσίες σε οικογένειες ενδέχεται να αποτελούν τμήμα της ΚΟ παρότι δεν διαθέτουν δημοκρατική διάρθρωση, όπως θα δούμε παρακάτω.

Ωστόσο, για να θεωρηθεί μια εταιρεία τμήμα της ΚΟ το δημοκρατικό κριτήριο θεωρείται προϋπόθεση. Όπως αναφέρεται στο εγχειρίδιο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, οι εταιρείες της ΚΟ χαρακτηρίζονται από δημοκρατικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων από τα μέλη, χωρίς να καθορίζεται ο έλεγχος της διαδικασίας λήψης αποφάσεων από την ιδιοκτησία του μετοχικού κεφαλαίου. Σε πολλούς συνεταιρισμούς και αλληλασφαλιστικές εταιρείες η αρχή «ένα πρόσωπο, μία ψήφος» μπορεί να αποκτήσει ποιοτικό χαρακτήρα, παρέχοντας τη δυνατότητα η βαρύτητα των ψήφων να αντικατοπτρίζει τη συμμετοχή του κάθε μέλους στη δραστηριότητα. Είναι επίσης πιθανό οι επιχειρηματικοί όμιλοι που απαρτίζονται από διάφορες εταιρείες της ΚΟ να σταθμίζουν τις ψήφους, όχι μόνο για να αντικατοπτρίζεται ο διαφορετικός βαθμός δραστηριότητας των μελών του ομίλου αλλά και για να αναγνωρίζονται οι διαφορές μεταξύ τους όσον αφορά τον αριθμό της εργατικής τους βάσης. Άλλοι επιχειρηματικοί όμιλοι ενδέχεται να απαρτίζονται και να ελέγχονται από οργανώσεις της ΚΟ προκειμένου να ενισχύσουν την επίτευξη των στόχων τους προς όφελος των μελών τους, με τις μητρικές οργανώσεις να ελέγχουν τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Και οι όμιλοι αυτοί αποτελούν τμήμα της ΚΟ.

Σε ορισμένες χώρες, μερικές εταιρείες της κοινωνικής οικονομίας που δημιουργήθηκαν από εργαζομένους προκειμένου να δημιουργήσουν ή να διατηρήσουν θέσεις εργασίας για τους ίδιους πήραν τη μορφή εταιρειών περιορισμένης ευθύνης ή ανώνυμων εταιρειών. Και αυτές μπορούν να θεωρηθούν δημοκρατικές οργανώσεις που ακολουθούν δημοκρατικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων, δεδομένου ότι η πλειονότητα του μετοχικού τους κεφαλαίου ανήκει στους εργαζόμενους εταίρους και επιμερίζεται με ισότιμο τρόπο μεταξύ τους.

Άλλες εταιρείες της κοινωνικής οικονομίας που επίσης έχουν διαφορετική νομική υπόσταση από έναν συνεταιρισμό έχουν συσταθεί για την άσκηση δραστηριοτήτων που ωφελούν ομάδες ευάλωτες, αποκλεισμένες ή που διατρέχουν κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού. Περιλαμβάνουν ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών επιχειρήσεων οι οποίες ακολουθούν συμμετοχικές και δημοκρατικές διαδικασίες.

3.4 Ο μη εμπορευματικός επιμέρους κλάδος της κοινωνικής οικονομίας

Αυτός ο επιμέρους κλάδος αποτελείται κατά κανόνα από ενώσεις και ιδρύματα, αν και απαντώνται σε αυτόν και οργανώσεις με άλλη νομική υπόσταση. Ο κλάδος αποτελείται από όλες τις οργανώσεις της ΚΟ οι οποίες, σύμφωνα με τα κριτήρια των εθνικών λογαριασμών, θεωρούνται παραγωγοί μη εμπορευματικών προϊόντων, δηλαδή οργανώσεις οι οποίες παρέχουν το μεγαλύτερο μέρος των προϊόντων τους δωρεάν ή σε τιμές οικονομικά αμελητέες.

Όπως αναφέρθηκε στο κεφάλαιο 3.2. ανωτέρω, πρόκειται για *ιδιωτικές, τυπικά δομημένες οργανώσεις οι οποίες είναι αυτόνομες ως προς τη λήψη αποφάσεων και επιτρέπουν την ελεύθερη συμμετοχή ενδιαφερομένων, προσφέρουν μη εμπορευματικές υπηρεσίες σε οικογένειες και τα πλεονάσματα των οποίων, στο μέτρο που υφίστανται, δεν επιτρέπεται να τα οικειοποιούνται οι οικονομικοί παράγοντες*

που τις δημιουργούν, ελέγχουν ή χρηματοδοτούν. Με άλλα λόγια, πρόκειται για μη κερδοσκοπικές οργανώσεις με την αυστηρή έννοια του όρου, εφόσον εφαρμόζουν την αρχή της μη διανομής των κερδών ή των πλεονασμάτων (υποχρέωση για μη διανομή) και, όπως σε όλες τις οντότητες κοινωνικής οικονομίας, τα μεμονωμένα άτομα αποτελούν τους πραγματικούς δικαιούχους των υπηρεσιών που παράγονται.

Οι εθνικοί λογαριασμοί διαθέτουν έναν ειδικό θεσμικό τομέα, τον S.15, που ονομάζεται «μη κερδοσκοπικά ιδρύματα που εξυπηρετούν νοικοκυριά» (MKIEN), για να τα διαφοροποιούν από τους άλλους τομείς. Το ΕΣΛ 95 ορίζει τον τομέα αυτόν ως τομέα που αποτελείται από μη κερδοσκοπικά ιδρύματα τα οποία είναι ξεχωριστά νομικά πρόσωπα, εξυπηρετούν νοικοκυριά και είναι λοιποί παραγωγοί μη εμπορεύσιμου προϊόντος. Οι κύριοι πόροι τους, εκτός από αυτούς που προκύπτουν από περιστασιακές πωλήσεις, προέρχονται από προαιρετικές εισφορές- σε χρήμα ή σε είδος - νοικοκυριών με την ιδιότητά τους ως καταναλωτών, από πληρωμές εκ μέρους του δημοσίου, καθώς και από εισόδημα περιουσίας (ΕΣΛ 95, 2.87).

Ο τομέας MKIEN περιλαμβάνει ποικιλία οργανώσεων, κυρίως ενώσεις, που ασκούν μη εμπορευματικές δραστηριότητες για τα μέλη τους (οντότητες αλληλασφαλιστικού χαρακτήρα) ή για ομάδες πολιτών που δεν είναι μέλη (οντότητες γενικού συμφέροντος). Οι περισσότερες από τις οντότητες αυτές λειτουργούν με δημοκρατικό τρόπο και έχουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ΚΟ. Περιλαμβάνουν φιλανθρωπικά ιδρύματα, οργανισμούς αρωγής και παροχής βοήθειας, συνδικάτα, επαγγελματικές και επιστημονικές εταιρείες, ενώσεις καταναλωτών, πολιτικά κόμματα, εκκλησίες και θρησκευτικές, εταιρείες, καθώς και κοινωνικές, πολιτιστικές, ψυχαγωγικές και αθλητικές λέσχες.

Όπως αναφέρθηκε στο κεφάλαιο 3.1 ανωτέρω, ορισμένες εθελοντικές μη κερδοσκοπικές οργανώσεις που παράγουν μη εμπορευματικές υπηρεσίες για νοικοκυριά συμπεριλαμβάνονται στην ΚΟ με την ονομασία *τρίτος τομέας κοινωνικής δράσης*, παρά το γεγονός ότι δεν διαθέτουν δημοκρατική δομή, καθώς οι υπηρεσίες που παρέχουν δωρεάν αποτελούν *κοινωνικά προϊόντα ή αγαθά ιδιαίτερης κοινωνικής σημασίας* που έχουν αδιαμφισβήτητη κοινωνική χρησιμότητα.

Τα MKIEN που δεν διαθέτουν νομική προσωπικότητα ή που δεν είναι πολύ μεγάλα και τα οποία το ΕΣΛ 95 κατατάσσει στον τομέα των νοικοκυριών, S.14 (ΕΣΛ 95, 2.76), αποτελούν και αυτά τμήμα της ΚΟ.

Τέλος, ενδέχεται να υφίστανται άλλα ιδιωτικά, μη κερδοσκοπικά ιδρύματα (MKI), που έχουν ιδρυθεί από μη χρηματοδοτικές ή χρηματοδοτικές εταιρείες, τα οποία παράγουν πολιτιστικές, ψυχαγωγικές, κοινωνικές και άλλες υπηρεσίες τις οποίες παρέχουν δωρεάν σε πρόσωπα. Παρά το γεγονός ότι το ΕΣΛ του 1995 θεωρεί συμβατικώς ότι τα ιδρύματα αυτά εξυπηρετούν τις εν λόγω μη χρηματοδοτικές ή χρηματοδοτικές εταιρείες και, κατά συνέπεια, τα συμπεριλαμβάνει στους αντίστοιχους θεσμικούς τομείς (της αγοράς) (ΕΣΛ 95, 2.23 και 2.40), με την προϋπόθεση ότι καλύπτουν τις απαιτήσεις που τίθενται στον ορισμό, αποτελούν τμήμα του μη εμπορευματικού επιμέρους τομέα της ΚΟ.

Τα MKIEN που αποτελούν παραγωγούς εμπορευματικών προϊόντων και ασχολούνται με την παραγωγή μη χρηματικών εμπορευματικών αγαθών και υπηρεσιών, με τη χρηματοπιστωτική μεσιτεία ή με επικουρικές χρηματοδοτικές δραστηριότητες εξαιρούνται από την ομάδα αυτή, όπως και οι επιχειρηματικές ενώσεις που ιδρύονται με εθελοντική εισφορά από μη χρηματοδοτικές ή χρηματοδοτικές εταιρείες ως αντάλλαγμα των υπηρεσιών που παρέχουν.

3.5 Η κοινωνική οικονομία: πλουραλισμός και κοινή ταυτότητα

Η ΚΟ έχει ενταχθεί στην ευρωπαϊκή κοινωνία ως πόλος *κοινωνικής χρησιμότητας* μεταξύ του καπιταλιστικού και του δημόσιου τομέα. Αναμφισβήτητα, οι παράγοντές της εμφανίζουν ιδιαίτερη πολυμέρεια. Το πεδίο δράσης της ΚΟ αποτελούν παλαιές και νέες κοινωνικές ανάγκες. Οι ανάγκες αυτές μπορούν να καλύπτονται από τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα διαμέσου επιχειρήσεων που κινούνται στην αγορά, απ' όπου σχεδόν όλοι οι συνεταιρισμοί και οι αλληλασφαλιστικές εταιρείες αντλούν το μεγαλύτερο μέρος των πόρων τους, ή μέσω ενώσεων και ιδρυμάτων, από τα οποία σχεδόν όλα παρέχουν μη εμπορευματικές υπηρεσίες σε πρόσωπα, νοικοκυριά και οικογένειες και αντλούν το μεγαλύτερο μέρος των πόρων τους από δωρεές, εισφορές μελών, επιχορηγήσεις κλπ.

Δεν μπορεί να παραγνωριστεί ότι η πληθώρα των πόρων και παραγόντων των οργανώσεων της ΚΟ διαφοροποιεί τη δυναμική της συμπεριφοράς και των σχέσεών τους με το περιβάλλον τους. Για παράδειγμα, εθελοντές απαντώνται κυρίως στις οργανώσεις του μη εμπορευματικού επιμέρους κλάδου (πρόκειται κυρίως για ενώσεις και ιδρύματα), ενώ στον εμπορευματικό επιμέρους κλάδο της ΚΟ (συνεταιρισμοί, ταμεία αλληλασφάλισης και συναφείς εταιρείες) δεν υπάρχουν σχεδόν καθόλου εθελοντές, με εξαίρεση τις κοινωνικές επιχειρήσεις, οι οποίες αποτελούν σαφές παράδειγμα του υβριδικού συνδυασμού της αγοράς με μη εμπορευματικά στοιχεία όπου παρατηρείται μεγάλη ποικιλία πόρων (εισόδημα από την αγορά, δημόσιες επιχορηγήσεις και εθελοντική εργασία) αλλά και παραγόντων στους κόλπους της οργάνωσης (μέλη, εργαζόμενοι, εθελοντές, εταιρείες και δημόσιοι φορείς).

Αυτή η πλουραλιστική ΚΟ, η οποία διεκδικεί και κατοχυρώνει τη θέση της σε μια πολυμερή κοινωνία, δεν είναι ένα συνονθύλευμα χωρίς ταυτότητα ή ερμηνευτική αξία. Αντιθέτως, η κοινή ταυτότητα της ΚΟ ενισχύεται από τη μεγάλη και διαφοροποιημένη ομάδα ελεύθερων, εθελοντικών μικροοικονομικών οντοτήτων που έχουν δημιουργηθεί από την κοινωνία των πολιτών για την κάλυψη αναγκών σε επίπεδο ατόμων, νοικοκυριών και οικογενειών, και όχι για την αμοιβή ή την κάλυψη των αναγκών επενδυτών ή καπιταλιστικών επιχειρήσεων, δηλαδή, που έχουν δημιουργηθεί από μη κερδοσκοπικές οργανώσεις. Τα τελευταία 200 χρόνια, αυτό το ποικίλο φάσμα (εμπορευματικών και μη εμπορευματικών οργανώσεων, αμοιβαίου ή κοινού συμφέροντος) διαμόρφωσε τον τρίτο τομέα, όπως αυτός ορίζεται στο παρόν έγγραφο μέσω της προσέγγισης της κοινωνικής οικονομίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΟΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΠΟΥ ΣΧΕΤΙΖΟΝΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

- 4.1. Ο τρίτος τομέας ως σημείο συνάντησης
- 4.2. Η προσέγγιση της μη κερδοσκοπικής οργάνωσης
- 4.3. Η προσέγγιση της οικονομίας της αλληλεγγύης
- 4.4. Η προσέγγιση των κοινωνικών επιχειρήσεων
- 4.5. Άλλες προσεγγίσεις

4.1 Ο τρίτος τομέας ως σημείο συνάντησης

Παρά το γεγονός ότι ο όρος *τρίτος τομέας* έχει χρησιμοποιηθεί κυρίως στον αγγλόφωνο κόσμο για να περιγράψει τον ιδιωτικό μη κερδοσκοπικό τομέα που αποτελείται σε μεγάλο βαθμό από ενώσεις και ιδρύματα, ο *τρίτος τομέας* χρησιμοποιείται επίσης στην ηπειρωτική Ευρώπη και σε άλλα μέρη του κόσμου ως συνώνυμο της κοινωνικής οικονομίας (ΚΟ) όπως περιγράφεται στο προηγούμενο κεφάλαιο.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες, ο Levitt υπήρξε από τους πρώτους που χρησιμοποίησαν την έκφραση *τρίτος τομέας*, ταυτίζοντάς τον με τον μη κερδοσκοπικό τομέα. Στην Ευρώπη, ο ίδιος όρος άρχισε να χρησιμοποιείται μερικά χρόνια αργότερα για να περιγράψει τον τομέα που τοποθετείται μεταξύ του δημόσιου τομέα και του καπιταλιστικού τομέα, που βρίσκεται πολύ πιο κοντά στην έννοια της ΚΟ.

Ο τρίτος τομέας (ΤΤ) έχει αποβεί σε σημείο συναντήσεως διαφόρων θεωρήσεων, κυρίως του *μη κερδοσκοπικού τομέα* και της *κοινωνικής οικονομίας*, οι οποίες, παρότι αναφέρονται σε έντονα αλληλεπικαλυπτόμενους χώρους, δεν συμπίπτουν απόλυτα. Επιπλέον, στις θεωρητικές προσεγγίσεις που έχουν αναπτυχθεί από αυτές τις έννοιες διάφορες λειτουργίες αποδίδονται στον ΤΤ στη σύγχρονη οικονομία.

4.2 Η προσέγγιση της μη κερδοσκοπικής οργάνωσης

4.2.1 Η μη κερδοσκοπική οργάνωση ως έννοια

Η βασική θεωρητική προσέγγιση του ΤΤ, εκτός από την προσέγγιση της ΚΟ, προέρχεται από τον αγγλόφωνο κόσμο, όπως αναφέρθηκε παραπάνω. Η βιβλιογραφία σχετικά με τον μη κερδοσκοπικό τομέα ή τις μη κερδοσκοπικές οργανώσεις εμφανίστηκε για πρώτη φορά πριν από τριάντα χρόνια στις Ηνωμένες Πολιτείες. Στην ουσία, η προσέγγιση αυτή καλύπτει μόνο τις ιδιωτικές οργανώσεις στις οποίες ισχύουν καταστατικά που τους απαγορεύουν να διανέμουν τυχόν πλεονάσματα σε εκείνους που τις ίδρυσαν ή τις ελέγχουν ή τις χρηματοδοτούν.

Οι ρίζες της έννοιας αυτής ιστορικά συνδέονται με την ιδέα της φιλανθρωπίας που ήταν βαθιά ριζωμένη στη Βρετανία του 19ου αιώνα και στις χώρες που ανήκαν στη σφαίρα επιρροής της. Οι γνωστές βρετανικές *φιλανθρωπικές οργανώσεις* και τα αμερικανικά *φιλανθρωπικά ιδρύματα* δημιούργησαν όρους όπως *φιλανθρωπικός τομέας* και *εθελοντικός τομέας*, οι οποίοι συμπεριλαμβάνονται στην ευρύτερη έννοια του μη κερδοσκοπικού τομέα.

Η σύγχρονη έννοια του μη κερδοσκοπικού τομέα έχει προσδιοριστεί με μεγαλύτερη ακρίβεια και έχει ευρέως διαδοθεί σε ολόκληρο τον κόσμο μέσω ενός φιλόδοξου διεθνούς ερευνητικού προγράμματος που δρομολογήθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1990, με πρωτοβουλία του πανεπιστημίου Johns Hopkins (Βαλτιμόρη, ΗΠΑ) για τον εντοπισμό και τον υπολογισμό του μεγέθους και της δομής του, την ανάλυση των προοπτικών ανάπτυξης και την εκτίμηση των επιπτώσεών του στην κοινωνία.

Τα διάφορα στάδια του προγράμματος καλύπτουν τον μη κερδοσκοπικό τομέα σε 36 χώρες των πέντε ηπείρων.

Το πρόγραμμα αυτό διερεύνησε οργανώσεις που πληρούσαν τα πέντε βασικά κριτήρια του «δομικο-λειτουργικού ορισμού» των μη κερδοσκοπικών οργανώσεων. Κατά συνέπεια, οι οργανώσεις αυτές είναι:

- α) *οργανισμοί*, δηλαδή σχήματα με θεσμική δομή και παρουσία. Πρόκειται συνήθως για νομικά πρόσωπα·
- β) *ιδιωτικές οργανώσεις*, δηλαδή θεσμικά διαχωρισμένες από την κυβέρνηση, παρότι ενδέχεται να χρηματοδοτούνται από το δημόσιο και να έχουν δημόσιους υπαλλήλους στα διοικητικά τους συμβούλια·
- γ) *αυτοδιοικούμενες οργανώσεις*, δηλαδή οργανώσεις που μπορούν να ελέγχουν τις δραστηριότητές τους και να επιλέγουν και να παύουν κατά βούληση τα διοικητικά τους συμβούλια·
- δ) *μη κερδοσκοπικές διανεμητικές*, δηλαδή μη κερδοσκοπικές οργανώσεις που μπορούν να αποκομίζουν κέρδη τα οποία όμως πρέπει να χρησιμοποιούνται για την προαγωγή της βασικής αποστολής τους και όχι να διανέμονται στους ιδιοκτήτες, τα μέλη, τα ιδρυτικά μέλη ή τους διοικητικούς φορείς των οργανώσεων αυτών·
- ε) *εθελοντικές οργανώσεις*, πράγμα που σημαίνει δύο τινά: πρώτον, η ιδιότητα μέλους ούτε είναι υποχρεωτική ούτε επιβάλλεται από τον νόμο και, δεύτερον, πρέπει να έχουν εθελοντές που συμμετέχουν στις δραστηριότητες ή τη διαχείρισή τους.

4.2.2 Η προσέγγιση της μη κερδοσκοπικής οργάνωσης στο ΣΕΛ του 1993

Τα Ηνωμένα Έθνη δημοσίευσαν το *Handbook on Non-Profit Institutions in the System of National Accounts* (Οδηγός για τα μη κερδοσκοπικά ιδρύματα στο σύστημα εθνικών λογαριασμών - οδηγός ΜΚΙ). Ο προσδιορισμός του οδηγού για τα μη κερδοσκοπικά ιδρύματα βασίζεται σε ορισμό του μη κερδοσκοπικού τομέα όπως διατυπώνεται στην προσέγγιση των Salamon και Anheier για τις μη κερδοσκοπικές οργανώσεις, όπως περιγράφονται στο προηγούμενο κεφάλαιο. Σε αυτή τη βάση, ο οδηγός ΜΚΙ προσδιορίζει μια μεγάλη και ανομοιογενή σειρά μη κερδοσκοπικών οργανώσεων, οι οποίες θα μπορούσαν να ανήκουν σε οποιονδήποτε από τους πέντε θεσμικούς τομείς που συναποτελούν το σύστημα εθνικών λογαριασμών, συμπεριλαμβανομένου του «δημόσιου τομέα» (S.13). Μη κερδοσκοπικά ιδρύματα υπάρχουν τόσο στον τομέα των «μη χρηματοδοτικών εταιρειών» (S.11), όσο και στον τομέα των «χρηματοδοτικών εταιρειών» (S.12) καθώς και στον τομέα των «νοικοκυριών» (S.14). Τέλος, τα «μη κερδοσκοπικά ιδρύματα που εξυπηρετούν νοικοκυριά» ή ΜΚΙΕΝ (S.15) έχουν τον δικό τους ξεχωριστό θεσμικό τομέα στο σύστημα εθνικών λογαριασμών. Οι οργανώσεις αυτές έχουν μεγάλη ποικιλία νομικών μορφών, παρότι στην πλειονότητά τους πρόκειται για ενώσεις και ιδρύματα που έχουν δημιουργηθεί για πολύ διαφορετικούς σκοπούς: για να παρέχουν υπηρεσίες σε ανθρώπους και εταιρείες που τα ελέγχουν ή τα χρηματοδοτούν, για να ασκούν

φιλανθρωπικές δραστηριότητες ώστε να παρέχουν βοήθεια σε άτομα που την έχουν ανάγκη, για να παρέχουν μη εμπορευματικές υπηρεσίες όπως υπηρεσίες υγείας, εκπαίδευσης, δραστηριότητες αναψυχής, κτλ., για να προασπίζονται τα συμφέροντα ομάδων πίεσης ή τα πολιτικά προγράμματα πολιτών με παρόμοιες πεποιθήσεις, κτλ.

Ωστόσο, ο οδηγός ΜΚΙ θεωρεί ότι οι συνεταιρισμοί, οι αλληλασφαλιστικές εταιρείες, οι κοινωνικές επιχειρήσεις και άλλες οργανώσεις, καθώς αποτελούν πολύ μεγάλους ομίλους, δεν ανήκουν στον μη κερδοσκοπικό τομέα.

Όπως θα δούμε στη συνέχεια, δεν αποτελούν όλα τα μη κερδοσκοπικά ιδρύματα, τα οποία εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του οδηγού ΜΚΙ, τμήμα της έννοιας της ΚΟ.

4.3 Η προσέγγιση της οικονομίας της αλληλεγγύης

Η έννοια της *οικονομίας της αλληλεγγύης* αναπτύχθηκε στη Γαλλία και σε ορισμένες χώρες της Λατινικής Αμερικής κατά το τελευταίο τέταρτο του 20ού αιώνα, και συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με τη σημαντική ανάπτυξη του ΤΤ στις οργανώσεις που παράγουν και διανέμουν τα λεγόμενα *κοινωνικά προϊόντα ή αγαθά ιδιαίτερης κοινωνικής σημασίας*. Τα αγαθά ιδιαίτερης κοινωνικής σημασίας είναι αγαθά για τα οποία υπάρχει ευρεία κοινωνική και πολιτική συναίνεση ότι είναι ουσιώδη για μια αξιοπρεπή ζωή και πρέπει συνεπώς να είναι διαθέσιμα σε ολόκληρο τον πληθυσμό, ανεξαρτήτως εισοδήματος ή αγοραστικής δύναμης. Συνεπώς, θεωρείται ότι η κυβέρνηση θα πρέπει να προβλέπει την παραγωγή και τη διανομή των αγαθών αυτών, είτε διασφαλίζοντας τη δωρεάν παροχή τους είτε επιδοτώντας τα ούτως ώστε να διατίθενται σε τιμές πολύ χαμηλότερες από τις τιμές της αγοράς.

Την περίοδο της ακμής και της καθιέρωσης του κράτους πρόνοιας, η καθολική πρόσβαση στα πιο σημαντικά από αυτά τα αγαθά ιδιαίτερης κοινωνικής σημασίας, όπως οι υπηρεσίες υγείας και εκπαίδευσης, διασφαλιζόταν από τις κυβερνήσεις των πλέον ανεπτυγμένων χωρών της Ευρώπης. Τις τελευταίες δεκαετίες, ωστόσο, έχουν προκύψει *νέες κοινωνικές ανάγκες* οι οποίες δεν καλύπτονται ούτε από τον δημόσιο τομέα ούτε από τον παραδοσιακό καπιταλιστικό τομέα και οι οποίες επηρεάζουν πολλές ομάδες που διατρέχουν κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού. Τα προβλήματα αυτά σχετίζονται με τις συνθήκες διαβίωσης των ηλικιωμένων, τη μαζική μακροχρόνια ανεργία, τους μετανάστες, τις εθνικές μειονότητες, τα άτομα με αναπηρία, την επανένταξη των αποφυλακισθέντων, τις κακοποιημένες γυναίκες, τους πάσχοντες από χρόνιες ασθένειες, κτλ.

Σε αυτούς τους τομείς, ορισμένες χαρακτηριστικές οργανώσεις της ΚΟ (συνεταιρισμοί και, πρωτίστως, ενώσεις) γνώρισαν σημαντική άνθιση. Ο τομέας αυτός συνενώνει ταυτόχρονα μια σειρά νέων οργανώσεων και νέων πεδίων δράσης. Συγκριτικά με τους κλασικούς παράγοντες της ΚΟ, έχει τρία ιδιαίτερα χαρακτηριστικά: α) τις κοινωνικές απαιτήσεις που επιχειρεί να καλύψει, β) τους φορείς που στηρίζουν τις πρωτοβουλίες αυτές και γ) την εκπεφρασμένη επιθυμία για κοινωνική αλλαγή.

Με βάση τις τρεις αυτές πτυχές, η έννοια της *οικονομίας της αλληλεγγύης* αναπτύχθηκε στη Γαλλία από τη δεκαετία του 1980 και ύστερα. Αντιστοιχεί σε μια οικονομία στην οποία η αγορά αποτελεί ένα σκέλος, πιθανότατα το σημαντικότερο, αλλά όχι το μοναδικό. Η οικονομία περιστρέφεται γύρω από τρεις πόλους: την αγορά, το κράτος και την αμοιβαιότητα. Οι τρεις αυτοί πόλοι αντιστοιχούν στις αρχές της αγοράς, της αναδιανομής και της αμοιβαιότητας. Η τελευταία αναφέρεται στη μη χρηματική ανταλλαγή στον χώρο της πρωτογενούς κοινωνικότητας και ταυτίζεται προπάντων με τη δημιουργία ενώσεων.

Εν ολίγοις, η οικονομία είναι εκ φύσεως πλουραλιστική και δεν μπορεί να περιοριστεί σε αυστηρώς εμπορικούς και χρηματικούς όρους. Η οικονομία της αλληλεγγύης αποτελεί μια πρωτοφανή προσπάθεια να συνδεθούν οι τρεις πόλοι του συστήματος, έτσι ώστε συγκεκριμένες πρωτοβουλίες της

οικονομίας της αλληλεγγύης να αποτελέσουν υβριδικά σχήματα μεταξύ της οικονομίας της αγοράς, της μη εμπορευματικής και της μη χρηματικής οικονομίας. Οι πρωτοβουλίες αυτές δεν ταιριάζουν στο στερεότυπο της αγοράς βάσει της ορθόδοξης οικονομικής θεωρίας, και οι πόροι τους έχουν και αυτοί πολλαπλές προελεύσεις: την αγορά (πωλήσεις αγαθών και υπηρεσιών), τον μη εμπορευματικό τομέα (κυβερνητικές επιχορηγήσεις και δωρεές) και τον μη χρηματικό τομέα (εθελοντές).

Πέραν αυτής της έννοιας της οικονομίας της αλληλεγγύης, η οποία αναπτύχθηκε με επίκεντρο τη Γαλλία, μια άλλη θεώρηση της οικονομίας της αλληλεγγύης με έναν ορισμένο βαθμό απήχησης σε ορισμένες χώρες της Λατινικής Αμερικής είναι αυτή της οικονομίας της αλληλεγγύης ως δύναμης κοινωνικής αλλαγής, φορέα ενός σχεδίου για μια εναλλακτική κοινωνία αντί της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης. Σε αντίθεση προς την ευρωπαϊκή προσέγγιση, η οποία θεωρεί την οικονομία της αλληλεγγύης συμβατή με την αγορά και το κράτος, η λατινοαμερικανική προοπτική επικεντρώνεται στην ανάπτυξη της έννοιας αυτής ως παγκόσμιας εναλλακτικής λύσης αντί του καπιταλισμού.

4.4 Η προσέγγιση των κοινωνικών επιχειρήσεων

Σημαντικό έργο έχει επιτελεστεί τα τελευταία χρόνια σχετικά με τις κοινωνικές επιχειρήσεις, παρότι δεν μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι ακολουθείται μια ενιαία προσέγγιση. Ωστόσο, μπορούν να εντοπισθούν δύο βασικές προσεγγίσεις ως προς την κοινωνική επιχειρηματικότητα: η αγγλοαμερικανική προσέγγιση και η προσέγγιση της ηπειρωτικής Ευρώπης.

Η αγγλοαμερικανική προσέγγιση αποτελείται από ποικίλα ρεύματα τα οποία ορίζουν με διαφορετικό τρόπο τη σφαίρα της κοινωνικής επιχείρησης, περιλαμβάνοντας εκείνους που θεωρούν ότι οι κοινωνικές επιχειρήσεις αποτελούν τις εταιρείες της αγοράς που αντιστοιχούν στις κερδοσκοπικές οργανώσεις που υπηρετούν κοινωνικούς σκοπούς, έως εκείνους των οποίων ο ορισμός της κοινωνικής επιχείρησης επικεντρώνεται αποκλειστικά στην κοινωνική καινοτομία και την κάλυψη των κοινωνικών αναγκών, ανεξαρτήτως της μορφής ιδιοκτησίας της επιχείρησης (δημόσια, ιδιωτική με βάση το κεφάλαιο ή αυτό που νοείται με τον όρο «κοινωνική οικονομία» στην Ευρώπη).

Στην παραδοσιακή ηπειρωτική Ευρώπη, η βασική προσέγγιση για τις κοινωνικές επιχειρήσεις συνοψίζεται στις μελέτες και τις προτάσεις του δικτύου EMES, το οποίο θεωρεί τις εταιρείες αυτές ως αποτέλεσμα της συλλογικής επιχειρηματικότητας στη σφαίρα της κοινωνικής οικονομίας και οι οποίες καθορίζονται από τρεις βασικούς δείκτες (στην οικονομική και κοινωνική διάσταση και στη διάσταση της διοικητικής διάρθρωσης). Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στην προαναφερθείσα *πρωτοβουλία για την κοινωνική επιχειρηματικότητα*, όρισε επίσης τις κοινωνικές επιχειρήσεις ως υποομάδα της κοινωνικής οικονομίας (παράγοντες κοινωνικής οικονομίας).

4.5 Άλλες προσεγγίσεις

Σχετικές με την προσέγγιση που περιγράφηκε στην προηγούμενη παράγραφο, άλλες θεωρητικές εξελίξεις προτείνουν την άμεση αντικατάσταση των οικονομιών της αγοράς όπου τα μέσα παραγωγής ανήκουν σε ιδιώτες, με άλλους τρόπους οργάνωσης του παραγωγικού συστήματος. Σε αυτούς συμπεριλαμβάνονται α) η *εναλλακτική οικονομία*, με ρίζες στα κινήματα ενάντια στο κατεστημένο που αναπτύχθηκαν στη Γαλλία μετά τον Μάιο του 1968 και β) η *λαϊκή οικονομία*, η οποία προωθήθηκε σε διάφορες λατινοαμερικανικές χώρες από το 1980, με πολύ παρόμοια χαρακτηριστικά της λατινοαμερικανικής εκδοχής της οικονομίας της αλληλεγγύης, σε τέτοιο βαθμό που είναι επίσης γνωστή ως *λαϊκή οικονομία της αλληλεγγύης*. Η λαϊκή οικονομία αποκλείει κάθε μορφή σχέσης εργοδότη/εργαζομένου και θεωρεί βασικό παράγοντα της παραγωγής την εργασία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΩΝ ΟΡΙΣΜΩΝ ΠΟΥ ΣΧΕΤΙΖΟΝΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΕ ΚΑΘΕ ΚΡΑΤΟΣ ΜΕΛΟΣ, ΥΠΟ ΠΡΟΣΧΩΡΗΣΗ ΚΑΙ ΥΠΟΨΗΦΙΑ ΧΩΡΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

5.1. Οι σημαντικότερες έννοιες ανά χώρα

5.2. Οι φορείς της κοινωνικής οικονομίας στα κράτη μέλη της ΕΕ

5.1 Οι σημαντικότερες έννοιες ανά χώρα

Το κοινωνικοοικονομικό φαινόμενο, στο οποίο αναφερόμαστε στην παρούσα έκθεση με τον όρο «κοινωνική οικονομία» είναι ευρέως διαδεδομένο και εξαπλώνεται με προφανή τρόπο σε όλη την ΕΕ. Ωστόσο, ο όρος αυτός, καθώς και η επιστημονική θεώρηση που συνδέεται με αυτόν, δεν είναι αναμφίλεκτος σε όλες τις χώρες της ΕΕ –ή ακόμα και στην ίδια χώρα σε ορισμένες περιπτώσεις– καθώς συνήθως συνυπάρχει με άλλους όρους και συναφείς θεωρήσεις. Ο σκοπός του κεφαλαίου αυτού είναι να ρίξει φως στην ποικιλία των εννοιών και των όρων που χρησιμοποιούνται στην Ευρώπη σχετικά με το φαινόμενο αυτό.

Μέρος της έρευνας αυτής έχει αφιερωθεί αφενός στην αξιολόγηση του επιπέδου αναγνώρισης της κοινωνικής οικονομίας σε τρεις σημαντικές σφαίρες –τη δημόσια διοίκηση, τον ακαδημαϊκό και επιστημονικό κόσμο και στον ίδιο τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας σε κάθε χώρα– και αφετέρου στον προσδιορισμό και την αξιολόγηση άλλων παρόμοιων εννοιών. Η παρούσα μελέτη διεξήχθη σύμφωνα με τη μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε στο πρώτο κεφάλαιο της μελέτης *The enterprises and organizations of the third system A strategic challenge for employment* (Οι επιχειρήσεις και οι οργανώσεις του τρίτου τομέα: μια στρατηγική πρόκληση για την απασχόληση) (Vivet και Thiry, CIRIEC, 2000), στην οποία ο τρίτος τομέας εξομοιώνεται με την κοινωνική οικονομία.

Οι πληροφορίες από τις βασικές πηγές συγκεντρώθηκαν με βάση ένα ημι-ανοικτό ερωτηματολόγιο που απεστάλη στους ερωτώμενους (βλέπε προσάρτημα), οι οποίοι είναι όλοι προνομιούχοι μάρτυρες και εμπειρογνώμονες της έννοιας της κοινωνικής οικονομίας και συναφών εννοιών καθώς και της πραγματικότητας του κλάδου αυτού στις χώρες τους. Το ερωτηματολόγιο περιλάμβανε ημίκλειστες ερωτήσεις για την κοινωνική οικονομία και συναφείς έννοιες στις διάφορες χώρες της ΕΕ. Οι ερωτώμενοι είναι ακαδημαϊκοί, επαγγελματίες των ομοσπονδιακών και αντιπροσωπευτικών δομών του τομέα στις χώρες, και ανώτατοι υπάλληλοι από εθνικές δημόσιες διοικήσεις με αρμοδιότητες στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας. Ο βαθμός αναγνώρισης διαιρείται σε τρία σχετικά επίπεδα στις διάφορες χώρες: (*) ελάχιστη ή καθόλου αναγνώριση της έννοιας· (**) μέτριος βαθμός αναγνώρισης· και (***) υψηλός βαθμός αναγνώρισης, ο οποίος υποδηλώνει θεσμική αναγνώριση της έννοιας στην εν λόγω χώρα.

Τα αποτελέσματα παρατίθενται στους πίνακες 5.1 και 5.2 Αφορούν αντιστοίχως το επίπεδο αναγνώρισης της έννοιας (και του όρου) της κοινωνικής οικονομίας, το επίπεδο αναγνώρισης των σχετικών εννοιών «κοινωνική επιχείρηση», «μη κερδοσκοπικός τομέας» και «τρίτος τομέας», και τέλος, το επίπεδο αναγνώρισης άλλων εννοιών.

Πίνακας 5.1. Αποδοχή της έννοιας «κοινωνική οικονομία» σε εθνικό επίπεδο

	Από τις δημόσιες αρχές	Από επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας	Από τον ακαδημαϊκό/επιστημονικό κόσμο
Αυστρία	*	**	**
Βέλγιο	**	***	**
Βουλγαρία	**	**	**
Κύπρος	**	**	**
Τσεχική Δημοκρατία	*	**	**
Δανία	**	**	**
Εσθονία	**	*	*
Φινλανδία	**	**	**
Γαλλία	**	***	**
Γερμανία	*	**	**
Ελλάδα	**	**	***
Ουγγαρία	*	**	*
Ιρλανδία	**	***	**
Ιταλία	**	**	**
Λετονία	*	**	**
Λιθουανία	**	*	*
Λουξεμβούργο	**	**	**
Μάλτα	**	*	**
Κάτω Χώρες	*	*	*
Πολωνία	**	**	**
Πορτογαλία	***	***	**
Ρουμανία	*	*	*
Σλοβακία	*	*	*
Σλοβενία	*	**	**
Ισπανία	***	***	***
Σουηδία	**	**	*
Ηνωμένο Βασίλειο	*	**	**
Υπό προσχώρηση και υποψήφιες χώρες			
Κροατία	*	*	*
Ισλανδία	**	**	**

Σημείωση: Ερώτηση ερωτηματολογίου: Μπορείτε να μας πείτε κατά πόσον η έννοια της «κοινωνικής οικονομίας» αναγνωρίζεται στη χώρα σας;

Ακόμα κι αν θεωρήσουμε ότι οι συνθήκες και οι ιδέες που σχετίζονται με τον όρο «κοινωνική οικονομία» σε κάθε κράτος παρουσιάζουν μεγάλες διαφορές και δεν είναι συγκρίσιμες, τα δεδομένα που συνελέγησαν από την επιτόπου εργασία επιτρέπουν τη διαίρεση των χωρών σε τρεις ομάδες ανάλογα με το επίπεδο της αναγνώρισης της έννοιας της κοινωνικής οικονομίας (βλ. πίνακα 5.1):

- *χώρες στις οποίες η έννοια της κοινωνικής οικονομίας είναι ευρέως αποδεκτή.* Στην Ισπανία, τη Γαλλία, την Πορτογαλία, το Βέλγιο, την Ιρλανδία και την Ελλάδα, η έννοια της κοινωνικής οικονομίας χάρει μέγιστης αναγνώρισης από τις δημόσιες αρχές και από τον ακαδημαϊκό και επιστημονικό κόσμο, καθώς και από τον ίδιο τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας. Οι πρώτες δύο χώρες ξεχωρίζουν: η Γαλλία είναι η γενέτειρα της έννοιας αυτής, ενώ η Ισπανία ενέκρινε τον πρώτο ευρωπαϊκό εθνικό νόμο για την κοινωνική οικονομία το 2011.

- χώρες στις οποίες η έννοια της κοινωνικής οικονομίας τυγχάνει μέτριας αποδοχής. Σε αυτές περιλαμβάνονται η Ιταλία, η Κύπρος, η Δανία, η Φινλανδία, το Λουξεμβούργο, η Σουηδία, η Λετονία, η Μάλτα, η Πολωνία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Βουλγαρία και η Ισλανδία. Στις χώρες αυτές η έννοια της κοινωνικής οικονομίας συνυπάρχει με άλλες έννοιες, όπως ο μη κερδοσκοπικός τομέας, ο εθελοντικός τομέας και οι κοινωνικές επιχειρήσεις. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, το χαμηλό επίπεδο αναγνώρισης της κοινωνικής οικονομίας έρχεται σε αντίθεση με την κυβερνητική πολιτική υποστήριξης των κοινωνικών επιχειρήσεων.

- χώρες οι οποίες αναγνωρίζουν ελάχιστα ή απορρίπτουν την έννοια της κοινωνικής οικονομίας. Η έννοια της κοινωνικής οικονομίας είναι εντελώς άγνωστη, ελάχιστη γνωστή ή αρχίζει να αναπτύσσεται στις ακόλουθες χώρες: Αυστρία, Τσεχική Δημοκρατία, Εσθονία, Γερμανία, Ουγγαρία, Λιθουανία, Κάτω Χώρες, Σλοβακία, Ρουμανία, Κροατία και Σλοβενία, δηλαδή σε μια ομάδα η οποία περιλαμβάνει κυρίως γερμανόφωνες χώρες και τις χώρες εκείνες που προσχώρησαν στην ΕΕ κατά τον τελευταίο γύρο διεύρυνσης. Οι συναφείς όροι «μη κερδοσκοπικός τομέας», «εθελοντικός τομέας» και «μη κυβερνητική οργάνωση» χαιρούν συγκριτικά μεγαλύτερης αναγνώρισης.

Στους υπόλοιπους πίνακες, οι πληροφορίες για κάθε χώρα παρουσιάζονται σύμφωνα με δύο στόχους: πρώτον, τη διαφοροποίηση της πραγματικότητας των 12 νέων χωρών της ΕΕ και των δύο υποψήφιων χωρών, που αποτελεί κεντρικό στόχο της παρούσας μελέτης· δεύτερον, τη διαφοροποίηση της πραγματικότητας των 15 παλαιότερων κρατών μελών.

Πίνακας 5.2. Αποδοχή άλλων αναγνωρισμένων εννοιών που σχετίζονται με την «κοινωνική οικονομία» σε εθνικό επίπεδο

	Κοινωνικές επιχειρήσεις	Μη κερδοσκοπικός τομέας	Τρίτος τομέας
Αυστρία	**	***	*
Βέλγιο	**	**	*
Βουλγαρία	**	**	**
Κύπρος	**	**	**
Τσεχική Δημοκρατία	*	***	**
Δανία	**	***	***
Εσθονία	*	**	**
Φινλανδία	***	**	***
Γαλλία	**	**	**
Γερμανία	**	**	***
Ελλάδα	**	**	*
Ουγγαρία	*	***	*
Ιρλανδία	**	***	**
Ιταλία	**	***	**
Λετονία	*	***	**
Λιθουανία	*	**	**
Λουξεμβούργο	*	*	*
Μάλτα	**	**	*
Κάτω Χώρες	***	***	*
Πολωνία	***	**	***
Πορτογαλία	**	**	***
Ρουμανία	*	**	*

Σλοβακία	**	***	***
Σλοβενία	*	**	*
Ισπανία	*	*	**
Σουηδία	***	**	*
Ηνωμένο Βασίλειο	**	**	***
Υπό προσχώρηση και υποψήφιες χώρες			
Κροατία	*	***	**
Ισλανδία	**	***	***

Σημείωση: Ερώτηση ερωτηματολογίου: Ποιες άλλες έννοιες σχετικές με την «κοινωνική οικονομία» χαίρουν επιστημονικής, πολιτικής ή κοινωνικής αναγνώρισης στη χώρα σας;

Στις Κάτω Χώρες, τη Σουηδία, τη Φινλανδία και την Πολωνία η έννοια των κοινωνικών επιχειρήσεων είναι ευρέως αποδεκτή. Στις Κάτω Χώρες ψηφίστηκε νόμος για τις κοινωνικές επιχειρήσεις το 2003. Πέραν των εννοιών της κοινωνικής οικονομίας, του μη κερδοσκοπικού τομέα, των κοινωνικών επιχειρήσεων και του τρίτου τομέα, υπάρχουν και άλλες ευρέως αποδεκτές θεωρήσεις σε διάφορες χώρες της ΕΕ. Σε χώρες όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, η Δανία, η Μάλτα και η Σλοβενία, οι έννοιες του εθελοντικού τομέα και της μη κυβερνητικής οργάνωσης, που είναι περισσότερο συνδεδεμένες με την ιδέα των μη κερδοσκοπικών οργανώσεων, φαίνεται ότι χαίρουν ευρείας επιστημονικής, κοινωνικής και πολιτικής αναγνώρισης. Σε γαλλόφωνες χώρες της Ευρώπης (Γαλλία, βελγική περιφέρεια της Βαλονίας και Λουξεμβούργο) οι έννοιες της οικονομίας της αλληλεγγύης και της κοινωνικής οικονομίας της αλληλεγγύης είναι επίσης αναγνωρισμένες, ενώ η έννοια *Gemeinwirtschaft* (κοινωνικής οικονομίας) είναι πλέον καθιερωμένη στις γερμανόφωνες χώρες, όπως η Γερμανία και η Αυστρία.

Είναι σημαντικό να επισημανθεί το γεγονός ότι σε διάφορες χώρες ορισμένες συνιστώσες του όρου κοινωνική οικονομία υπό την ευρεία έννοια δεν αναγνωρίζονται ως αναπόσπαστα τμήματα του εν λόγω τομέα, αντιθέτως, τονίζεται η ιδιαιτερότητα και ο ξεχωριστός τους χαρακτήρας. Αυτό συμβαίνει με τους συνεταιρισμούς σε χώρες όπως η Γερμανία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Λετονία και εν μέρει η Πορτογαλία.

5.2 Οι φορείς της κοινωνικής οικονομίας στα κράτη μέλη της ΕΕ

Υπό το πρίσμα της κατάστασης που περιγράφεται στην προηγούμενη παράγραφο του ίδιου κεφαλαίου, στην οποία αναγνωρίζεται η έντονη ποικιλομορφία των εθνικών πραγματικοτήτων όσον αφορά τις έννοιες και το επίπεδο αναγνώρισης της κοινωνικής οικονομίας και των σχετικών εννοιών, είναι σαφές ότι δεν είναι εύκολος ο προσδιορισμός των συνιστωσών της κοινωνικής οικονομίας σε κάθε χώρα. Στόχος είναι να προσδιοριστούν οι θεσμικές μορφές που συναποτελούν τον κλάδο της κοινωνικής οικονομίας ή του συναφούς όρου ο οποίος είναι ο περισσότερο αποδεκτός σε κάθε χώρα.

Τα αποτελέσματα της έρευνας, έχοντας λάβει τη γνώμη των αντίστοιχων εθνικών εμπειρογνομόνων, παρουσιάζονται στον πίνακα 5.3.

Συνοπτικά μπορούμε να συνάγουμε τα εξής τρία συμπεράσματα. Το πρώτο και βασικότερο είναι ότι οι συνιστώσες ποικίλλουν σημαντικά μεταξύ των χωρών, εφόσον υφίστανται γνήσιες εθνικές μορφές τις οποίες οι εμπειρογνώμονες θεωρούν αναπόσπαστα τμήματα της κοινωνικής οικονομίας στις χώρες τους (βλέπε Χ1, Χ2, κτλ.). Σε ορισμένες χώρες, όπως η Ιταλία και η Ισπανία, υφίστανται αποκλίνουσες ιδέες όσον αφορά το πεδίο εφαρμογής της κοινωνικής οικονομίας: μια επιχειρηματική θεώρηση της κοινωνικής οικονομίας σύμφωνα με την οποία η ΚΟ αποτελείται κυρίως από συνεταιρισμούς συνυπάρχει με μια μη εμπορευματική θεώρηση σύμφωνα με την οποία η ΚΟ αποτελείται σε μεγάλο βαθμό από ενώσεις, κοινωνικούς συνεταιρισμούς και άλλες μη κερδοσκοπικές οργανώσεις.

Ένα δεύτερο συμπέρασμα το οποίο συνάγεται είναι ότι η ευρέως γνωστή έννοια της κοινωνικής οικονομίας, η οποία συνενώνει συνεταιρισμούς, αλληλασφαλιστικές εταιρείες, ενώσεις και ιδρύματα, είναι περισσότερο διαδεδομένη στην ομάδα εκείνων των χωρών όπου η έννοια της κοινωνικής οικονομίας είναι ευρύτερα αποδεκτή, με εξαίρεση την Ιρλανδία. Σε δύο από αυτές τις χώρες, τη Γαλλία και την Ισπανία, η κοινωνική οικονομία αναγνωρίζεται βάσει νόμου.

Ένα τρίτο συμπέρασμα είναι ότι υπάρχει γενική συναίνεση ως προς το γεγονός ότι οι συνεταιρισμοί αποτελούν τμήμα της κοινωνικής οικονομίας. Αυτό αντικατοπτρίζει την αρκετά διαδεδομένη άποψη ότι οι συνεταιρισμοί και οι αλληλασφαλιστικές εταιρείες αποτελούν τις πρωτότυπες επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας. Συνιστώσες θεωρούνται επίσης οι ενώσεις, τα ιδρύματα και οι κοινωνικές επιχειρήσεις. Ο λόγος για τον αποκλεισμό των ταμείων αλληλοβοήθειας (αλληλασφαλιστικές εταιρείες) από τη σφαίρα της κοινωνικής οικονομίας στα νέα κράτη μέλη της ΕΕ ενδέχεται να είναι το χαμηλό επίπεδο αναγνώρισης της ίδιας της έννοιας της κοινωνικής οικονομίας καθώς και η απουσία νομικού καθεστώτος για τις αλληλασφαλιστικές εταιρείες στις χώρες αυτές.

Πίνακας 5.3. Συνιστώσες της «κοινωνικής οικονομίας»

	Συνεταιρισμοί	Αλληλασφαλιστικές εταιρείες	Ενώσεις	Ιδρύματα	Άλλα
Αυστρία	X	X	X	X	X1
Βέλγιο	X	X	X	X	X2
Βουλγαρία	X	X	X	X	
Κύπρος	X	ά.α.	ά.α.	ά.α.	
Τσεχική Δημοκρατία	X	-	-	-	X11
Δανία	X	X	X	X	X3
Εσθονία	X	ά.α.	X	X	
Φινλανδία	X	X	X	X	
Γαλλία	X	X	X	X	X4
Γερμανία	X	-	X	X	X5
Ελλάδα	X	X	X	X	X6
Ουγγαρία	X	-	X	X	X12
Ιρλανδία	X	X	-	-	X7
Ιταλία	X	X	X	X	X8
Λετονία	X	X	X	X	
Λιθουανία	X	-	-	-	X13
Λουξεμβούργο	X	X	X	X	
Μάλτα	X	X	X	X	X14
Κάτω Χώρες	X	X	X	X	
Πολωνία	X	-	X	X	X15
Πορτογαλία	X	X	X	X	X9
Ρουμανία	X	X	X	X	X16
Σλοβακία	X	X	X	X	X17
Σλοβενία	X	X	X	X	
Ισπανία	X	X	X	X	X10
Σουηδία	X	X	X	X	
Ηνωμένο Βασίλειο	X	X	X	X	
Υπό προσχώρηση και υποψήφιες χώρες					
Κροατία	X	-	X	X	
Ισλανδία	X	X	X	X	

Σημείωση: Ερώτηση ερωτηματολογίου: Ποιες από τις παρακάτω θεσμικές μορφές θεωρείτε ότι ανήκουν στον κλάδο της «κοινωνικής οικονομίας» στη χώρα σας ή, σε κάποια σχετική έννοια, εάν υπάρχει, η οποία πιστεύετε ότι είναι η ευρύτερα αποδεκτή;

Άλλες ειδικές μορφές της κοινωνικής οικονομίας σε κάθε χώρα:

X1: Κοινωνικές επιχειρήσεις

X2: Sociétés à finalité sociale (Επιχειρήσεις κοινωνικού σκοπού)

X3: Κοινωνικές επιχειρήσεις

X4: Comités d'entreprise (Επιτροπές εταιρειών), εθελοντική κοινωνική προστασία

X5: Εθελοντικές υπηρεσίες και οργανισμοί, κοινωνικές εταιρείες για μειονεκτούντες, εναλλακτικές εταιρείες του κινήματος των γυναικών και του περιβάλλοντος, οργανώσεις αυτοβοήθειας, κοινωνικο-πολιτιστικά κέντρα, εταιρείες εργασιακής ένταξης, συστήματα συναλλαγών και εμπορίου σε τοπικό επίπεδο, εταιρείες της γειτονιάς και της κοινότητας

X6: Εταιρείες λαϊκής βάσης

X7: Πιστωτικές ενώσεις

X8: Εθελοντικές οργανώσεις, ειδικές μορφές ενώσεων, όπως ενώσεις κοινωνικής προώθησης και οικογενειακές ενώσεις, κοινοτικά ιδρύματα, μη κυβερνητικές οργανώσεις, IPAB: Istituzioni di Pubblica

Assistenza e Beneficenza (Ιδρύματα παροχής δημόσιας συνδρομής και φιλανθρωπίας)

X9: Misericordias, (Φιλανθρωπικές ενώσεις) IPSS-Instituições Particulares de Solidariedade Social (Ειδικά ιδρύματα κοινωνικής αλληλεγγύης)

X10: Sociedades Laborales (Εργατικές επιχειρήσεις), Empresas de Inserción (Εταιρείες ένταξης), Centros Especiales de Empleo (Ειδικά κέντρα απασχόλησης), ειδικές ομάδες όπως οι ONCE, Sociedades Agrarias de Transformación (γεωργικές ενώσεις)

X11: Ένωση κοινωφελών υπηρεσιών

X12: Μη κερδοσκοπικές εταιρείες

X13: Πιστωτικές ενώσεις και κοινωνικές επιχειρήσεις

X14: BandClub

X15: Κέντρα κοινωνικο-οικονομικής ένταξης

X16: Unitati Autorizate Proteiate (Εγκεκριμένες Προστατευόμενες Μονάδες)

X17: προστατευόμενα εργαστήρια, κοινωνικές υπηρεσίες

Οι πλατφόρμες και τα δίκτυα της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρώπη

Οι κοινωνικές οργανώσεις έχουν την τάση να διαμορφώνουν ομάδες βάσει κοινών οικονομικών και πολιτικών συγγενειών και συμφερόντων. Ορισμένες από τις ομάδες και τα δίκτυα των επιχειρήσεων της κοινωνικής οικονομίας που έχουν οικοδομηθεί προς το συμφέρον της ανταγωνιστικότητας αποτελούν πραγματικούς ευρωπαϊκούς επιχειρηματικούς γίγαντες. Ομάδες έχουν επίσης σχηματιστεί στον πολιτικό κόσμο.

Η κοινωνική οικονομία στην Ευρώπη έχει δημιουργήσει πολλές οργανώσεις οι οποίες ενεργούν ως εκπρόσωποί της. Μέσω αυτών, έχει συμμετάσχει στην κατάρτιση και την εφαρμογή εθνικών πολιτικών και πολιτικών της ΕΕ όποτε στις διαδικασίες αυτές δημιουργήθηκε χώρος για τη συμμετοχή τέτοιας μορφής κοινωνικών συνομιλητών.

Στις διάφορες ευρωπαϊκές χώρες, οι ενώσεις που εκπροσωπούν εταιρείες και οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας προέκυψαν κατά κύριο λόγο από μια τομεακή προοπτική, η οποία οδήγησε στην εμφάνιση οργανώσεων, ενώσεων και πλατφόρμων που εκπροσωπούν πιστωτικούς, γεωργικούς και εργατικούς συνεταιρισμούς, μεταξύ άλλων, καθώς και εταιρείες αλληλασφάλισης, εταιρείες και ενώσεις πρόνοιας και άλλες μη κυβερνητικές οργανώσεις κοινωνικής δράσης.

Η διαδικασία αυτή έχει πραγματοποιηθεί και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, καθώς η κοινωνική οικονομία (είτε οι «οικογένειες» που την συναποτελούν είτε το σύνολό της) παραδοσιακά έχει διαδραματίσει σημαντικό ρόλο σε διάφορες πολιτικές της ΕΕ. Αυτό κατέστη σαφές κατά το έτος υπογραφής της

Συνθήκης της Ρώμης, όταν ιδρύθηκε η Eurocoop (Ευρωπαϊκή Κοινότητα Συνεταιρισμών Καταναλωτών), η οργάνωση που εκπροσωπεί τους συνεταιρισμούς καταναλωτών της Ευρώπης, καθώς και κατά την ανάπτυξη της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής με τη βοήθεια της Γενικής Επιτροπής Γεωργικής Συνεργασίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (COGECA).

Σήμερα, οι οργανώσεις που εκπροσωπούν την κοινωνική οικονομία στην Ευρώπη είναι:

1. Οικογένεια των συνεταιρισμών:

- EUROCOOP: Ευρωπαϊκή Κοινότητα Συνεταιρισμών Καταναλωτών
- CECODHAS: Ευρωπαϊκή Επιτροπή Συντονισμού Κοινωνικής Κατοικίας –τμήμα συνεταιρισμών
- CECOP: Ευρωπαϊκή Συνομοσπονδία Εργατικών και Κοινωνικών Συνεταιρισμών και Συμμετοχικών Επιχειρήσεων
- COGECA: Γενική Επιτροπή Γεωργικής Συνεργασίας
- GECB: Ευρωπαϊκή Ομάδα Συνεταιριστικών Τραπεζών
- UEPS: Ευρωπαϊκή Ένωση Κοινωνικών Φαρμακείων

Η οργάνωση «Ευρωπαϊκοί Συνεταιρισμοί» αποτελεί την κεντρική οργάνωση που καλύπτει όλους αυτούς τους φορείς εκπροσώπησης των ευρωπαϊκών συνεταιρισμών.

2. Οικογένεια των εταιρειών αλληλασφάλισης:

- AIM: Διεθνής Ένωση Ταμείων Αλληλασφάλισης
- AMICE - Ένωση Αλληλοβοηθητικών Συνεταιρισμών Ασφαλιστών και Ασφάλισης στην Ευρώπη

3. Οικογένεια των ενώσεων και των οργανώσεων κοινωνικής δράσης:

- CEDAG: Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ενώσεων Γενικού Συμφέροντος
- EFC: Ευρωπαϊκό Κέντρο Ιδρυμάτων
- Ευρωπαϊκή Πλατφόρμα Κοινωνικών ΜΚΟ

4. Πλατφόρμες κοινωνικών επιχειρήσεων:

- CEFEC: Κοινωνικές Εταιρείες της Ευρώπης, Συνομοσπονδία Ευρωπαϊκών Κοινωνικών Εταιρειών, Πρωτοβουλιών Απασχόλησης και Κοινωνικών Συνεταιρισμών

Οι περισσότερες από αυτές τις οργανώσεις εκπροσώπησης σε ευρωπαϊκό επίπεδο είναι με τη σειρά τους μέλη της Social Economy Europe (Κοινωνική Οικονομία της Ευρώπης), της Μόνιμης Ευρωπαϊκής Διάσκεψης των Συνεταιρισμών, των Αλληλασφαιστικών Εταιρειών, Ενώσεων και Ιδρυμάτων, που είναι σήμερα η κορυφαία εκπρόσωπος της ευρωπαϊκής κοινωνικής οικονομίας ενώπιον των ευρωπαϊκών θεσμών. Η πλατφόρμα αυτή δημιουργήθηκε τον Νοέμβριο του 2000 με το όνομα CEP-CMAF.

Σε ορισμένες χώρες, οι αντιπροσωπευτικές ενώσεις έχουν υπερβεί το τομεακό επίπεδο και έχουν δημιουργήσει διατομεακές οργανώσεις που αναφέρονται ρητά στην κοινωνική οικονομία. Σχετικά παραδείγματα είναι η CEPES, η Ισπανική Συνομοσπονδία Επιχειρήσεων Κοινωνικής Οικονομίας και η Πλατφόρμα Κοινωνικής Οικονομίας στο Λουξεμβούργο.

Άλλες ομαδοποιήσεις έχουν ακολουθήσει άλλου είδους κριτήρια: για παράδειγμα, κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαπέντε ετών εμφανίστηκαν τα κοινά δίκτυα πλατφόρμων που εκπροσωπούν την κοινωνική οικονομία, κυβερνητικούς φορείς (όπως δημοτικά συμβούλια) και/ή εταιρείες και άλλες κοινωνικές οργανώσεις. Πρόκειται για την περίπτωση του ESMED, του Ευρωμεσογειακού Δικτύου Κοινωνικής Οικονομίας, που απαρτίζεται από τις εθνικές πλατφόρμες κοινωνικής οικονομίας ή πλατφόρμες συνεταιρισμών της Πορτογαλίας, της Γαλλίας, της Ισπανίας, της Ιταλίας, του Μαρόκου και

της Τυνησίας· το REVES, Ευρωπαϊκό Δίκτυο Πόλεων και Περιφερειακών Περιοχών για την Κοινωνική Οικονομία· το ENSIE, το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Κοινωνικών Επιχειρήσεων για την Ένταξη και την FEDES – Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Κοινωνικών Εργοδοτών. Όλες αυτές οι οργανώσεις προωθούν ενεργά την κοινωνική οικονομία. Το Διεθνές Κέντρο Έρευνας CIRIEC, με τη σειρά του, αποτελεί ένα ασυνήθιστο παράδειγμα οργάνωσης με συμμετοχή μελών στο οποίο συνενώνονται οργανώσεις που εκπροσωπούν εταιρείες του δημόσιου τομέα και της κοινωνικής και συνεταιριστικής οικονομίας πολλών ευρωπαϊκών χωρών με ερευνητές που ειδικεύονται στον τομέα αυτόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ, ΣΤΙΣ ΥΠΟ ΠΡΟΣΧΩΡΗΣΗ ΚΑΙ ΤΙΣ ΥΠΟΨΗΦΙΕΣ ΧΩΡΕΣ, ΣΕ ΑΡΙΘΜΟΥΣ

Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι να παράσχει μια επισκόπηση των βασικών αριθμητικών στοιχείων της κοινωνικής οικονομίας στην ΕΕ, ανά χώρα και σε παγκόσμιο επίπεδο, διαφοροποιώντας μεταξύ τριών ομάδων οργανώσεων: συνεταιρισμών και συναφών τύπων οργανώσεων που έχουν γίνει αποδεκτοί, αλληλασφαλιστικών εταιρειών και συναφών τύπων οργανώσεων και τέλος ενώσεων, ιδρυμάτων και άλλων συναφών τύπων μη κερδοσκοπικών οργανώσεων.

Η κατάρτιση στατιστικών από επιτόπιες έρευνες και αξιόπιστες πηγές είναι ουσιώδης. Ωστόσο, για λόγους χρόνου και κόστους, υπερβαίνει το πεδίο εφαρμογής της παρούσας μελέτης και θα πρέπει να εξετασθεί σε μεταγενέστερο στάδιο.

Τα στατιστικά στοιχεία που παρέχονται στην παρούσα μελέτη έχουν καταρτισθεί από δευτερογενή δεδομένα που λάβαμε από τους ανταποκριτές μας σε κάθε χώρα (βλ. Προσάρτημα). Η περίοδος αναφοράς είναι η περίοδος 2009-2010. Ωστόσο, για λόγους που άπτονται της διαθεσιμότητας και της ποιότητας των στατιστικών στοιχείων, τα στοιχεία που αφορούν ορισμένες χώρες δεν είναι τα πλέον πρόσφατα, ιδίως στην περίπτωση των ενώσεων, των ιδρυμάτων και παρεμφερών οργανώσεων. Τα ζητούμενα αριθμητικά στοιχεία ήταν ο αριθμός των απασχολούμενων ατόμων και, όπου ήταν δυνατό, η αντιστοιχία σε πλήρες ωράριο απασχόλησης, ο αριθμός των μελών, των εθελοντών και των οργανώσεων ή εταιρειών. Για λόγους σύγκρισης με τα στοιχεία της προηγούμενης μελέτης που διενεργήθηκε από το CIRIEC για την ΕΟΚΕ σχετικά με την κατάσταση της κοινωνικής οικονομίας στην ΕΕ των 25, δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή στη μεταβλητή «απασχόληση». Καταρτίστηκαν δύο ειδικοί πίνακες (6.3 και 6.4) για τη σύγκριση των βασικών αριθμητικών στοιχείων από αμφότερες τις μελέτες.

Στην πορεία της παρούσας εργασίας προέκυψαν σοβαρά κενά στα δεδομένα που αφορούσαν διάφορες χώρες, ιδίως, αλλά όχι αποκλειστικά, τα νέα κράτη μέλη της ΕΕ. Τα κενά καλύφθηκαν, όπου ήταν εφικτό, βάσει πληροφοριών που διατέθηκαν από άλλες επιστημονικές μελέτες που αναφέρονται στη βιβλιογραφία, οι οποίες διενεργήθηκαν από την ICMIF και την AMICE, από τη μελέτη για τις οργανώσεις της Cooperatives Europe του 2010, καθώς και από μελέτες που πραγματοποίησαν άλλες κεντρικές οργανώσεις, όπως η COGECA ή η Eurocoop. Οι πίνακες που αφορούν τις διάφορες χώρες περιλαμβάνουν συστηματικά παραπομπές στις ανωτέρω πηγές.

Μια σημαντική διαφορά μεταξύ της παρούσας μελέτης και της προηγούμενης που διενεργήθηκε από το CIRIEC για την ΕΟΚΕ είναι ότι οι εθνικές στατιστικές υπηρεσίες κατέβαλλαν μεγάλες προσπάθειες τα τελευταία χρόνια για την παροχή αξιόπιστων δεδομένων σχετικά με διάφορες ομάδες της κοινωνικής οικονομίας, ενώ σημαντικό βήμα για την αναγνώριση της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρώπη αποτελεί ότι οι μελέτες διενεργήθηκαν χρησιμοποιώντας τη μέθοδο του δορυφορικού λογαριασμού στην Ισπανία, την Πορτογαλία, την Ελλάδα, την Τσεχική Δημοκρατία και την Ουγγαρία.

Βάσει της μεθόδου που χρησιμοποιήθηκε και, ιδίως, με δεδομένα τη δυσκολία σύγκρισης ορισμένων μεταβλητών σε διεθνές επίπεδο, την αμφίβολη αξιοπιστία των στοιχείων που αφορούν ορισμένες χώρες, τους κινδύνους επικάλυψης των αναφορών μεταξύ «οικογενειών» εντός μίας χώρας, τα διαφορετικά έτη στα οποία αναφέρονται καθώς και τις διαφορετικές πηγές για την ίδια «οικογένεια» και χώρα για τις δύο περιόδους αναφοράς (2002-03 και 2009-10), που συνδέονται στη δεύτερη περίπτωση με τη διαθεσιμότητα ή όχι των δεδομένων, τα παραπάνω στατιστικά στοιχεία πρέπει να εξετασθούν με προσοχή.

Οι ακόλουθοι πίνακες είναι αυτονόητοι όσον αφορά την κατάσταση της κοινωνικής οικονομίας στις χώρες της ΕΕ.

Το βασικό συμπέρασμα που πρέπει να αντληθεί είναι ότι η κοινωνική οικονομία στην Ευρώπη είναι πολύ σημαντική τόσο για τον άνθρωπο όσο και για την οικονομία, παρέχοντας έμμιση απασχόληση σε περισσότερα από 14,5 εκατομμύρια ανθρώπους, ή ποσοστό περίπου 6,5% του ενεργού πληθυσμού της ΕΕ-27. Αυτά τα μακροοικονομικά μεγέθη υπογραμμίζουν το γεγονός ότι πρόκειται για μια πραγματικότητα που δεν μπορεί και δεν πρέπει να αγνοηθεί από την κοινωνία και τους θεσμούς που την απαρτίζουν.

Το δεύτερο αξιοσημείωτο συμπέρασμα είναι ότι, με ορισμένες εξαιρέσεις, η κοινωνική οικονομία είναι σχετικά μικρή στα νέα κράτη μέλη της ΕΕ σε σύγκριση με τα «παλαιότερα» 15 κράτη μέλη. Συνεπώς, για να μπορέσει η κοινωνική οικονομία να αναπτύξει το πλήρες δυναμικό της στις χώρες αυτές, χρειάζεται να φτάσει τουλάχιστον στο ίδιο επίπεδο με άλλες χώρες στην ΕΕ.

Το τρίτο συμπέρασμα είναι ότι η κοινωνική οικονομία αυξήθηκε με ταχύτερους ρυθμούς από ό, τι ο συνολικός πληθυσμός τις περιόδους 2002-03 και 2009-10, αυξανόμενη από ποσοστό 6% του συνολικού ευρωπαϊκού έμμιση εργατικού δυναμικού σε 6,5%, και από 11 εκατομμύρια θέσεις εργασίας σε 14,5 εκατομμύρια.

Πίνακας 6.1. Έμμιση απασχόληση σε συνεταιρισμούς, αλληλασφαλιστικές εταιρείες και ενώσεις στην ΕΕ (2009-2010)

Χώρα	Συνεταιρισμοί	Αλληλασφαλιστικές εταιρείες	Ενώσεις	ΣΥΝΟΛΟ
Αυστρία	61.999	1.416	170.113	233.528
Βέλγιο	13.547	11.974	437.020	462.541
Βουλγαρία	41.300	ά.α.	80.000	121.300
Κύπρος	5.067	ά.α.	ά.α.	5.067
Τσεχική Δημοκρατία	58.178	5.679	96.229	160.086
Δανία	70.757	4.072	120.657	195.486
Εσθονία	9.850	ά.α.	28.000	37.850
Φινλανδία	94.100	8.500	84.600	187.200
Γαλλία	320.822	128.710	1.869.012	2.318.544
Γερμανία	830.258	86.497	1.541.829	2.458.584
Ελλάδα	14.983	1.140	101.000	117.123
Ουγγαρία	85.682	6.676	85.852	178.210
Ιρλανδία	43.328	650	54.757	98.735
Ιταλία	1.128.381	ά.α.	1.099.629	2.228.010
Λετονία	440	ά.α.	ά.α.	440
Λιθουανία	8.971	ά.α.	ά.α.	8.971
Λουξεμβούργο	1.933	ά.α.	14.181	16.114
Μάλτα	250	ά.α.	1.427	1.677
Κάτω Χώρες	184.053	2.860	669.121	856.054
Πολωνία	400.000	2.800	190.000	592.800
Πορτογαλία	51.391	5.500	194.207	251.098

Ρουμανία	34.373	18.999	109.982	163.354
Σλοβακία	26.090	2.158	16.658	44.906
Σλοβενία	3.428	476	3.190	7.094
Ισπανία	646.397	8.700	588.056	1.243.153
Σουηδία	176.816	15.825	314.568	507.209
Ηνωμένο Βασίλειο	236.000	50.000	1.347.000	1.633.000
Υπό προσχώρηση και υποψήφιες χώρες				
Κροατία	3.565	1.569	3.950	9.084
Ισλανδία	ά.α.	221	ά.α.	221
ΣΥΝΟΛΟ ΕΕ-15	3.874.765	325.844	8.605.750	12.806.379
Νέα κράτη μέλη	673.629	36.788	611.338	1.321.755
ΣΥΝΟΛΟ ΕΕ-27	4.548.394	362.632	9.217.088	14.128.134

Στην Ιταλία, τα στοιχεία που αφορούν τις αλληλασφαλιστικές εταιρείες και τους συνεταιρισμούς είναι συγκεντρωτικά.

Πίνακας 6.2. Έμμισθη απασχόληση στο πλαίσιο της κοινωνικής οικονομίας συγκρινόμενη με το σύνολο της έμμισθης απασχόλησης στην ΕΕ (2009-2010), σε χιλιάδες

Χώρα	Απασχόληση στο πλαίσιο της ΚΟ	Συνολική απασχόληση	%
Αυστρία	233,53	4.096,30	5,70%
Βέλγιο	462,54	4.488,70	10,30%
Βουλγαρία	121,3	3.052,80	3,97%
Κύπρος	5,07	385,1	1,32%
Τσεχική Δημοκρατία	160,09	4.885,20	3,28%
Δανία	195,49	2.706,10	7,22%
Εσθονία	37,85	570,9	6,63%
Φινλανδία	187,2	2.447,50	7,65%
Γαλλία	2.318,54	25.692,30	9,02%
Γερμανία	2.458,58	38.737,80	6,35%
Ελλάδα	117,12	4.388,60	2,67%
Ουγγαρία	178,21	3.781,20	4,71%
Ιρλανδία	98,74	1.847,80	5,34%
Ιταλία	2.228,01	22.872,30	9,74%
Λετονία	0,44	940,9	0,05%
Λιθουανία	8,97	1.343,70	0,67%
Λουξεμβούργο	16,11	220,8	7,30%
Μάλτα	1,68	164,2	1,02%
Κάτω Χώρες	856,05	8.370,20	10,23%
Πολωνία	592,8	15.960,50	3,71%
Πορτογαλία	251,1	4.978,20	5,04%
Ρουμανία	163,35	9.239,40	1,77%
Σλοβακία	44,91	2.317,50	1,94%
Σλοβενία	7,09	966	0,73%
Ισπανία	1.243,15	18.456,50	6,74%

Σουηδία	507,21	4.545,80	11,16%
Ηνωμένο Βασίλειο	1.633,00	28.941,50	5,64%
Υπό προσχώρηση και υποψήφιες χώρες			
Κροατία	9,08	1.541,20	0,59%
Ισλανδία	0,22	165,8	0,13%
ΣΥΝΟΛΟ ΕΕ-15	12.806,37	172.790,40	7,41%
ΣΥΝΟΛΟ ΕΕ-27	14.128,13	216.397,80	6,53%

* Ενεργός πληθυσμός ηλικίας 16–65 ετών, Eurostat, 2010.

Πίνακας 6.3. Εξέλιξη της έμμοθης απασχόλησης στο πλαίσιο της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρώπη

Χώρα	Απασχόληση στο πλαίσιο της κοινωνικής οικονομίας		Δ%
	2002/2003	2009/2010	
Αυστρία	260.145	233.528	-10,23%
Βέλγιο	279.611	462.541	65,42%
Βουλγαρία	ά.α.	121.300	ά.α.
Κύπρος	4.491	5.067	12,83%
Τσεχική Δημοκρατία	165.221	160.086	-3,11%
Δανία	160.764	195.486	21,60%
Εσθονία	23.250	37.850	62,80%
Φινλανδία	175.397	187.200	6,73%
Γαλλία	1.985.150	2.318.544	16,79%
Γερμανία	2.031.837	2.458.584	21,00%
Ελλάδα	69.834	117.123	67,72%
Ουγγαρία	75.669	178.210	135,51%
Ιρλανδία	155.306	98.735	-36,43%
Ιταλία	1.336.413	2.228.010	66,72%
Λετονία	300	440	46,67%
Λιθουανία	7.700	8.971	16,51%
Λουξεμβούργο	7.248	16.114	122,32%
Μάλτα	238	1.677	604,62%
Κάτω Χώρες	772.110	856.054	10,87%
Πολωνία	529.179	592.800	12,02%
Πορτογαλία	210.950	251.098	19,03%
Ρουμανία	ά.α.	163.354	ά.α.
Σλοβακία	98.212	44.906	-54,28%
Σλοβενία	4.671	7.094	51,87%
Ισπανία	872.214	1.243.153	42,53%
Σουηδία	205.697	507.209	146,58%
Ηνωμένο Βασίλειο	1.711.276	1.633.000	-4,57%
Υπό προσχώρηση και υποψήφιες χώρες			
Κροατία	ά.α.	9.084	ά.α.
Ισλανδία	ά.α.	221	ά.α.
ΣΥΝΟΛΟ ΕΕ-15	10.233.952	12.806.379	25,14%
Νέα κράτη μέλη	908.931	1.321.755	45,42%
ΣΥΝΟΛΟ ΕΕ-27	11.142.883	14.128.134	26,79%

Πίνακας 6.4 Εξέλιξη της έμμισθης απασχόλησης στο πλαίσιο της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρώπη

Χώρα	Θέσεις εργασίας την περίοδο 2002/2003		Θέσεις εργασίας την περίοδο 2009/2010		Δ%	
	Συνεταιρισμοί	Ενώσεις	Συνεταιρισμοί	Ενώσεις	Συνεταιρισμοί	Ενώσεις
Αυστρία	62.145	190.000	61.999	170.113	-0,23%	-10,47%
Βέλγιο	17.047	249.700	13.547	437.020	-20,53%	75,02%
Βουλγαρία	ά.α.	ά.α.	41.300	80.000	ά.α.	ά.α.
Κύπρος	4.491	ά.α.	5.067	ά.α.	12,83%	ά.α.
Τσεχική Δημοκρατία	90.874	74.200	58.178	96.229	-35,98%	29,69%
Δανία	39.107	120.657	70.757	120.657	80,93%	0,00%
Εσθονία	15.250	8.000	9.850	28.000	-35,41%	250,00%
Φινλανδία	95.000	74.992	94.100	84.600	-0,95%	12,81%
Γαλλία	439.720	1.435.330	320.822	1.869.012	-27,04%	30,21%
Γερμανία	466.900	1.414.937	830.258	1.541.829	77,82%	8,97%
Ελλάδα	12.345	57.000	14.983	101.000	21,37%	77,19%
Ουγγαρία	42.787	32.882	85.682	85.852	100,25%	161,09%
Ιρλανδία	35.992	118.664	43.328	54.757	20,38%	-53,86%
Ιταλία	837.024	499.389	1.128.381	1.099.629	34,81%	120,19%
Λετονία	300	ά.α.	440	ά.α.	46,67%	ά.α.
Λιθουανία	7.700	ά.α.	8.971	ά.α.	16,51%	ά.α.
Λουξεμβούργο	748	6.500	1.933	14.181	158,42%	118,17%
Μάλτα	238	ά.α.	250	1.427	5,04%	ά.α.
Κάτω Χώρες	110.710	661.400	184.053	669.121	66,25%	1,17%
Πολωνία	469.179	60.000	400.000	190.000	-14,74%	216,67%
Πορτογαλία	51.000	159.950	51.391	194.207	0,77%	21,42%
Ρουμανία	ά.α.	ά.α.	34.373	109.982	ά.α.	ά.α.
Σλοβακία	82.012	16.200	26.090	16.658	-68,19%	2,83%
Σλοβενία	4.401	ά.α.	3.428	3.190	-22,11%	ά.α.
Ισπανία	488.606	380.060	646.397	588.056	32,29%	54,73%
Σουηδία	99.500	95.197	176.816	314.568	77,70%	230,44%
Ηνωμένο Βασίλειο	190.458	1.473.000	236.000	1.347.000	23,91%	-8,55%
Υπό προσχώρηση και υποψήφιες χώρες						
Κροατία	ά.α.	ά.α.	3.565	3.950	ά.α.	ά.α.
Ισλανδία	ά.α.	ά.α.	ά.α.	ά.α.	ά.α.	ά.α.
ΣΥΝΟΛΟ ΕΕ-15	2.946.302	6.936.776	3.874.765	8.605.750	31,51%	24,06%

Πίνακας 6.5. Εθελοντές στην ΕΕ, 2011

Χώρα	% επί του ενήλικου πληθυσμού	Αριθμός εθελοντών
Αυστρία	37%	2.638.255
Βέλγιο	26%	2.341.994
Βουλγαρία	12%	784.501
Κύπρος	23%	153.531
Τσεχική Δημοκρατία	23%	2.072.862
Δανία	43%	1.949.371
Εσθονία	30%	341.166
Φινλανδία	39%	1.740.611
Γαλλία	24%	12.646.908
Γερμανία	34%	24.065.072
Ελλάδα	14%	1.355.390
Ουγγαρία	22%	1.878.243
Ιρλανδία	32%	1.124.535
Ιταλία	26%	13.484.222
Λετονία	22%	426.628
Λιθουανία	24%	679.138
Λουξεμβούργο	35%	144.534
Μάλτα	16%	55.975
Κάτω Χώρες	57%	7.787.384
Πολωνία	9%	2.914.610
Πορτογαλία	12%	1.082.532
Ρουμανία	14%	2.549.410
Σλοβακία	29%	1.332.145
Σλοβενία	34%	598.298
Ισπανία	15%	5.867.518
Σουηδία	21%	1.636.160
Ηνωμένο Βασίλειο	23%	11.774.457
Υπό προσχώρηση και υποψήφιες χώρες		
Κροατία	ά.α.	ά.α.
Ισλανδία	ά.α.	ά.α.

Πηγή: Ευρωβαρόμετρο/Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο 75.2: Εθελοντική εργασία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΟΥ ΔΙΕΠΕΙ ΤΟΥΣ ΦΟΡΕΙΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΤΙΣ ΥΠΟ ΕΝΤΑΞΗ/ΥΠΟΨΗΦΙΕΣ ΧΩΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΜΕ ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ ΤΗΝ ΠΡΟΣΦΑΤΗ ΝΕΑ ΕΘΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

- 7.1. Νομοθεσία που διέπει τους φορείς της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση
- 7.2. Δημόσιες πολιτικές των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας
- 7.3. Νέα εθνική νομοθεσία σχετικά με την κοινωνική οικονομία στην Ευρώπη

7.1 Νομοθεσία που διέπει τους φορείς της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Το θεσμικό πλαίσιο αποτελεί καίριο παράγοντα όσον αφορά το μέγεθος και την προβολή της κοινωνικής οικονομίας. Οι κανονιστικές διατάξεις που διέπουν το εν λόγω πλαίσιο προβλέπουν τρία είδη αναγνώρισης στον συγκεκριμένο τομέα:

- 1) ρητή αναγνώριση εκ μέρους των δημόσιων αρχών της διαφορετικής ταυτότητας των οργανώσεων αυτών, οι οποίες απαιτούν ιδιαίτερη μεταχείριση. Από την άποψη αυτή, στόχος του νομικού συστήματος είναι η θεσμική καθιέρωσή τους ως ιδιωτικών φορέων·
- 2) αναγνώριση της ικανότητας και της ελευθερίας των εν λόγω οργανώσεων να δραστηριοποιούνται σε οποιοδήποτε τομέα κοινωνικής και οικονομικής δραστηριότητας·
- 3) αναγνώριση του διαπραγματευτικού τους ρόλου κατά τη διαδικασία κατάρτισης και εφαρμογής των δημόσιων πολιτικών, βάσει του οποίου θεωρούνται φορείς συναπόφασης και συνεκτέλεσης των πολιτικών.

Στην Ευρώπη, οι διάφορες μορφές της κοινωνικής οικονομίας δεν είναι πάντα επαρκώς θεσμοθετημένες στους τρεις παραπάνω τομείς.

Όσον αφορά το πρώτο σημείο, δεν αναγνωρίζονται όλες οι μορφές της κοινωνικής οικονομίας στον ίδιο βαθμό από τα νομικά συστήματα των διαφόρων χωρών της ΕΕ.

Στην περίπτωση των συνεταιρισμών –που αναγνωρίζονται ρητά ως ειδικός τύπος εταιρείας στο άρθρο 58 της Συνθήκης της Ρώμης, αλλά και στα συντάγματα διαφόρων κρατών μελών, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας, της Ιταλίας, της Πορτογαλίας και της Ισπανίας– παρά την ύπαρξη ρυθμιστικού πλαισίου εντός του οποίου μπορούν να λειτουργούν και το οποίο εγγυάται τόσο τα δικαιώματα των μελών τους όσο και τα δικαιώματα τρίτων, δεν υπάρχει πάντα ειδική νομοθεσία σε εθνικό επίπεδο, η οποία να ρυθμίζει όλους τους συνεταιρισμούς. Όντως, ορισμένες χώρες, όπως η Δανία, η Τσεχική Δημοκρατία και το Ηνωμένο Βασίλειο δεν διαθέτουν γενική νομοθεσία για τους συνεταιρισμούς, αν και υπάρχουν νόμοι που αφορούν ειδικούς τύπους συνεταιρισμών, όπως οι στεγαστικοί συνεταιρισμοί στην περίπτωση της Δανίας, ή οι πιστωτικοί συνεταιρισμοί ή οι πιστωτικές ενώσεις στο Ηνωμένο Βασίλειο και την Τσεχική Δημοκρατία. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με την κατάσταση σε άλλες χώρες, όπως η Ισπανία, η Ιταλία ή η Γαλλία οι οποίες πάσχουν από νομοθετικό πληθωρισμό στον συγκεκριμένο τομέα, διαθέτοντας διάφορους νόμους ανάλογα με το είδος του συνεταιρισμού και το επίπεδο διοίκησης (κρατική και περιφερειακή).

Ανάλογη κατάσταση μπορεί να παρατηρηθεί στις διαφορές στο νομικό καθεστώς των μορφών που προσλαμβάνει η κοινωνική οικονομία στην Ευρώπη, όπως καταδεικνύεται στους πίνακες 7.1 και 7.2. Διακρίνονται τρεις ομάδες χωρών: στην πρώτη ισχύει ειδική νομοθεσία για τις μορφές της ΚΟ· στη δεύτερη υπάρχουν ορισμένες κανονιστικές διατάξεις που καλύπτουν τις οργανώσεις της ΚΟ, αλλά είναι διάσπαρτες στους διάφορους νόμους· και στην τρίτη δεν υφίσταται η παραμικρή νομοθεσία σχετικά με τις μορφές της ΚΟ.

Πίνακας 7.1. Νομική αναγνώριση των ειδικών μορφών οργάνωσης της κοινωνικής οικονομίας

	Συνεταιρισμοί	Αλληλασφ/κές εταιρείες	Ενώσεις	Ιδρύματα
Αυστρία	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Βέλγιο	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Βουλγαρία	ΝΑΙ	όχι	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Κροατία	ΝΑΙ	όχι	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Κύπρος	ΝΑΙ	ά.α.	ά.α.	ά.α.
Τσεχική Δημοκρατία	P	όχι	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Δανία	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Εσθονία	όχι	όχι	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Φινλανδία	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Γαλλία	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Γερμανία	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Ελλάδα	ΝΑΙ	-	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Ουγγαρία	ΝΑΙ	όχι	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Ισλανδία	ΝΑΙ		όχι	ΝΑΙ
Ιρλανδία	P	όχι	όχι	όχι
Ιταλία	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Λετονία	ΝΑΙ	όχι	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Λιθουανία	ΝΑΙ	όχι	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Λουξεμβούργο	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Μάλτα	ΝΑΙ	ά.α.	ά.α.	ά.α.
Κάτω Χώρες	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Πολωνία	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Πορτογαλία	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Ρουμανία	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Σλοβακία	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Σλοβενία	όχι	όχι	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Ισπανία	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Σουηδία	ΝΑΙ	όχι	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Ηνωμένο Βασίλειο	P	P	ΝΑΙ	ΝΑΙ

Σημείωση: Ερώτηση ερωτηματολογίου: Διαθέτουν οι διάφορες θεσμικές μορφές της κοινωνικής οικονομίας σαφώς διαφοροποιημένο νομικό καθεστώς, δηλ. ειδικό νόμο;

P: υποδεικνύει ότι η εν λόγω χώρα διαθέτει ορισμένες κανονιστικές διατάξεις που ρυθμίζουν τη συγκεκριμένη μορφή οργάνωσης της ΚΟ, αν και ενδέχεται να είναι διάσπαρτες σε διάφορους νόμους.

Τα τελευταία χρόνια εγκρίθηκαν σε αρκετά από τα νέα κράτη μέλη της ΕΕ ορισμένοι σημαντικοί νόμοι, οι οποίοι παρατίθενται στον πίνακα 7.2.

7.2 Δημόσιες πολιτικές των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας

Τα τελευταία 25 χρόνια, πολλές εθνικές και περιφερειακές κυβερνήσεις στην ΕΕ εφάρμοσαν πολιτικές που περιλάμβαναν ρητή αναφορά σε μέρη ή στο σύνολο της κοινωνικής οικονομίας. Σε γενικές γραμμές, χάραξαν *τομεακές πολιτικές* που περιλάμβαναν ρητές αναφορές, αν και αποσπασματικές και ασύνδετες, στις θεσμικές μορφές που απαρτίζουν την κοινωνική οικονομία. Χάρην παραδείγματος αναφέρονται οι ενεργές πολιτικές για την απασχόληση που περιλαμβάνουν τους συνεταιρισμούς εργαζομένων και τις επιχειρήσεις ένταξης, οι πολιτικές για τις κοινωνικές υπηρεσίες στις οποίες οι ενώσεις, τα ιδρύματα και άλλες μη κερδοσκοπικές οργανώσεις έχουν διαδραματίσει καίριο ρόλο, οι γεωργικές πολιτικές και οι πολιτικές αγροτικής ανάπτυξης στις οποίες συμμετείχαν οι γεωργικοί συνεταιρισμοί, καθώς και αναφορές στις αλληλασφαλιστικές εταιρείες πρόνοιας ως στοιχείο των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης. Πιο πρόσφατα παρατηρήθηκε ιδιαίτερα η εμφάνιση *ειδικών πολιτικών για την κοινωνική οικονομία*, με ορισμένες εξ αυτών να επικεντρώνονται σε επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην αγορά και άλλες να στοχεύουν σε μη κερδοσκοπικές οργανώσεις που λειτουργούν εκτός της αγοράς, οι οποίες, ωστόσο, σπανίως καλύπτουν και τα δύο είδη.

Πιο συγκεκριμένα, στους βασικούς παράγοντες που καθορίζουν το πεδίο εφαρμογής και τη σημασία των πολιτικών που εφαρμόζονται, καθώς και την έκταση και τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζεται η κοινωνική οικονομία στις εν λόγω πολιτικές, περιλαμβάνονται η κοινωνική και πολιτική αναγνώριση της κοινωνικής οικονομίας ως θεσμικού φαινομένου, η προβολή και η εικόνα του τομέα στα μάτια της κοινωνίας και των φορέων χάραξης πολιτικής σε σχέση με τον ρόλο που διαδραματίζει στην πολυδιάστατη ανάπτυξη (οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική) του έθνους, η οικονομική βαρύτητα και η ιστορία του εν λόγω φαινομένου και τέλος, η ικανότητα αξιόπιστης εκπροσώπησης της στις διάφορες διαδικασίες χάραξης και εφαρμογής δημόσιων πολιτικών.

Ένας από τους παράγοντες αυτούς –ο ρόλος που μπορεί να διαδραματίσει η κοινωνική οικονομία στην πολυδιάστατη ανάπτυξη των εθνών– παραπέμπει σε ένα εννοιολογικό κοινωνικό μοντέλο και αποτελεί τη βάση για την ενοποίηση των διαφόρων κοινωνικών και οικονομικών δυνάμεων που συνυπάρχουν σε μία χώρα. Εν προκειμένω, υπάρχουν τρία κυρίαρχα κοινωνικά μοντέλα όπου ο ρόλος της κοινωνικής οικονομίας είναι συστηματικά ανταγωνιστικός.

Στο πρώτο μοντέλο, την *παραδοσιακή κοινωνική δημοκρατία*, οι κοινωνικές ανάγκες αντιμετωπίζονται αποκλειστικά από το κράτος μέσω της μεθόδου της αναδιανομής του πλούτου. Η κοινωνική οικονομία θεωρείται κληρονομιά του παρελθόντος και δεν κατέχει κυρίαρχη θέση. Ως εκ τούτου, τα κοινωνικά ζητήματα παρουσιάζονται σχεδόν αποκλειστικά ως προβλήματα που απαιτούν κρατικές επενδύσεις. Χρηματοδοτούνται μέσω της φορολογίας του κεφαλαίου, που θεωρείται το βασικό μέσο παραγωγής πλούτου.

Στο δεύτερο ή *νεοφιλελεύθερο μοντέλο*, η οικονομία περιορίζεται στην αγορά στην οποία έχουν θέση αποκλειστικά παραδοσιακές κερδοσκοπικές επιχειρήσεις και ο όρος «κοινωνικός» αναφέρεται αποκλειστικά στις επιχειρήσεις εκείνες που δεν συμμετέχουν στην οικονομία της αγοράς δημιουργώντας επομένως αφερέγγυα ζήτηση. Εν προκειμένω, η κοινωνική οικονομία όχι μόνο παραμένει αποκλεισμένη από τον καθορισμό των βασικότερων προκλήσεων της οικονομίας, αλλά συμβάλλει επίσης σε μια κοινωνική και οικονομική διχοτόμηση ανάμεσα: στις δραστηριότητες της αγοράς που ενθαρρύνουν την εξάρτηση και την αστάθεια στις σχέσεις εργασίας και παραγωγής ολοένα μεγαλύτερων τμημάτων του πληθυσμού· και στις δραστηριότητες εκτός αγοράς και τις αναδιανεμητικές δραστηριότητες που οδηγούν στην αμφισβήτηση του κράτους ως κύριου φορέα

κανονιστικής ρύθμισης και αναδιανομής του πλούτου και προωθούν τη φιλανθρωπία, την εθελοντική εργασία και την άτυπη οικονομία (Chaves, 2005).

Στο τρίτο μοντέλο, το μοντέλο της *κοινωνικής και οικονομικής δημοκρατίας* ή της *πλουραλιστικής οικονομίας*, οι κοινωνικές ανάγκες αντιμετωπίζονται ταυτόχρονα από το κράτος (αναδιανομή του πλούτου) και την κοινωνία, με το κράτος να παραμένει ο βασικός ρυθμιστής και φορέας αναδιανομής και την *κοινωνική οικονομία* να συμμετέχει τόσο σε δραστηριότητες της αγοράς όσο και σε δραστηριότητες εκτός αυτής. Στο πλαίσιο αυτού του μοντέλου, για την ενθάρρυνση της συμμετοχής της κοινωνικής οικονομίας απαιτούνται επαρκείς μηχανισμοί αξιολόγησης των δυνατοτήτων και των ορίων της όσον αφορά αφενός τη δημιουργία κοινωνικής προστιθέμενης αξίας και, αφετέρου, την επίτευξη σημαντικών κοινωνικοοικονομικών και θεσμικών αλλαγών (Lévesque, 1997).

Πίνακας 7.2 Άλλες νομικές μορφές των εταιρειών και των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρώπη*

Χώρα	Άλλες (διευκρινίζονται)
Βέλγιο	- Νόμος για τις «Sociétés à finalité sociale» (επιχειρήσεις κοινωνικού σκοπού), 13.4.1995.
Ιρλανδία	- Νόμος για τις Πιστωτικές Ενώσεις (Credit Union Act), 1997.
Ιταλία	- D. Legs. 155/2006 «Disciplina dell'impresa sociale» (κανονισμοί για τις κοινωνικές επιχειρήσεις), - Onlus (Μη κερδοσκοπικές οργανώσεις κοινωνικής ωφελείας), D. Lgs. αριθ. 460/1997 - Νόμος 49/1987 για τις αναπτυξιακές ΜΚΟ - Νόμος 266/1991 «Legge Quadro sul volontariato» (Νόμος-πλαίσιο για την εθελοντική εργασία)
Πορτογαλία	- Misericordias DL 119/83 (Νόμος για τις φιλανθρωπικές ενώσεις), 25.02.83
Ισπανία	- Νόμος για τις «Sociedades laborales» (Εργατικές επιχειρήσεις) 1997, - Centros Especiales de Empleo para minusválidos (Ειδικά κέντρα απασχόλησης για άτομα με ειδικές ανάγκες), RD 2273/1985), - Empresas de Inserción (Εταιρείες ένταξης): Νόμος 12/2001, συμπληρωματική διάταξη αριθ. 9, περιφερειακές νομοθεσίες.
Σουηδία	- Στεγαστικές ενώσεις (οικονομικές ενώσεις), 30.5.1991
Φινλανδία	- Κοινωνικές επιχειρήσεις, 30.12.2003 - Osuuskuntalaki (Νόμος για τις συνεταιριστικές εταιρείες), 28.12.2001/1488
Ελλάδα	- Νόμος 2190/1920 που ισχύει για τις «εταιρείες λαϊκής βάσης» - Νόμοι 2810/2000 και 410/1995 για τις «αναπτυξιακές εταιρείες»
Κάτω Χώρες	- Βιβλίο 2 του Αστικού Δικαίου (νομικά πρόσωπα) που προέρχεται από το 1850 και αναθεωρήθηκε το 1992
Δανία	- Νόμος για τους στεγαστικούς συνεταιρισμούς και άλλες εταιρείες συλλογικής στέγασης, αναθεωρήθηκε το 2006.
Τσεχική Δημοκρατία	- Ένωση κοινωφελών υπηρεσιών (NNO), 1995 - Ένωση Ιδιοκτητών Διαμερισμάτων, 2000
Ουγγαρία	- Μη κερδοσκοπικές εταιρείες
Λετονία	- Πιστωτικοί συνεταιρισμοί, 15.7.1993
Λιθουανία	- Πιστωτικές ενώσεις, 1995 - Κοινωνικές επιχειρήσεις, 2004

Χώρα	Άλλες (διευκρινίζονται)
Πολωνία	- Κοινωνικοί συνεταιρισμοί, 2006 - Νόμος για την κοινωνική απασχόληση και τα κέντρα κοινωνικής ένταξης, 13.6.2003 - Νόμος για την κοινωφελή και την εθελοντική δράση οργανισμών κοινής ωφελείας, 24.4.2004
Ηνωμένο Βασίλειο	- Εταιρείες κοινοτικού συμφέροντος (Community interest company, CIC)

* Το νομικό καθεστώς διαφοροποιείται από εκείνο των συνεταιρισμών, των αλληλασφαλιστικών εταιρειών, των ενώσεων και των ιδρυμάτων.

Σημείωση: Ερώτηση ερωτηματολογίου: Διαθέτουν οι διάφορες θεσμικές μορφές της κοινωνικής οικονομίας που αναφέρονται στο κεφάλαιο 5 σαφώς διαφοροποιημένο νομικό καθεστώς, δηλ. ειδικό νόμο; Εάν ναι, παρακαλούμε να διευκρινιστεί.

Πίνακας 7.3 Ειδική φορολογική μεταχείριση των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας στην ΕΕ

	Συνεταιρισμοί	Αλληλασφ/κές εταιρείες	Ενώσεις	Ιδρύματα
Αυστρία	ΝΑΙ	-	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Βέλγιο	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Βουλγαρία	-	-	-	-
Κύπρος	ΝΑΙ	ά.α.	ά.α.	ά.α.
Τσεχική Δημοκρατία	-	-	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Δανία	ΝΑΙ	-	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Εσθονία	-	-	-	ΝΑΙ
Φινλανδία	ΝΑΙ	-	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Γαλλία	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Γερμανία	-	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Ελλάδα	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Ουγγαρία	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Ιρλανδία	ΝΑΙ	-	-	-
Ιταλία	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Λετονία	ΝΑΙ	-	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Λιθουανία	ά.α.	ά.α.	ά.α.	ά.α.
Λουξεμβούργο	-	-	-	ΝΑΙ
Μάλτα	ΝΑΙ	ά.α.	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Κάτω Χώρες	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Πολωνία	-	-	-	-
Πορτογαλία	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Ρουμανία	-	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Σλοβακία	-	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Σλοβενία	ά.α.	ά.α.	ά.α.	ά.α.
Ισπανία	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Σουηδία	-	-	-	-
Ηνωμένο Βασίλειο	-	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Υπό προσχώρηση και υποψήφιες χώρες				
Κροατία	-	-	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Ισλανδία	ά.α.	ά.α.	ΝΑΙ	ΝΑΙ

Σημείωση: Ερώτηση ερωτηματολογίου: Τυγχάνουν οι διάφορες θεσμικές μορφές της κοινωνικής οικονομίας που αναφέρονται στο κεφάλαιο 5 διαφορετικής φορολογικής μεταχείρισης σε σχέση με τις παραδοσιακές ιδιωτικές εταιρείες;

7.3 Νέα εθνική νομοθεσία σχετικά με την κοινωνική οικονομία στην Ευρώπη

Την τελευταία δεκαετία, διάφορες ευρωπαϊκές χώρες έδωσαν ιδιαίτερη προσοχή στην κατάρτιση νόμων που αφορούσαν την κοινωνική οικονομία. Κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής έλαβαν χώρα εξαιρετικά ένθερμες συζητήσεις σχετικά με την έννοια και τον ορισμό, το αντικείμενο της νομοθεσίας και των πολιτικών που στόχευαν στην υποστήριξη του εν λόγω κοινωνικού τομέα. Στις πιο πρόσφατες περιπτώσεις συγκαταλέγονται η Ρουμανία, η Πολωνία και η Γαλλία, όπου τα νομοσχέδια για τη ρύθμιση της ΚΟ είτε δεν εγκρίθηκαν είτε αποτελούν αντικείμενο ένθερμων συζητήσεων. Κεντρικό θέμα

αποτελεί ο ίδιος ο ορισμός του τομέα της κοινωνικής οικονομίας, είτε υπό την ονομασία αυτή είτε υπό την ονομασία «κοινωνική επιχείρηση». Τα όριά του χαράσσονται με πολύ διαφορετικό τρόπο στους τρεις υπάρχοντες νόμους για την κοινωνική οικονομία, δύο εθνικούς (Ισπανία και Ελλάδα) και έναν περιφερειακό (Βαλονία, Βέλγιο). Οι διαφορές καθίστανται ακόμα πιο προφανείς κατά τον ορισμό του τομέα των κοινωνικών επιχειρήσεων, για τον οποίο έχουν θεσπιστεί πολλοί νόμοι (βλ. Πίνακα 7.1).

Πίνακας 7.4. Νομική αναγνώριση της κοινωνικής οικονομίας ή του καθεστώτος των κοινωνικών επιχειρήσεων

Χώρα	Νόμος	Ονομασία νόμου / σχεδίου νόμου
Ισπανία	ΝΑΙ	Κοινωνική οικονομία (2011)
Ελλάδα	ΝΑΙ	Κοινωνική οικονομία και κοινωνική επιχειρηματικότητα (2011)
Βέλγιο (Βαλονία)	ΝΑΙ	Κοινωνική οικονομία (2008, περιφερειακό διάταγμα)
Φινλανδία	ΝΑΙ	Κοινωνικές επιχειρήσεις (2003)
Λιθουανία	ΝΑΙ	Κοινωνικές επιχειρήσεις (2004)
Ιταλία	ΝΑΙ	Κοινωνικές επιχειρήσεις (2005)
Σλοβενία	ΝΑΙ	Κοινωνικές επιχειρήσεις (2011)
Πορτογαλία	Σχέδιο νόμου	Κοινωνική οικονομία (2012)
Πολωνία	Σχέδιο νόμου	Κοινωνική οικονομία (2012)
Κάτω Χώρες	Σχέδιο νόμου	Κοινωνικές επιχειρήσεις (2012)
Ρουμανία	Σχέδιο νόμου	Κοινωνικές επιχειρήσεις (2012)
Γαλλία	Σχέδιο νόμου	Οικονομία της αλληλεγγύης (απορρίφθηκε)

Οι δύο ισχύοντες εθνικοί νόμοι για την κοινωνική οικονομία προέρχονται από τις δύο χώρες που έχουν πληγεί χειρότερα από την κρίση: την Ισπανία και την Ελλάδα. Ο πρώτος είναι ο ισπανικός νόμος 5/2011 της 29ης Μαρτίου 2011 για την κοινωνική οικονομία και ο δεύτερος είναι ο ελληνικός νόμος 4019/2011 για την κοινωνική οικονομία, την κοινωνική επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις. Στο Βέλγιο, το διάταγμα του κοινοβουλίου της Βαλονίας με ημερομηνία 20.11.2008 για την κοινωνική οικονομία είναι παρόμοιο με τον ισπανικό νόμο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΕΝ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΚΡΙΣΗΣ

- 8.1. Η κοινωνική οικονομία εν μέσω κυκλικής και διαρθρωτικής κρίσης
- 8.2. Η κοινωνική οικονομία εν μέσω χρηματοπιστωτικής κρίσης
- 8.3. Η κοινωνική οικονομία εν μέσω κρίσης στον τομέα της οικονομίας και της απασχόλησης
- 8.4. Η κοινωνική οικονομία εν μέσω κρίσης του δημόσιου τομέα και του κράτους πρόνοιας

8.1 Η κοινωνική οικονομία εν μέσω κυκλικής και διαρθρωτικής κρίσης

Οι ρίζες της κρίσης που βιώνει η Ευρώπη τα τελευταία χρόνια είναι πολύ βαθιές και εντοπίζονται σε πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές διαδικασίες, όπως είναι οι επιδράσεις της παγκοσμιοποίησης στα εθνικά καπιταλιστικά πρότυπα και τα πρότυπα του κράτους πρόνοιας, η δυνατότητα διακυβέρνησης της Ευρώπης και τα θεωρητικά παραδείγματα των κοινωνικών προτύπων. Τα στοιχεία αυτά διαμορφώνουν το πλαίσιο της κρίσης και ταυτόχρονα την καθιστούν συμπτωματική, συνδεδεμένη κυρίως με χρηματοπιστωτικά και οικονομικά προβλήματα και με τα προβλήματα δημόσιας χρηματοδότησης, καθώς και περισσότερο διαρθρωτική ως προς τη φύση της. Από κάθε άποψη, η κοινωνική οικονομία διαδραματίζει και μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο.

Είτε μέσω μιας διαρθρωτικής ανάλυσης της οικονομικής κρίσης, σύμφωνα με την οποία η κρίση συνιστά αποτέλεσμα της κατάργησης του Φορντισμού στα τέλη της δεκαετίας του 1970, είτε μέσω μιας περισσότερο άμεσης ερμηνείας που καταδεικνύει σειρά από πλήγματα κατά την περίοδο 1975-2012 που ούτε η φιλελεύθερη απορρύθμιση της δεκαετίας του 1980 ούτε η κεϋνσιανή στήριξη των εθνικών κυβερνήσεων (ιδίως την περίοδο 2007-2008) κατόρθωσε να περιορίσει, είναι δυνατόν αφενός να καταδειχθεί ότι η ΚΟ, παράλληλα με την κρατική παρέμβαση (άμεσα ή μέσω του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας), παρέσχε βραχυπρόθεσμη προστασία από την κρίση, και αφετέρου να διατυπωθεί η άποψη ότι η ΚΟ θα μπορούσε να αποτελέσει μέρος μιας διαρθρωτικής εξόδου από την κρίση εάν αξιοποιούνταν τα χαρακτηριστικά της που εμφανίζονται κατάλληλα για την ανανέωση του ευρωπαϊκού συστήματος παραγωγής.

Η ΚΟ ως μέσο προστασίας από την κρίση. Ο ρόλος αυτός εξετάζεται για δύο λόγους. Ο πρώτος είναι ότι εξαιτίας των ειδικών κανόνων που τη διέπουν (μη κερδοσκοπικός χαρακτήρας, διανομή των πλεονασμάτων, διπλή φύση), η ΚΟ δεν μπορεί να εξαγοραστεί διότι δεν υφίσταται αγορά για τις μετοχές της, είναι δύσκολο να μετεγκατασταθεί διότι συγκεκριμένες ομάδες ατόμων είναι μόνιμα εγκατεστημένες σε συγκεκριμένους τόπους, είναι ανθεκτικότερη όσον αφορά τα χρηματοοικονομικά αποθέματά της, τα οποία δεν μπορούν να διανεμηθούν στους μετόχους, είναι περισσότερο ευέλικτη από οικονομική άποψη λόγω του αρμπιτράζ μεταξύ του άμεσου εισοδήματος και της διανομής των πλεονασμάτων (π.χ. σε μετοχές σε έναν εργατικό συνεταιρισμό, σε αποζημιώσεις σε ασφαλιστικούς συνεταιρισμούς και αλληλασφαλιστικές εταιρείες). Τέλος, η κοινωνική οικονομία επιδιώκει μακροπρόθεσμες στρατηγικές.

Ο δεύτερος λόγος έγκειται στο ότι λόγω της σημασίας των κοινωνικών της δεσμεύσεων, που συνιστούν αποτέλεσμα ενός τρόπου διακυβέρνησης που υπερβαίνει τα στενά όρια λειτουργίας της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας καθιστώντας δυνατή την επίτευξη μιας κάποιας συναίνεσης σε καιρό κρίσης, η ΚΟ διαθέτει στο εσωτερικό της ευελιξία όσον αφορά τα ωράρια εργασίας και τους μισθούς (περιορισμός σε μικρές ενώσεις, συνυπολογισμός του παράγοντα εργασία στους εργατικούς

συνεταιρισμούς), μια λιγότερο ιεραρχική μισθολογική διάρθρωση (εκτός από τις θυγατρικές: πρβ. INSEE Première του Φεβρουαρίου 2012) και μια κάποιια εργασιακή σταθερότητα (μικρότερος κύκλος εργασιών, παραμονή των ηλικιωμένων στην εργασία, ένταξη των γυναικών. Αντιθέτως, η εργασιακή ανασφάλεια δεν εξασφαλίζει την επιβίωση, π.χ. βοήθεια στο σπίτι, αθλητικές ή πολιτιστικές ενώσεις), ενώ στο εξωτερικό της, επειδή οι άνθρωποι την εμπιστεύονται, συνεχίζει να λαμβάνει δωρεές και προσφορά για εθελοντική εργασία, επιβραδύνοντας την ύφεση της αγοράς (οι συνεταιρισμοί είχαν μικρότερες απώλειες σε σχέση με τις κερδοσκοπικές εταιρείες) καθώς και τον περιορισμό της δημόσιας χρηματοδότησης (με την προϋπόθεση της κινητοποίησης του κοινού για τη στήριξή της).

Η ΚΟ ως παράγων διαρθρωτικής εξόδου από την κρίση. Πέραν του μη χρηματοοικονομικού χαρακτήρα των επιχειρήσεων της ΚΟ (εκτός από ενδεχόμενη απόκλιση τυχόν κερδοσκοπικών θυγατρικών που δεν ακολουθούν τις αρχές που διέπουν την ίδρυση και τη διακυβέρνηση της ΚΟ), η ΚΟ θα μπορούσε να θεωρηθεί κατάλληλο μέσο εξόδου από την οικονομική κρίση βάσει μιας νέας σχέσης –μεταξύ ατόμου και κοινωνίας, αυτονομίας και αλληλεξάρτησης και ατομικής και συλλογικής ευθύνης– που αποτελεί χαρακτηριστικό ενός υψηλότερου επιπέδου γνώσεων και καινοτομίας (σύμφωνα με τη στρατηγική της Λισαβόνας), το οποίο καλείται ενίοτε τεταρτογενής τομέας της οικονομίας.

Πρόκειται για μια οικονομία της γνώσης λόγω της έμφασης που δίδεται στη συλλογική μάθηση και στις δεξιότητες, καθώς και στην εσωτερικευση της διά βίου μάθησης στην οικονομική δραστηριότητα (πέραν της τυπικής κατάρτισης).

Πρόκειται για μια οικονομία παροχής υπηρεσιών που βασίζεται στην ανάπτυξη σχέσεων λόγω της συμπαραγωγής υπηρεσιών μεταξύ παραγωγών και χρηστών, της κινητοποίησης των ενδιαφερομένων μερών και της σημασίας που αποδίδεται στις σχέσεις στο πλαίσιο των συναλλαγών – πρβ. J. Gadrey.

Πρόκειται για μια οικονομία λειτουργικότητας, λόγω της πολιτικής των «ανοικτών θυρών», η οποία ευνοείται από τη συλλογική της ιδιοκτησία παράλληλα με την πρόσβαση που συνδέεται με την ατομική ιδιοκτησία, της μη απόδοσης έμφασης στο προϊόν αλλά στη λειτουργία (στέγαση, μεταφορές, τρόφιμα, κτλ), της μεγαλύτερης προστιθέμενης αξίας των αγαθών που προέρχεται από τις υπηρεσίες («δέσμη λύσεων») και του εγκάρσιου χαρακτήρα της προσέγγισής της – πρβ. Du Tertre.

Πρόκειται για μια κυκλική οικονομία. Η ΚΟ υπήρξε πρόδρομος στον τομέα της ανακύκλωσης και επαναχρησιμοποίησης των αγαθών (χαρτί, χαρτόνι, υφάσματα, κτλ) και επενδύει ολοένα περισσότερο στην εξοικονόμηση ενέργειας, τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (π.χ. συνεταιριστικά αιολικά πάρκα στη Δανία, Enercoop στη Γαλλία), την οικολογική δόμηση και αποκατάσταση ακολουθώντας μια προοπτική αποκεντρωμένης παραγωγής.

Επομένως, είναι εμφανές ότι η ΚΟ διαδραματίζει αντικυκλικό και καινοτόμο ρόλο κατά την παρούσα περίοδο οικονομικών και κοινωνικών αναταραχών. Ωστόσο, φαίνεται επίσης ότι μπορεί να διαδραματίσει ενεργό ρόλο σε μια νέα, περισσότερο συνεργατική μορφή κοινωνικοοικονομικής ρύθμισης (παράλληλα με τους διοικητικούς κανονισμούς και τους κανόνες που διέπουν τον ανταγωνισμό) αν οι αρχές αναγνωρίσουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της που συνδυάζουν την οικονομική με την κοινωνική ανάπτυξη αντί να τις αντιμετωπίζουν ιεραρχικά (θεωρώντας ότι η κοινωνική ανάπτυξη αποτελεί υποπροϊόν της οικονομικής).

8.2 Η κοινωνική οικονομία εν μέσω χρηματοπιστωτικής κρίσης

Τα βασικά χαρακτηριστικά της χρηματοπιστωτικής κρίσης είναι ευρέως γνωστά: καταρχάς, με την παγκοσμιοποίηση του κεφαλαίου η ισχύς και η κινητικότητα του διεθνούς κεφαλαίου αυξήθηκε, με τα κρατικά ταμεία επενδύσεων (π.χ. του Κουβέιτ) να διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο. Αυτό το διεθνές

χρηματοπιστωτικό σκηνικό δημιούργησε προκλήσεις κανονιστικού χαρακτήρα σε τοπικό και εθνικό επίπεδο. Κατά δεύτερον, η ολοένα μεγαλύτερη πολυπλοκότητα των χρηματοπιστωτικών μέσων και η διασύνδεση των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων κατέδειξαν την αυξανόμενη σημασία των συστημάτων κανονιστικής ρύθμισης και πιστοποίησης (π.χ. των οργανισμών αξιολόγησης της πιστοληπτικής ικανότητας) καθώς και των διομήτιμων χρηματοοικονομικών οργανισμών, αλλά, παραδόξως, η πολιτική που τελικά επικράτησε συνίστατο στη μείωση της ρύθμισης του χρηματοπιστωτικού τομέα σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Όταν σημειώθηκε η έκρηξη της χρηματοπιστωτικής κρίσης το 2008, ήταν πλέον πολύ αργά.

Η σχέση της κοινωνικής οικονομίας με την κρίση υπήρξε διαφορετική, ιδίως στον χρηματοπιστωτικό τομέα αυτής. Κατά πρώτο και κύριο λόγο, η κρίση δεν προκλήθηκε από την κοινωνική οικονομία ή τα χρηματοπιστωτικά της ιδρύματα: οι ρίζες της κρίσης εντοπίζονται σε κοινωνικές αξίες ξένες προς την ΚΟ, όπως η απληστία και ο ανταγωνισμός, τόσο σε διαπροσωπικό επίπεδο όσο και μεταξύ κοινωνικών ομάδων. Κατά δεύτερον, τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα της κοινωνικής οικονομίας βίωσαν τον αντίκτυπο της χρηματοπιστωτικής κρίσης σε μικρότερο βαθμό, σε αρχικό τουλάχιστον στάδιο, καθώς ήταν λιγότερο εκτεθειμένα στις κατηγορίες των χρηματοοικονομικών στοιχείων ενεργητικού που προκάλεσαν την κρίση ενώ σχετίζονται περισσότερο με οικονομικές δραστηριότητες που ασκούνται σε τοπικό επίπεδο. Εκείνο που επηρέασε εντέλει τον χρηματοπιστωτικό τομέα της κοινωνικής οικονομίας ήταν η διάρκεια της κρίσης και ο περιορισμός των πιστώσεων (βλ. Palomo, 2010). Κατά τρίτον, στο τρέχον κλίμα περιορισμού των πιστώσεων και αύξησης του χρηματοπιστωτικού αποκλεισμού, η ΚΟ κατέδειξε την ικανότητά της για κοινωνική καινοτομία και ανταπόκριση στις κοινωνικές απαιτήσεις αναπτύσσοντας τις δικές της εναλλακτικές μορφές αλληλέγγυας χρηματοδότησης, όπως οι ηθικές τράπεζες ή τα κοινωνικά νομίσματα που όχι μόνο παρέχουν πίστωση αλλά γεννούν επίσης την εμπιστοσύνη στις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες της. Οι τράπεζες μικροπιστώσεων που δημιουργήθηκαν από τον οικονομολόγο Mohammed Yunus από το Μπανγκλαντές, ο οποίος τιμήθηκε με το Βραβείο Νόμπελ Ειρήνης το 2006, αποτελούν κλασικό παράδειγμα: πέραν του ότι καταπολέμησαν τον αποκλεισμό από τη χρηματοδότηση, οι εν λόγω οργανώσεις έδωσαν στις γυναίκες φωνή, αγοραστική δύναμη και διαπραγματευτική ικανότητα σε χώρες όπου η κοινωνική τους θέση και η θέση τους σε σχέση με τον χρηματοπιστωτικό τομέα ήταν μέχρι πρότινος στο περιθώριο. Στην Ευρώπη, παραδείγματα οργανώσεων που παρέχουν μικρά δάνεια σε γυναίκες και ευπαθείς κοινωνικές ομάδες ή που λαμβάνουν περισσότερο υπόψη τους ηθικούς στόχους, περιλαμβάνουν τις ηθικές τράπεζες (*Triodos Bank* ή η ιταλική *Banca Etica*), τη γαλλική *CIGALES (Clubs d'Investisseurs pour une Gestion Alternative et Locale de l'Épargne Solidaire* ή Ενώσεις Επενδυτών για Εναλλακτική Διαχείριση σε Τοπικό Επίπεδο των Ταμείων Αλληλεγγύης) και τα *CDFI* (πιστωτικά ιδρύματα για την ανάπτυξη δήμων και κοινοτήτων). Πολλές οργανώσεις αυτού του είδους αποτελούν μέλη του δικτύου *INAISE*.

Η κοινωνική οικονομία συμβάλλει στη ρύθμιση της αγοράς κεφαλαίου διότι εντάσσει στον χρηματοπιστωτικό τομέα μεγάλα τμήματα του πληθυσμού που αποκλείονται από τον παραδοσιακό τραπεζικό τομέα, αποτελεί βασική πηγή δημόσιας χρηματοδότησης και επιδοτήσεων για άτομα με περιορισμένους πόρους και ελέγχει σε συλλογικό επίπεδο τις χρηματοπιστωτικές ροές που προκαλούνται από το έργο και τις οργανώσεις της ΚΟ (όπως τα μισθοδοτικά και συνταξιοδοτικά ταμεία, οι ηθικές και κοινωνικές τράπεζες, οι πιστωτικοί συνεταιρισμοί και τα αποθεματικά και άλλα ταμεία από τις κερδοφόρες λειτουργίες των συνεταιρισμών και των αλληλασφαλιστικών εταιρειών). Επιπλέον, οι πιστωτικοί συνεταιρισμοί έχουν επιδείξει υποδειγματική συμπεριφορά κατά την τρέχουσα ύφεση. Δεν είναι υπεύθυνοι για την παρούσα διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση και δεν έχουν βιώσει τον αντίκτυπο της τόσο έντονα όσο άλλα πιστωτικά ιδρύματα, αλλά αντίθετα έχουν διατηρήσει υγιείς ισολογισμούς και συνεχίζουν να επιτελούν το έργο τους, παρέχοντας πίστωση και αποτρέποντας τον αποκλεισμό από χρηματοδότηση.

8.3 Η κοινωνική οικονομία εν μέσω κρίσης στον τομέα της οικονομίας και της απασχόλησης

Η προφανέστερη έκφανση της κοινωνικής προστιθέμενης αξίας της κοινωνικής οικονομίας είναι πιθανότατα η ρύθμιση που επιφέρει στις πολυάριθμες ανισορροπίες στην αγορά εργασίας. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι οι υπουργοί εργασίας και κοινωνικών υποθέσεων των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων είναι συνήθως υπεύθυνοι για την προαγωγή της κοινωνικής οικονομίας.

Από ιστορική άποψη, η κοινωνική οικονομία έχει συμβάλει στη δημιουργία και τη διατήρηση θέσεων εργασίας σε τομείς και επιχειρήσεις σε κρίση ή/και που κινδυνεύουν να κλείσουν, στην αύξηση της εργασιακής σταθερότητας, στη μετακίνηση θέσεων εργασίας από τη μαύρη οικονομία στην επίσημη οικονομία, στη διατήρηση δεξιοτήτων (π.χ. βιοτεχνίες), στην εξερεύνηση νέων επαγγελματών (π.χ. κοινωνικός εκπαιδευτής) και στην καθιέρωση τρόπων ένταξης στην εργασία, ιδίως για ομάδες μειονεκτούντων και κοινωνικά αποκλεισμένων ατόμων (βλ. Demoustier σε CIRIEC, 2000). Τις τελευταίες δεκαετίες, τα στατιστικά στοιχεία έδειξαν ότι πρόκειται για κλάδο που δημιουργεί μεγάλο αριθμό θέσεων εργασίας στην Ευρώπη, ο οποίος επιδεικνύει μεγαλύτερη ευαισθησία έναντι της απασχόλησης σε σχέση με άλλους κλάδους της οικονομίας, όπως μπορεί να διαπιστωθεί από τους κάτωθι πίνακες.

Η κοινωνική οικονομία βοηθά στη διόρθωση τριών μεγάλων ανισορροπιών στην αγορά εργασίας: ανεργία, εργασιακή ανασφάλεια και αδυναμία απασχόλησης καθώς και αποκλεισμός των ανέργων από την κοινωνία και την αγορά εργασίας. Κατά παράδοση, οι εργατικοί συνεταιρισμοί και άλλες επιχειρήσεις υπό τον έλεγχο ή την ιδιοκτησία των εργαζομένων έχουν διαδραματίσει περισσότερο ενεργό ρόλο στο πεδίο αυτό. Σε περιόδους κρίσης, αμέτρητες ομάδες εργαζομένων, αντιμέτωπες με τη σοβαρότατη οικονομική κατάσταση των βιομηχανικών επιχειρήσεων στις οποίες εργάζονταν, επέλεξαν να τις μετατρέψουν σε συνεταιρισμούς ή να τις θέσουν εκ νέου σε λειτουργία υπό τη μορφή αυτή προκειμένου να διατηρήσουν τις θέσεις εργασίας τους. Κατά τις περιόδους αυτές, σε ένα πλαίσιο εκτεταμένων απωλειών θέσεων εργασίας, οι επιχειρήσεις υπό τη διαχείριση των εργαζομένων αύξησαν την άμεση απασχόληση. Έχει επισημανθεί (Tomás-Carpi 1997) ότι η απασχόληση στο πλαίσιο της κοινωνικής οικονομίας είναι πολύ λιγότερο ευάλωτη στις διακυμάνσεις της απόδοσης και της ζήτησης σε παγκόσμιο και τομεακό επίπεδο (αυτό που οι οικονομολόγοι αποκαλούν εισοδηματική ελαστικότητα της απασχόλησης) από ό,τι ο κερδοσκοπικός τομέας κατά τη διάρκεια των περιόδων κάμψης του οικονομικού κύκλου και των σταδίων ωριμότητας των προϊόντων. Ωστόσο, η κοινωνική οικονομία έχει δημιουργήσει επίσης σημαντικά υψηλότερα ποσοστά άμεσης απασχόλησης σε σύγκριση με την υπόλοιπη ισπανική οικονομία κατά τη διάρκεια περιόδων οικονομικής ανάκαμψης, όπως κατά το δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του 1990.

Οι νέες οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας, όπως οι κοινωνικοί συνεταιρισμοί και άλλες εθελοντικές οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στους επονομαζόμενους νέους τομείς απασχόλησης, π.χ. οι υπηρεσίες υγείας, οι κοινωνικές, εκπαιδευτικές, πολιτιστικές και ερευνητικές υπηρεσίες, διαδραματίζουν πολύ δυναμικό ρόλο ως φορείς δημιουργίας θέσεων εργασίας στην Ευρώπη. Οι οργανώσεις αυτές επιδεικνύουν σημαντικές δημιουργικές ικανότητες στην αγορά εργασίας, παρέχοντας οδούς μετάβασης από την εθελοντική εργασία στην έμμισθη απασχόληση, οργανώνοντας τα ωράρια εργασίας, εξερευνώντας νέες υπηρεσίες και μεριμνώντας για τη ρύθμιση αυτών από άποψη απασχόλησης (π.χ. με την αναγνώριση νέων επαγγελματών, την ανάληψη πρωτοβουλίας για την κατάρτιση συλλογικών συμβάσεων βάσει διαπραγματεύσεων, κτλ) και δημιουργώντας νέες θέσεις άμεσης απασχόλησης.

Εξίσου σημαντικός είναι ο ρόλος της κοινωνικής οικονομίας –ιδίως των επονομαζόμενων επιχειρήσεων ένταξης, των ειδικών κέντρων απασχόλησης και των κοινωνικών συνεταιρισμών– για την ένταξη ομάδων που αντιμετωπίζουν ιδιαίτερες δυσκολίες όσον αφορά την απασχόληση, όπως

σωματικές ή πνευματικές ή «κοινωνικές» αναπηρίες, που αποκλείονται από την αγορά εργασίας για μακρές περιόδους και βρίσκονται παγιδευμένες σε έναν φαύλο κύκλο από άποψη κοινωνικής ένταξης και ένταξης στον χώρο εργασίας τους, καταλήγοντας συχνά στο περιθώριο και τη φτώχεια. Τέλος, η ΚΟ έχει επίσης συμβάλει στην ανάπτυξη ενός ισχυρού τομέα υπηρεσιών και στην καθιέρωση της ισότητας των φύλων στην ευρωπαϊκή αγορά εργασίας.

Ο αντίκτυπος της κρίσης στην απασχόληση στην Ευρώπη έχει σε γενικές γραμμές υπάρξει λιγότερο έντονος στην κοινωνική οικονομία από ό,τι στις παραδοσιακές ιδιωτικές εταιρείες, όπως αναφέρεται από τους εθνικούς ανταποκριτές της παρούσας μελέτης, αν και υπάρχουν μεγάλες αποκλίσεις μεταξύ χωρών και τομέων. Σε γενικές γραμμές, η απασχόληση στο πλαίσιο της κοινωνικής οικονομίας αντιμετώπισε το πρώτο στάδιο της κρίσης (2008-2010) καλύτερα από ό,τι η απασχόληση στον παραδοσιακό ιδιωτικό τομέα, αν και αργότερα, εξαιτίας του βάθους της ύφεσης, σημειώθηκαν απώλειες θέσεων εργασίας και στις επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας.

Σε ένα διεθνές πλαίσιο αυξανόμενης παγκοσμιοποίησης και εδαφικής τρωτότητας, η ικανότητα κινητοποίησης του ενδογενούς οικονομικού δυναμικού, προσέλκυσης ξένων εταιρειών, σταθεροποίησης του επιχειρηματικού ιστού και συλλογικής δημιουργίας νέων συνεργειών για τη γενική αναζωογόνηση σε τοπικό επίπεδο αποκτά στρατηγική σημασία. Υπό αυτές τις συνθήκες, τα διάφορα είδη συνεταιρισμών (όπως γεωργικοί, εργατικοί, πιστωτικοί συνεταιρισμοί και συνεταιρισμοί για την ένταξη), οι ενώσεις και οι λοιπές κοινωνικές επιχειρήσεις έχουν αποδειχθεί καίριας σημασίας.

Για την ακρίβεια, όπως καταδεικνύουν ορισμένες από τις περιπτώσεις που μελετήθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο της παρούσας έκθεσης καθώς και πολλές άλλες μελέτες (Comeau κ.ά., 2001, Demoustier, 2005), η κοινωνική οικονομία έχει μεγάλες δυνατότητες ενεργοποίησης της ενδογενούς ανάπτυξης των αγροτικών περιοχών, ανάπτυξης των εγκαταλελειμμένων βιομηχανικών περιοχών και αποκατάστασης και αναζωογόνησης των υποβαθμισμένων αστικών περιοχών· εν ολίγοις, έχει τη δυνατότητα να συμβάλει στην ενδογενή οικονομική ανάπτυξη, την αποκατάσταση της ανταγωνιστικότητας σε μεγάλες περιοχές, τη διευκόλυνση της ένταξής τους σε εθνικό και διεθνές επίπεδο και τη διόρθωση σημαντικών εδαφικών ανισοροπιών.

Εξίσου σημαντικός είναι ο ρόλος της κοινωνικής οικονομίας στις διαδικασίες μεταβολής της ευρωπαϊκής κοινωνίας. Η άμεση αυτή επαφή του κοινωνικού τομέα με την κοινωνία τού παρέχει την ιδιαίτερη ικανότητα να εντοπίζει νέες ανάγκες, να τις θέτει υπόψη των αρχών και των παραδοσιακών κερδοσκοπικών ιδιωτικών επιχειρήσεων και, κατά περίπτωση, να διαμορφώνει δημιουργικούς τρόπους απόκρισης.

Πιο πρόσφατα, προέκυψαν καινοτόμες πρωτοβουλίες από την έννοια που πήρε την ονομασία «νέα κοινωνική οικονομία». Για παράδειγμα, ως αποτέλεσμα της κρίσης στον τομέα της απασχόλησης στην Ευρώπη, οι επιχειρήσεις ένταξης με τις πολλές νομικές μορφές τους (όπως οι ιταλικοί κοινωνικοί συνεταιρισμοί) ανταποκρίθηκαν με ευφάνταστους τρόπους στα προβλήματα ένταξης στην αγορά εργασίας που αντιμετώπιζαν μεγάλες ομάδες εργαζομένων πριν από τις ενεργές δημόσιες πολιτικές για την απασχόληση. Έχουν αναληφθεί οικονομικές πρωτοβουλίες από πολίτες, οι οποίες αποσκοπούν στη διόρθωση των ανισων όρων που διέπουν το διεθνές εμπόριο μεταξύ πλούσιων και φτωχών χωρών, όπως οργανώσεις που ειδικεύονται στο δίκαιο εμπόριο.

Ωστόσο, οι δυνατότητες της κοινωνικής οικονομίας για καινοτομία δεν εξαντλούνται στα παραπάνω. Στο πεδίο της τεχνολογικής καινοτομίας, ιδίως σε καταστάσεις όπου υφίστανται δομημένα συστήματα καινοτομίας της κοινωνικής οικονομίας, η δημιουργία και η διάδοση νέων και καινοτόμων ιδεών είχε υψηλότερο ποσοστό επιτυχίας. Βασικό στοιχείο των συστημάτων αυτών είναι η σταθερή συνεργασία μεταξύ των διαφόρων παραγόντων μιας περιφέρειας που συμμετέχουν στην προαγωγή της κοινωνικής οικονομίας, όπως οι αρχές που είναι αρμόδιες για την εν λόγω περιοχή, τα πανεπιστήμια,

οι ενώσεις, ακόμα και ο ίδιος ο επιχειρηματικός τομέας της κοινωνικής οικονομίας. Ορισμένα χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι το Κεμπέκ, η Mondragon Cooperative Corporation και το σύστημα CEPES-Andalusia στη νότια Ισπανία. Εν ολίγοις, η κοινωνική οικονομία είναι σε θέση να αναπτύσσει διάφορα είδη καινοτομίας, τα οποία ο Schumpeter ορίζει ως εξής: καινοτομία όσον αφορά τα προϊόντα, τις διαδικασίες, την αγορά και την οργάνωση – ιδίως την τελευταία που είναι επίσης γνωστή με τον όρο «κοινωνική καινοτομία».

8.4 Η κοινωνική οικονομία εν μέσω κρίσης του δημόσιου τομέα και του κράτους πρόνοιας

Η κρίση είχε ιδιαίτερα αρνητικό αντίκτυπο στα δημόσια οικονομικά και, ως εκ τούτου, στις υπηρεσίες πρόνοιας αλλά και στις πλέον ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού. Πέραν των παραγόντων που πυροδότησαν την κρίση και του αντίκτυπού της στα δημόσια οικονομικά, υπήρξαμε μάρτυρες της επανεμφάνισης ενός κορυφαίου παγκόσμιου παράγοντα του διεθνούς χρηματοπιστωτικού καπιταλισμού, που καλείται κατ' ευφημισμόν «αγορές», με στρατηγικούς συμμάχους, όπως οι οργανισμοί αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας, ορισμένες κεντρικές τράπεζες, όπως η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Η επανεμφάνιση αυτή υπήρξε το αποτέλεσμα του νέου τρόπου ρύθμισης των διεθνών χρηματοπιστωτικών αγορών, βάσει του οποίου ο ρόλος τους ως δανειστών προς εταιρείες, οικογένειες και προς τον δημόσιο τομέα έχει τροποποιηθεί δραστικά. Οι συνέπειες έγιναν αισθητές στον ιδιωτικό τομέα, όπου παρατηρήθηκε διαρθρωτική μείωση της κατανάλωσης και των επενδύσεων, και στον δημόσιο τομέα, όπου εμφανίστηκε ένα νέο πρόβλημα: το δημόσιο χρέος. Τα δύο τελευταία έτη, η εφαρμογή πολιτικών διαρθρωτικής αναπροσαρμογής για την αντιμετώπιση της κρίσης, οι οποίες βασίζονται σε μεταρρυθμίσεις της αγοράς εργασίας και σε σημαντικό περιορισμό του κράτους πρόνοιας, επανέφεραν στο προσκήνιο παλαιότερα προβλήματα που θεωρείτο ότι είχαν επιλυθεί μετά από έτη ευμάρειας και οικονομικής σταθερότητας, όπως η μαζική ανεργία, η εργασιακή ανασφάλεια και οι δραστικές περικοπές στο επίπεδο κάλυψης των αναγκών όσον αφορά αγαθά και υπηρεσίες, όπως η υγεία, η εκπαίδευση και οι κοινωνικές υπηρεσίες.

Η συμμετοχή της κοινωνικής οικονομίας στις πολιτικές και οικονομικές διαδικασίες επιτρέπει στο κράτος να επωφελείται από τις ιδιότητές της, με αποτέλεσμα όχι μόνο την ενίσχυση της γνήσιας δημοκρατίας αλλά και τη μεγαλύτερη αποδοτικότητα της οικονομικής πολιτικής για διάφορους λόγους:

α) λόγω της μεγαλύτερης εγγύτητας και, κατά συνέπεια, γνώσης των κοινωνικών προβλημάτων, αναγκών και των πιθανών λύσεων, η συμμετοχή της κοινωνικής οικονομίας στο στάδιο του σχεδιασμού της οικονομικής πολιτικής καθιστά ευκολότερη την ορθή επιλογή στόχων και εργαλείων·

β) λόγω της μεγαλύτερης ευαισθησίας που επιδεικνύει προς τα συμφέροντα και τις ανάγκες της κοινωνίας, η κοινωνική οικονομία είναι σε θέση να αναγνωρίζει ταχύτερα τις νέες κοινωνικές απαιτήσεις και να αναπτύσσει άμεσα τρόπους ανταπόκρισης. Το κράτος μπορεί να επωφεληθεί από την πρωτοποριακή αυτή δραστηριότητα·

γ) λόγω του ιδιωτικού χαρακτήρα και της κοινωνικής ευαισθησίας της, μπορεί να διευρύνει το φάσμα της δημόσιας δράσης σε περιπτώσεις όπου εμφανίζονται περιορισμοί σε αυτό για διάφορους λόγους. Το φαινόμενο αυτό μπορεί να αναδειχθεί μέσω των ακόλουθων δύο παραδειγμάτων. Το πρώτο αφορά τις υπηρεσίες υγείας και εκπαίδευσης που παρέχονται σε παράνομους μετανάστες: δεν είναι δυνατή η παροχή των εν λόγω υπηρεσιών από την κυβέρνηση πριν τη μεταβολή των σχετικών κανόνων, παρά το γεγονός ότι η κοινωνία τις εγκρίνει. Το δεύτερο είναι η περίπτωση της κρατικής οικονομικής δράσης που, αν και θεσμοθετημένη, δεν γίνεται αποδεκτή από την κοινωνία (ή από ομάδες στο εσωτερικό της), καθώς η εν λόγω εξουσία θεωρείται παράνομη (π.χ. βρετανική διοίκηση σε περιοχές της Βόρειας Ιρλανδίας). Και στα δύο παραδείγματα, η μεσολάβηση της κοινωνικής οικονομίας επιτρέπει την υπέρβαση των περιορισμών που αντιμετωπίζει το κράτος·

δ) λόγω της ικανότητάς της να προάγει τη συμμετοχή και τον επιμερισμό της ευθύνης στην κοινωνία, η συμμετοχή της κοινωνικής οικονομίας στις πολιτικές και οικονομικές διαδικασίες καθιστά

εφικτή την αύξηση του βαθμού αποδοχής των μέτρων οικονομικής πολιτικής, καθώς τα μέρη που συμμετέχουν στην κατάρτιση και την εφαρμογή των μέτρων αυτών τα αποδέχονται καθώς τα θεωρούν δικά τους· αυτό επιτρέπει στο κράτος να συγκεντρώνει περισσότερους πόρους από ό, τι θα ήταν σε θέση να κάνει από μόνο του και καθιστά εφικτή τη δημιουργία νέων ευκαιριών για εφαρμογή αποδοτικών πολιτικών με σκοπό την επανεκκίνηση της ζήτησης στις ανοιχτές οικονομίες, ιδίως όταν οι πολιτικές αυτές ασκούνται σε τοπικό επίπεδο με επίκεντρο τις υπηρεσίες που παρέχονται σε επίπεδο γειτονιάς·

ε) τέλος, η συνεργασία μεταξύ κράτους και κοινωνικής οικονομίας, με δεδομένο τον τρόπο με τον οποίο η τελευταία κατανέμει και διαθέτει τους πόρους, μπορεί να παράσχει εγγύηση στο κράτος ότι τα δημόσια κονδύλια που προορίζονται για διάφορες πολιτικές, ιδίως κοινωνικού χαρακτήρα, δεν θα ανακατευθυνθούν προς ιδιωτικά συμφέροντα και δεν θα χρησιμοποιηθούν από αυτά (Vienney, 1994).

Ένας από τους πλέον προβεβλημένους και σημαντικούς ρόλους της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρώπη είναι πιθανότατα η συμβολή της στην κοινωνική ένταξη στο πλαίσιο του αυξανόμενου αποκλεισμού. Ο ρόλος αυτός θα αυξηθεί κατά τα προσεχή έτη.

Μια από τις βασικές προκλήσεις με τις οποίες ήρθε αντιμέτωπη η ευρωπαϊκή κοινωνία ήταν η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και του αποκλεισμού στον τομέα της απασχόλησης σε μια κοινωνία όπου η κοινωνική ένταξη επιτυγχάνεται κατά κύριο λόγο μέσω της έμμισθης απασχόλησης. Η τελευταία παρέχει στα άτομα όχι μόνο οικονομική ανεξαρτησία αλλά και αξιοπρέπεια, συμμετοχή στην κοινωνία και πρόσβαση σε υπηρεσίες και εγκαταστάσεις. Για τον λόγο αυτόν, οι κοινωνικές ομάδες που κατά κύριο λόγο υφίστανται αποκλεισμό είναι εκείνες που είναι λιγότερο ανταγωνιστικές λόγω ικανοτήτων, προσόντων ή για λόγους πολιτιστικού χαρακτήρα, όπως τα άτομα με σωματική ή πνευματική αναπηρία, οι μακροχρόνια άνεργοι και ορισμένες μειονοτικές ομάδες (π.χ. εθνοτικές μειονότητες, μετανάστες).

Στο πλαίσιο αυτό, η κοινωνική οικονομία, μέσω της δυνατότητάς της να συμπληρώνει και, κυρίως, να προετοιμάζει το έδαφος για δημόσια δράση στον αγώνα για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, έχει επιδείξει μεγάλη ικανότητα για κοινωνική ένταξη και ένταξη στην αγορά εργασίας ατόμων και γεωγραφικών περιοχών που βρίσκονται σε σαφώς μειονεκτική θέση. Αυτό έχει καταστεί ιδιαίτερα προφανές στην περίπτωση των ενώσεων, των ιδρυμάτων, των επιχειρήσεων ένταξης και άλλων κοινωνικών εταιρειών, που εμφανίζουν μειωμένα επίπεδα φτώχειας και αποκλεισμού (CIRIEC, 2000· Spear κ.ά., 2001).

Σε ένα πλαίσιο εκτεταμένων κοινωνικών και οικονομικών μεταβολών, η κοινωνική οικονομία παρέχει επίσης απαντήσεις στις νέες μορφές αποκλεισμού που συνδέονται με την πρόσβαση σε υπηρεσίες και δραστηριότητες, όπως ο αποκλεισμός από τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες και την κατανάλωση. Συνιστά επίσης δίοδο μέσω της οποίας οι κοινωνικές ομάδες που αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην κάλυψη των αναγκών τους μπορούν να συμμετέχουν στον δημόσιο βίο. Ως εκ τούτου, μέσω της κοινωνικής οικονομίας, η κοινωνία έχει ενισχύσει τον δημοκρατικό της χαρακτήρα, έχει προωθήσει τον βαθμό κοινωνικής συμμετοχής της (RedESMED, 2004) και έχει κατορθώσει να δώσει φωνή και διαπραγματευτική ικανότητα σε κοινωνικές ομάδες που στο παρελθόν ήταν αποκλεισμένες από τις οικονομικές διαδικασίες και από τις διαδικασίες κατάρτισης και εφαρμογής των δημόσιων πολιτικών, ιδίως εκείνων που διαμορφώνονται σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο.

Αυτός ο ρόλος της κοινωνικής οικονομίας συγκλίνει πλήρως με το ευρωπαϊκό κοινωνικό πρότυπο. Από τη στιγμή της δημιουργίας του, το πρότυπο αυτό χαρακτηρίστηκε από τον στόχο του για διαφύλαξη υψηλών επιπέδων πρόνοιας και κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής ένταξης για όλους τους Ευρωπαίους μέσω δημόσιων και ιδιωτικών μηχανισμών. Πρόκειται για ζήτημα που εξακολουθεί να περιλαμβάνεται στο θεματολόγιο της διευρυμένης ΕΕ, όπως καταδεικνύεται από τη στρατηγική για την κοινωνική συνοχή, η οποία εγκρίθηκε από την Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης

το 2000 και αναθεωρήθηκε το 2004. Η εν λόγω στρατηγική ορίζει την κοινωνική συνοχή ως την ικανότητα της κοινωνίας να διασφαλίζει την ευημερία όλων των μελών της, ελαχιστοποιώντας τις ανισότητες και αποτρέποντας την πώλωση. Αναφέρει τέσσερις διαστάσεις της ευημερίας: ισότιμη πρόσβαση, αξιοπρέπεια και αναγνώριση, ελευθερία και προσωπική ανάπτυξη, συμμετοχή και σύμπραξη. Η κοινωνική οικονομία βοηθά να καταστεί η κοινωνική συνοχή ανταγωνιστικός παράγοντας.

Η ΚΟ θα μπορούσε να διαδραματίσει ακόμα σημαντικότερο ρόλο στο μέλλον, λαμβάνοντας υπόψη τους περιορισμούς που αντιμετωπίζει το κράτος κατά την παροχή αγαθών και υπηρεσιών στον τομέα της κοινωνικής πρόνοιας και τους περιορισμούς και τις ανισορροπίες που συνδέονται με την παροχή αυτών από τον ιδιωτικό τομέα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΜΕ ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ ΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ «ΕΥΡΩΠΗ 2020»: ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

- 9.1. Η κοινωνική οικονομία στις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης: γεγονότα και αντιλήψεις
- 9.2. Η κοινωνική οικονομία στο πλαίσιο της στρατηγικής «Ευρώπη 2020»
- 9.3. Πρόσφατες πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης που αφορούν την κοινωνική οικονομία

9.1 Η κοινωνική οικονομία στις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης: γεγονότα και αντιλήψεις

Η σημασία που αποδίδεται στην κοινωνική οικονομία από τις διάφορες αρχές της ΕΕ αυξάνεται συνεχώς κατά τη διάρκεια των τελευταίων τριάντα ετών, αν και όχι συνεχόμενα και με διαφορές μεταξύ των θεσμικών οργάνων. Ο σημαντικός ρόλος της κοινωνικής οικονομίας για την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της Ευρώπης, συμπεριλαμβανομένης της θέσης της ως ακρογωνιαίου λίθου του ευρωπαϊκού κοινωνικού προτύπου, τυγχάνει ολοένα μεγαλύτερης αναγνώρισης.

Αυτή η μακρά πορεία για τη θεσμική αναγνώριση της κοινωνικής οικονομίας και τη διαμόρφωση ειδικών ευρωπαϊκών πολιτικών άρχισε τη δεκαετία του 1980 και κορυφώθηκε το 1989 με την ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο με τίτλο «Οι επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας και η υλοποίηση της ευρωπαϊκής αγοράς χωρίς σύνορα», η οποία πρότεινε την καθιέρωση μέσω καταστατικών μιας ευρωπαϊκής νομικής βάσης για τους συνεταιρισμούς, τις ενώσεις και τις αλληλασφαλιστικές εταιρείες, καθώς και με τη δημιουργία Μονάδας Κοινωνικής Οικονομίας στο πλαίσιο της Γενικής Διεύθυνσης XXIII της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας αυτής, δύο κοινοτικά θεσμικά όργανα, το Κοινοβούλιο και η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (ΕΟΚΕ), δημοσίευσαν σειρά εκθέσεων, προτάσεων και ψηφισμάτων που επεσήμαιναν την κοινωνική προστιθέμενη αξία της κοινωνικής οικονομίας, με αποκορύφωμα δύο εκθέσεις-ορόσημα. Το Κοινοβούλιο δημοσίευσε εκθέσεις για θέματα, όπως η συμβολή των συνεταιρισμών στην περιφερειακή ανάπτυξη (Αυγερινός), ο ρόλος των συνεταιρισμών στην οικοδόμηση της Ευρώπης (Mihl), και οι συνεταιρισμοί και η συνεργασία για ανάπτυξη (Trivelli), ενώ το ψήφισμα που προτάθηκε από τους Eyraud, Jospin και Vayssade (1984) καλούσε το Συμβούλιο και την Επιτροπή να εξετάσουν το ενδεχόμενο θέσπισης ευρωπαϊκού δικαίου των ενώσεων. Από την πλευρά της, το 1986 η ΕΟΚΕ χρηματοδότησε την πρώτη ευρωπαϊκή διάσκεψη για την κοινωνική οικονομία από κοινού με τη Συντονιστική Επιτροπή των Συνεταιριστικών Ενώσεων της Κοινότητας (CCACC), και δημοσίευσε την πρώτη ευρωπαϊκή μελέτη για τους συνεταιρισμούς, τις αλληλασφαλιστικές εταιρείες και τις ενώσεις.

Από το 1989, σημειώθηκαν διαδοχικά βήματα προόδου αλλά και ορισμένες καθυστερήσεις στην αναγνώριση και την εφαρμογή πολιτικών που αφορούσαν την κοινωνική οικονομία. Όπως προαναφέρθηκε, ο πρώτος δημόσιος φορέας με ειδίκευση στην κοινωνική οικονομία ήταν η Μονάδα Κοινωνικής Οικονομίας της Γενικής Διεύθυνσης XXIII, η οποία δημιουργήθηκε από την Ευρωπαϊκή

Επιτροπή το 1989 κατά τη διάρκεια της Προεδρίας του Jacques Delors. Οι στόχοι της ήταν πολύ φιλόδοξοι, δεδομένων των περιορισμένων οικονομικών και ανθρώπινων πόρων που ήταν διαθέσιμοι:

- ανάληψη πρωτοβουλιών για την ενίσχυση του τομέα των συνεταιρισμών, των αλληλασφαλιστικών εταιρειών, των ενώσεων και των ιδρυμάτων·
- κατάρτιση ευρωπαϊκής νομοθεσίας για τους συνεταιρισμούς, τις αλληλασφαλιστικές εταιρείες και τις ενώσεις·
- ανάλυση του τομέα·
- διασφάλιση της συνεκτικότητας των πολιτικών της ΕΕ που επηρεάζουν τον συγκεκριμένο τομέα·
- διατήρηση σχέσεων με τις υπάρχουσες αντιπροσωπευτικές ομοσπονδίες·
- ανάπτυξη σχέσεων με εκείνα τα τμήματα του τομέα που δεν έχουν ακόμα οργανωθεί·
- ευαισθητοποίηση των φορέων λήψης αποφάσεων σχετικά με τον τομέα των συνεταιρισμών, των αλληλασφαλιστικών εταιρειών, των ενώσεων και των ιδρυμάτων·
- αξιολόγηση των προβλημάτων που αντιμετωπίζει ο τομέας·
- εκπροσώπηση της Επιτροπής στα άλλα θεσμικά όργανα της ΕΕ για συναφή ζητήματα.

Το 2000 πραγματοποιήθηκε αναδιάρθρωση της Μονάδας με τις αρμοδιότητές της να κατανέμονται σε δύο Γενικές Διευθύνσεις: τη ΓΔ Επιχειρήσεων και Βιομηχανίας, με τη δημιουργία της Μονάδας Β3 – «Βιοτεχνίες, Μικρές Επιχειρήσεις, Συνεταιρισμοί και Αλληλασφαλιστικές Εταιρείες», η οποία εστίαζε ιδίως στις «επιχειρηματικές πτυχές» των συνεταιρισμών, των αλληλασφαλιστικών εταιρειών, των ενώσεων και των ιδρυμάτων και τη ΓΔ Κοινωνικών Υποθέσεων, με αρμοδιότητα τις ενώσεις και τα ιδρύματα.

Μαζί με την προαναφερθείσα μονάδα, δύο θεσμικά όργανα της ΕΕ έχουν αποτελέσει σημαντικούς πρωταγωνιστές της κοινωνικής οικονομίας:

- η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (ΕΟΚΕ), συμβουλευτικός φορέας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία περιλαμβάνει στην «Ομάδα III» τους εκπροσώπους της κοινωνικής οικονομίας, οι οποίοι έχουν δημιουργήσει την «κατηγορία της κοινωνικής οικονομίας». Η ΕΟΚΕ έχει αναπτύξει τα τελευταία χρόνια έντονη δράση, εκδίδοντας πολλές γνωμοδοτήσεις επί του θέματος.
- το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το οποίο σύστησε αρχικά το 1990 μια «Διακομματική Ομάδα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για την Κοινωνική Οικονομία», η οποία στη συνέχεια διαλύθηκε για να ανασυσταθεί το 2005.

Ένας άλλος φορέας που πρέπει να αναφερθεί είναι η συμβουλευτική επιτροπή των συνεταιρισμών, εταιρειών αλληλασφάλισης, ενώσεων και ιδρυμάτων (CMAF), η οποία ιδρύθηκε το 1998 με σκοπό να γνωμοδοτεί για διάφορα θέματα που σχετίζονται με την προαγωγή της κοινωνικής οικονομίας σε επίπεδο ΕΕ. Η επιτροπή αυτή διαλύθηκε το 2000 στο πλαίσιο αναδιοργάνωσης της Επιτροπής. Ωστόσο, κατόπιν πρωτοβουλίας των ίδιων των οργανώσεων του τομέα ιδρύθηκε αμέσως η Μόνιμη Διάσκεψη Ευρωπαϊκών Συνεταιρισμών, Εταιρειών Αλληλασφάλισης, Ενώσεων και Ιδρυμάτων (CEP-CMAF) ως ευρωπαϊκή πλατφόρμα που θα αποτελεί φορέα σύνδεσης με τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα.

Κατά την εφαρμογή των μέτρων, τα θεσμικά όργανα της ΕΕ αντιμετωπίζουν μονίμως ένα διπλό πρόβλημα αναφορικά με την κοινωνική οικονομία: την ελλιπή νομική βάση της και τον ανεπαρκή και γενικό ορισμό της έννοιάς της, χωρίς ρητές αναφορές στα βασικά κείμενα της ΕΕ (Συνθήκη της Ρώμης και Συνθήκη του Μάαστριχτ) και με έναν ορισμό (εάν υπάρχει) που αναφέρεται στη νομική σύσταση

των οργανώσεων και όχι στις δραστηριότητες που ασκούνται, καθώς και με πληθώρα όρων (τρίτος τομέας, κοινωνία των πολιτών κλπ.) που δεν επιτρέπουν την επίτευξη ομοφωνίας σχετικά με τον όρο που θα χρησιμοποιείται.

Από την άποψη της νομικής αναγνώρισης και προβολής της κοινωνικής οικονομίας, τα κυριότερα βήματα προόδου που έχουν σημειωθεί είναι τα ακόλουθα:

- η διοργάνωση ευρωπαϊκών διασκέψεων από τις Προεδρίες του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή στο πλαίσιο μιας Προεδρίας·
- οι διαδοχικές γνωμοδοτήσεις της ΕΟΚΕ, οι πρωτοβουλίες και οι γνωμοδοτήσεις της Διακομματικής Ομάδας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για την Κοινωνική Οικονομία, και, σε ορισμένες περιπτώσεις, εκείνες της Επιτροπής των Περιφερειών ή ακόμα και της ίδιας της Επιτροπής, έχουν συμβάλει στην προβολή του κοινωνικού τομέα και των στοιχείων που τον συναποτελούν·
- το Παρατηρητήριο των Ευρωπαϊκών ΜΜΕ εστίασε την έκτη έκθεσή του (2000) στις ενώσεις και τα ιδρύματα·
- το καταστατικό της ευρωπαϊκής συνεταιριστικής εταιρείας που στοχεύει στην εναρμόνιση και την προώθηση της διεθνοποίησης, καθώς και στην παροχή θεσμικής υποστήριξης σε ορισμένες ευρωπαϊκές επιχειρηματικές πρωτοβουλίες, αποδεικνύεται θετικό παράδειγμα τόσο στα νέα κράτη μέλη της ΕΕ όσο και σε χώρες όπου δεν υφίσταται ειδική νομοθεσία για τους συνεταιρισμούς, όπως το Ηνωμένο Βασίλειο και η Δανία·
- η πρόσφατη έγκριση του κανονισμού για τις κοινωνικές ρήτρες·
- μια ολοένα ευνοϊκότερη πολιτική για τις κοινωνικές επιχειρήσεις.

Οι στόχοι με τους οποίους συνδέεται η κοινωνική οικονομία είναι ουσιαστικά η απασχόληση, οι κοινωνικές υπηρεσίες και η κοινωνική συνοχή, και ως εκ τούτου εμφανίζεται κυρίως σε δύο μείζονες κατηγορίες δημόσιας πολιτικής: στις κοινωνικές πολιτικές και πολιτικές ένταξης στην απασχόληση, καθώς και στις πολιτικές τοπικής ανάπτυξης και δημιουργίας θέσεων εργασίας. Το ενδιαφέρον που επιδεικνύουν τα θεσμικά όργανα της ΕΕ όσον αφορά τη συμμετοχή της κοινωνικής οικονομίας στην επίτευξη των στόχων αυτών αποτελεί θεμελιώδες βήμα προόδου, έστω κι αν προδίδει μια στενή αντίληψη όσον αφορά τις δυνατότητες και τα οφέλη που συνεπάγεται η ΚΟ για την οικονομία και την κοινωνία της Ευρώπης, όπως αναλύεται στο κεφάλαιο 9 της παρούσας έκθεσης.

Δεν έχει ακόμα τεθεί σε εφαρμογή ευρωπαϊκή πολιτική επί του προϋπολογισμού ειδικά για την κοινωνική οικονομία. Αμφότερες οι απόπειρες που έλαβαν χώρα έως σήμερα απέτυχαν. Το πρώτο «πολυετές πρόγραμμα εργασίας για τους συνεταιρισμούς, τις αλληλασφαλιστικές εταιρείες, τις ενώσεις και τα ιδρύματα στην Κοινότητα» (1994-1996) στόχευε στην προώθηση της ευρωπαϊκής κοινωνικής οικονομίας μέσω συγκεκριμένων διεθνικών έργων και συνυπολογίζοντάς την στις πολιτικές της ΕΕ (στατιστικά στοιχεία, κατάρτιση, έρευνα και ανάπτυξη). Παρόλο που εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με προϋπολογισμό 5,6 εκατομμυρίων ευρώ, απορρίφθηκε από το Συμβούλιο. Η δεύτερη πρόταση για πολυετές πρόγραμμα για την κοινωνική οικονομία είχε την ίδια κατάληξη. Η διαφωνία μεταξύ του Συμβουλίου και του Κοινοβουλίου μπορεί να διαφανεί στον προϋπολογισμό της κοινωνικής οικονομίας, τον οποίο κατήργησε το 1977 το πρώτο και επανέφερε το δεύτερο.

Η συμμετοχή της κοινωνικής οικονομίας στην πολιτική επί του προϋπολογισμού της ΕΕ πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της πολιτικής για την απασχόληση και την κοινωνική συνοχή, ιδίως στους πολυετείς προϋπολογισμούς για την προώθηση των ΜΜΕ και της απασχόλησης, όπως η πρωτοβουλία ADAPT, η πρωτοβουλία EQUAL για την κοινωνική ένταξη και την ένταξη στην απασχόληση και τα προγράμματα «Local Action for Employment» (Τοπική Δράση για την Απασχόληση) και «Local Social Capital» (Τοπικό Κοινωνικό Κεφάλαιο)· η εν λόγω συμμετοχή έλαβε

επίσης χώρα μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΚΤ) υπό τη μορφή μέτρων για τη στήριξη τοπικών πρωτοβουλιών (υπομέτρο 10β) με ρητή αναφορά στον ρόλο της κοινωνικής οικονομίας. Οι ρητές αυτές αναφορές αποτελούν μέρος του τρόπου με τον οποίο αναγνωρίζεται η κοινωνική οικονομία στο πλαίσιο της στρατηγικής της Λισαβόνας για την απασχόληση και την τοπική ανάπτυξη.

Τα παραπάνω προγράμματα είχαν ευρύτατες διαρθρωτικές συνέπειες, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, για τη σύνδεση και την ενίσχυση της ευρωπαϊκής κοινωνικής οικονομίας σε επίπεδο ομοσπονδιών, δικτύων, έρευνας, πολιτισμού και πολιτικών. Το πρόγραμμα EQUAL έχει ιδιαίτερη σημασία: στηρίζει έργα που περιλαμβάνουν οντότητες της κοινωνικής οικονομίας, ενισχύοντας την εθνική κοινωνική οικονομία (τρίτος τομέας), ιδίως υπηρεσίες για τις τοπικές κοινωνίες, και βελτιώνοντας την ποιότητα της απασχόλησης. Στα έργα του περιλαμβάνονται επίσης διαλέξεις και συζητήσεις που είναι πολύ σημαντικές για τη διάδοση της έννοιας. Ο αντίκτυπός του είναι αποφασιστικής σημασίας για χώρες όπως η Πολωνία, η Ιρλανδία και η Αυστρία.

Με πρωτοβουλία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, το 1997 η Επιτροπή έθεσε σε κίνηση ένα σημαντικό πιλοτικό πρόγραμμα που έφερε τον τίτλο «Τρίτο σύστημα και απασχόληση» –το μοναδικό ουσιαστικό πρόγραμμα που εστίαζε ειδικά στην κοινωνική οικονομία– με σκοπό τη διερεύνηση και την προώθηση του δυναμικού του τρίτου τομέα από άποψη απασχόλησης. Τέθηκε σε λειτουργία από τη Γενική Διεύθυνση Απασχόλησης και Κοινωνικών Υποθέσεων και διήρκεσε έως το 2001. Κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής, δρομολογήθηκαν στο πλαίσιο του 81 έργα, η αξία των οποίων ανήλθε σε σχεδόν 20 εκατομμύρια ευρώ. Ωστόσο, η λειτουργία του διακόπηκε.

Ελπίζουμε ότι οι θετικές αυτές επιδράσεις θα διαπιστωθούν και στα νέα κράτη μέλη της ΕΕ. Κατά τον τρόπο αυτόν, η κοινωνική οικονομία θα συμβάλλει στην οικοδόμηση της Ευρώπης και του ευρωπαϊκού εγχειρήματος.

Στο πλαίσιο της αρχιτεκτονικής των ευρωπαϊκών πολιτικών, έχει σημασία να υπογραμμισθεί ο κεντρικός ρόλος των εθνικών κυβερνήσεων κατά τη μεταφορά των πολιτικών της ΕΕ στις εθνικές νομοθεσίες των κρατών μελών.

Ορισμένες πρωτοβουλίες έχουν δρομολογηθεί επίσης από τη Γενική Διεύθυνση Επιχειρήσεων (Hyrsmann, 2003): το 2000, η Επιτροπή σύστησε μια ομάδα για την «πολιτική για τις επιχειρήσεις» στο πλαίσιο της Γενικής Διεύθυνσης Επιχειρήσεων για την παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών προς την Επιτροπή σχετικά με όλα τα θέματα που αφορούσαν τον συγκεκριμένο τομέα. Το εν λόγω θεσμικό όργανο, το οποίο αποτελεί ομάδα προβληματισμού και φορέα διεξαγωγής συζητήσεων και διαβουλεύσεων και αποτελείται από υψηλού επιπέδου εμπειρογνώμονες του επιχειρηματικού κλάδου και από εκπροσώπους των κρατών μελών, είναι αρμόδιο να εξετάζει ζητήματα που άπτονται της γενικής πολιτικής για τις επιχειρήσεις και να παρέχει βοήθεια προς την Επιτροπή όσον αφορά τη δημοσίευση ορθών πρακτικών. Συμπεριλαμβάνει εκπροσώπους της κοινωνικής οικονομίας. Το πρόγραμμα εργασιών του περιλαμβάνει πράσινες βίβλους για την επιχειρηματικότητα και την κοινωνική ευθύνη των επιχειρήσεων, καθώς και μια έκθεση σχετικά με τους παράγοντες που καθορίζουν την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων.

Η περιορισμένη πρόοδος που έχει σημειωθεί όσον αφορά την αναγνώριση και την υλοποίηση των πολιτικών σε επίπεδο ΕΕ έρχεται σε αντίθεση με δύο ζητήματα που καταλαμβάνουν κεντρική θέση στο πρόγραμμα και τις πολιτικές της ΕΕ: το πρώτο αφορά τα εμπόδια που δημιουργούνται από τις πολιτικές κατά των συμπράξεων, στο πλαίσιο των οποίων οι συνεταιριστικές δραστηριότητες θεωρούνται «συμφωνίες» ή πρακτικές που περιορίζουν τον ανταγωνισμό, και πρέπει, συνεπώς, να απαγορευτούν· και το δεύτερο αφορά την τρέχουσα αναθεώρηση των πολιτικών για τις κρατικές ενισχύσεις και τη χρηματοδότηση των υπηρεσιών γενικού συμφέροντος. Οι μόνοι παράγοντες που

επωφελούνται και για τους οποίους δεν εγείρονται αμφιβολίες είναι οι κοινωνικές ρήτρες και οι μη κερδοσκοπικές ενώσεις.

9.2 Η κοινωνική οικονομία στο πλαίσιο της στρατηγικής «Ευρώπη 2020»

Κατά το πρώτο εξάμηνο του 2010, όταν φαινόταν ότι το χειρότερο μέρος της τρέχουσας οικονομικής κρίσης είχε περάσει, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δρομολόγησε τη στρατηγική «Ευρώπη 2020» για την επίτευξη βιώσιμης ανάκαμψης μέσω της ενεργούς και αποφασιστικής αξιοποίησης όλων των δυνάμεων και των δυνατοτήτων της κοινωνίας μας. Η στρατηγική για το 2020 ορίζει τρεις βασικές προτεραιότητες: έξυπνη ανάπτυξη (ανάπτυξη μιας οικονομίας που θα βασίζεται στη γνώση και την καινοτομία), βιώσιμη ανάπτυξη (προώθηση μιας περισσότερο οικολογικής και ανταγωνιστικής οικονομίας με αποδοτικότερη χρήση των πόρων) και ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς (προαγωγή μιας οικονομίας με υψηλά ποσοστά απασχόλησης που θα επιφέρει οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή). Ως δείκτες των προτεραιοτήτων αυτών ορίστηκαν πέντε συγκεκριμένοι στόχοι: αύξηση του ποσοστού απασχόλησης από 69% σε 75%· επένδυση 3% του ΑΕγχΠ για την έρευνα και ανάπτυξη· μείωση του φαινομένου του θερμοκηπίου, ανάπτυξη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και αύξηση της ενεργειακής απόδοσης· μείωση του ποσοστού πρόωρης αποχώρησης από το σχολείο· και μείωση του αριθμού των ατόμων που ζουν σε συνθήκες φτώχειας κατά 25%. Δύο χρόνια αργότερα, στα μέσα του 2012, η επίτευξη των στόχων αυτών απέχει περισσότερο από ό,τι το 2010. Η φτώχεια και η ανεργία στην Ευρωπαϊκή Ένωση έχουν αυξηθεί (25 εκατομμύρια άνεργοι), ενώ δεν έχει σημειωθεί καμία πρόοδος όσον αφορά την κοινωνική και την εδαφική συνοχή. Επιπλέον, οι κυβερνητικές πολιτικές που αποσκοπούν στον ισοσκελισμό του προϋπολογισμού πάση θυσία μειώνουν τη μεταφορά κεφαλαίων για κοινωνικούς σκοπούς και την αναδιανομή του εισοδήματος και απειλούν σε σοβαρό βαθμό το κράτος πρόνοιας. Ασφαλώς, δυσχεραίνουν επίσης την επιστροφή σε πορεία έξυπνης, βιώσιμης ανάπτυξης.

Ποιον ρόλο μπορεί να διαδραματίσει η κοινωνική οικονομία για την επίτευξη των στόχων της στρατηγικής «Ευρώπη 2020»; Οι πλέον πρόσφατες μελέτες και έρευνες, καθώς και τα εμπειρικά στοιχεία καταδεικνύουν τις δυνατότητες της κοινωνικής οικονομίας για την επίτευξη των παραπάνω στόχων. Η οργανωτική δομή των επιχειρήσεων της κοινωνικής οικονομίας και το σύστημα αξιών τους εξηγούν το γεγονός ότι οι αντικειμενικές λειτουργίες τους αποτελούν μια πολυμερή βάση που ενσωματώνει οικονομικούς και κοινωνικούς στόχους και τους καθιστά συμβατούς μεταξύ τους, με αποτέλεσμα να παράγουν όλες οι επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας σημαντικά μακροοικονομικά και κοινωνικά οφέλη για την κοινωνία.

Όσον αφορά την έξυπνη ανάπτυξη, έχει καταδειχθεί ότι η κοινωνική οικονομία συμβάλλει στην ανάπτυξη μιας οικονομίας που βασίζεται στη γνώση και την καινοτομία. Το δυναμικό της κοινωνικής οικονομίας είναι εμφανές σε όλες τις μορφές οργάνωσης και τις οικονομικές της δραστηριότητες. Υπάρχουν πολλά παραδείγματα οργανωτικής ή κοινωνικής καινοτομίας από συνεταιρισμούς και άλλες συναφείς επιχειρήσεις στους τομείς της βιομηχανίας, της γεωργίας, των υπηρεσιών καθώς και στον χρηματοπιστωτικό τομέα. Στον τελευταίο, οι ηθικές τράπεζες και οι μικροπιστώσεις έχουν πολλαπλασιαστεί με εξαιρετικά θετικό κοινωνικό αντίκτυπο.

Υπάρχουν αξιοθαύμαστα συστήματα καινοτομίας που συνδέονται με συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές και τροφοδοτούν τις αλυσίδες καινοτομίας των περιοχών αυτών, όπως συμβαίνει με τις ιταλικές συνεταιριστικές κοινοπραξίες, τις αλυσίδες συνεταιρισμών γεωργικών τροφίμων σε αρκετές ευρωπαϊκές χώρες ή το γνωστό παράδειγμα του συνεταιριστικού ομίλου Mondragón στην Ισπανία. Το καινοτόμο μοντέλο διακυβέρνησης του τελευταίου –περισσότερο συμμετοχικό και δημοκρατικό– και η μεγαλύτερη συμμετοχή των εργαζομένων στην εταιρεία ως αποτέλεσμα της επιμερισμένης ιδιοκτησίας έχει αποδειχθεί ότι δημιουργούν ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα στην αγορά βοηθώντας την να αντισταθεί καλύτερα στην οικονομική κρίση.

Από την άποψη της βιώσιμης ανάπτυξης, οι επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας διαθέτουν συστήματα αξιών που μεταφράζονται σε αλληλεγγύη προς τον περίγυρό τους, εσωτερικεύοντας το κοινωνικό κόστος και δημιουργώντας θετικές εξωγενείς επιδράσεις. Στην περίπτωση των συνεταιρισμών που συγκεντρώνουν αδιάκριτα περιουσιακά στοιχεία και εφαρμόζουν την αρχή των «ανοιχτών θυρών», η αλληλεγγύη επιδεικνύεται επίσης συν τω χρόνω και με την πάροδο των ετών, καθώς τα εν λόγω κεφάλαια εξασφαλίζουν στις μελλοντικές γενιές παραγωγικό πλούτο που τους επιτρέπει να ακολουθήσουν πορεία βιώσιμης ανάπτυξης. Ο όμιλος Mondragón αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα. Αντίθετα με τις κεφαλαιουχικές εταιρείες που μετεγκαθιστούν συχνά την παραγωγή τους, βυθίζοντας στη φτώχεια τις περιοχές που εγκαταλείπουν, την τελευταία τετραετία στους συνεταιρισμούς της Mondragón, οι οποίοι έχουν διεθνοποιηθεί χρησιμοποιώντας στρατηγικές παραγωγής πολλαπλών σημείων, παρατηρείται αύξηση κατά 10% του καθαρού ποσοστού απασχόλησης στα εργοστάσιά τους στην ίδια την περιοχή του Mondragón.

Όσον αφορά τους στόχους που αφορούν την απασχόληση, τα εμπειρικά στοιχεία αποδεικνύουν ότι η κοινωνική οικονομία συμβάλλει αποτελεσματικά στην καταπολέμηση της ανεργίας, της εργασιακής ανασφάλειας και του αποκλεισμού των ευπαθών ομάδων από την κοινωνία και την απασχόληση. Για παράδειγμα, στην Ισπανία, την ευρωπαϊκή χώρα με το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας, η απασχόληση στο πλαίσιο συνεταιρισμών μειώθηκε κατά 9% μεταξύ 2008 και 2012, ενώ η μισθωτή απασχόληση στο σύνολο του ιδιωτικού τομέα μειώθηκε κατά 19%, δηλαδή σε υπερδιπλάσιο βαθμό. Σε άλλες χώρες, όπως η Ιταλία, οι εργατικοί συνεταιρισμοί διατήρησαν υψηλά επίπεδα απασχόλησης, πολύ υψηλότερα από ό, τι στις παραδοσιακές ιδιωτικές εταιρείες κατά τα πρόσφατα χρόνια της κρίσης.

Ειδικότερα, στον τομέα της καταπολέμησης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, έχει σημειωθεί εξαιρετική αύξηση των κοινωνικών επιχειρήσεων, όχι μόνο στη βόρεια και τη νότια Ευρώπη, αλλά και στα νέα κράτη μέλη της ΕΕ στην κεντρική και ανατολική Ευρώπη. Δεν πρέπει, ωστόσο, να ξεχνούμε ότι δεν είναι μόνο οι κοινωνικές επιχειρήσεις αλλά όλες οι επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας, ανεξαρτήτως του τομέα επιχειρηματικής δραστηριότητάς τους, που συμβάλλουν αποτελεσματικά στην ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς. Η κοινωνική χρησιμότητα των επιχειρήσεων της κοινωνικής οικονομίας δεν απορρέει από τον συγκεκριμένο τομέα παραγωγής τους αλλά από το οργανωτικό σύστημα και τις αξίες τους, υπό την έννοια ότι τα δικαιώματα του ατόμου υπερέχουν εκείνων του

κεφαλαίου και ότι υφίστανται μηχανισμοί που διασφαλίζουν τη δίκαιη διανομή του εισοδήματος και του πλούτου που παράγουν.

Είναι εμφανές ότι ο ρόλος της κοινωνικής οικονομίας στο σύνολό της είναι απαραίτητος για την οικοδόμηση της Ευρώπης και μπορεί να συμβάλει στις προτεραιότητες της έξυπνης, βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης. Ωστόσο, τα μέτρα που έχει λάβει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή μέχρι στιγμής για την ενίσχυσή της επικεντρώνονται σε επιμέρους τομείς της και περιορίζονται στις κοινωνικές επιχειρήσεις. Αγνοώντας το τεράστιο δυναμικό της κοινωνικής οικονομίας συνολικά, αποκλείουν τις περισσότερες επιχειρήσεις της ΚΟ από τις επίσημες πρωτοβουλίες για την προώθηση της συλλογικής επιχειρηματικότητας που αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα του συγκεκριμένου τομέα.

9.3 Πρόσφατες πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης που αφορούν την κοινωνική οικονομία

Μόλις στις αρχές του 2011 εντάχθηκε πραγματικά η κοινωνική οικονομία ή, πιο συγκεκριμένα, οι κοινωνικές επιχειρήσεις, στο θεματολόγιο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Υπάρχουν αρκετοί λόγοι για αυτό: το βάθος της οικονομικής κρίσης και η ολοένα εντονότερη αμφισβήτηση των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων οδήγησαν την Επιτροπή στο να αναζητήσει εναλλακτικές λύσεις· ένα νέο κύμα κοινωνικών και θεσμικών αιτημάτων –όπως η ανοιχτή επιστολή του ευρωπαϊκού ακαδημαϊκού κόσμου με τίτλο «FROM WORDS TO ACTION: Supporting cooperative and social enterprises to achieve a more inclusive, sustainable and prosperous Europe» (ΑΠΟ ΤΑ ΛΟΓΙΑ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ: Στήριξη των συνεταιρισμών και των κοινωνικών επιχειρήσεων με σκοπό την επίτευξη μιας Ευρώπης με μεγαλύτερη βιωσιμότητα και ευημερία και λιγότερους αποκλεισμούς) του Οκτωβρίου του 2010, το ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου του 2009 σχετικά με την κοινωνική οικονομία (έκθεση Toia) ή η γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα «Οι διάφοροι τύποι επιχειρήσεων»– υποχρέωσαν την Επιτροπή να δώσει μεγαλύτερη προσοχή στην κοινωνική οικονομία. Η εφαρμογή της πρωτοβουλίας «Small Business Act» που εγκρίθηκε το 2008 χρειάστηκε να αναθεωρηθεί με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ενδιαφέρον για τις κοινωνικές επιχειρήσεις· και τέλος, αλλά εξίσου σημαντικό, υπήρξαν συμπτωματικοί παράγοντες, όπως το γεγονός ότι ορισμένοι ευρωπαϊκοί φορείς χάραξης πολιτικής πρόσεξαν το ολοένα ανερχόμενο προφίλ των κοινωνικών επιχειρήσεων.

Η νέα στάση της Επιτροπής επηρεάστηκε από δύο διαφορετικές συνιστώσες:

Αφενός, στις 23 Φεβρουαρίου 2011, η Επιτροπή εξέδωσε ανακοίνωση προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών με θέμα την ανασκόπηση της πρωτοβουλίας «Small Business Act» – SBA – για την Ευρώπη (COM(2011) 78 τελικό). Ο γενικός στόχος της ήταν η αξιολόγηση της εφαρμογής της SBA και η εκτίμηση των νέων αναγκών των ευρωπαϊκών ΜΜΕ στο τρέχον οικονομικό κλίμα. Η εν λόγω ανακοίνωση αναφέρεται συγκεκριμένα στην «κοινωνική οικονομία» και ζητεί από την Επιτροπή να «εγκρίνει, έως τα τέλη του 2011, μια πρωτοβουλία για την κοινωνική επιχείρηση με επίκεντρο τις επιχειρήσεις που έχουν κοινωνικούς σκοπούς».

Ως εκ τούτου, στις 25 Οκτωβρίου 2011, η Επιτροπή εξέδωσε νέα ανακοίνωση προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών με τίτλο: «Πρωτοβουλία για την κοινωνική επιχειρηματικότητα. Οικοδόμηση ενός οικοσυστήματος για την προώθηση των κοινωνικών επιχειρήσεων στο επίκεντρο της κοινωνικής

οικονομίας και της κοινωνικής καινοτομίας» (COM(2011) 682 τελικό). Ταυτόχρονα, στις 26 Οκτωβρίου, η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή εξέδωσε γνωμοδότηση με θέμα: «Κοινωνική επιχειρηματικότητα και κοινωνική επιχείρηση».

Επιπλέον, στις 13 Απριλίου 2011, η Επιτροπή εξέδωσε νέα ανακοίνωση προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών με τίτλο: «Η Πράξη για την Ενιαία αγορά, Δώδεκα δράσεις για την τόνωση της ανάπτυξης και την ενίσχυση της εμπιστοσύνης "Μαζί για μια νέα ανάπτυξη"». Από τις εν λόγω δράσεις, η δράση υπ' αριθ. 8 είναι η κοινωνική επιχειρηματικότητα, η οποία ταυτίζεται με την κοινωνική οικονομία. Στόχος της είναι «να ενθαρρυνθούν οι επιχειρήσεις που επιλέγουν, πέρα από τη νόμιμη αναζήτηση οικονομικού οφέλους, την επιδίωξη στόχων γενικού συμφέροντος, κοινωνικής, ηθικής ή περιβαλλοντικής ανάπτυξης».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

10.1 Η κοινωνική οικονομία: ένας αναδυόμενος τομέας σε μια πλουραλιστική κοινωνία

Η κυριότερη και σπουδαιότερη τάση που παρατηρείται κατά την πρόσφατη εξέλιξη της κοινωνικής οικονομίας είναι η εδραίωσή της στην ευρωπαϊκή κοινωνία ως *πόλου κοινωνικής ωφέλειας* μεταξύ καπιταλιστικού και δημόσιου τομέα, συναποτελούμενου από πληθώρα φορέων: συνεταιρισμών, εταιρειών αλληλασφάλισης, ενώσεων, ιδρυμάτων και άλλων παρεμφερών επιχειρήσεων και οργανώσεων.

Το κοινωνικό κίνημα των οργανώσεων του πολίτη αναπτύσσεται σε σημαντικό βαθμό με την προαγωγή πρωτοβουλιών επιχειρησιακής αλληλεγγύης, στόχος των οποίων είναι η παραγωγή και η κατανομή αξίας και κοινωνικών αγαθών. Αισθητή γίνεται επίσης η συνεχώς διευρυνόμενη συνεργασία μεταξύ των οργανώσεων του πολίτη και του συνεταιριστικού κινήματος για την ανάπτυξη πολλών έργων και δραστηριοτήτων τους, όπως στην περίπτωση των κοινωνικών επιχειρήσεων. Η ικανότητα που παρουσιάζουν οι πρωτοβουλίες αυτές ως προς την κάλυψη των *νέων κοινωνικών αναγκών* που εμφανίστηκαν τις τελευταίες δεκαετίες, επεσήμανε εκ νέου τη σημασία της ΚΟ.

Η ΚΟ δεν έχει μόνο επιβεβαιώσει την ικανότητά της να συμβάλλει αποτελεσματικά στην επίλυση των νέων κοινωνικών προβλημάτων, αλλά έχει επίσης ισχυροποιήσει τη θέση της σε παραδοσιακούς τομείς, όπως η γεωργία, η βιομηχανία, οι υπηρεσίες, το λιανικό εμπόριο, οι τραπεζικές δραστηριότητες και η αλληλασφάλιση. Με άλλα λόγια, η ΚΟ παρουσιάζεται και ως ένας από τους απαραίτητους θεσμούς σταθερής και βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης, δικαιότερου εισοδήματος και δικαιότερης κατανομής του πλούτου, διότι συνταιριάζει υπηρεσίες και ανάγκες, αυξάνει την αξία των οικονομικών δραστηριοτήτων στην υπηρεσία των κοινωνικών αναγκών και διότι διορθώνει τις ανισορροπίες της αγοράς εργασίας και βαθαίνει και ενισχύει την οικονομική δημοκρατία.

Η νέα ΚΟ διαμορφώνεται ως ένας αναδυόμενος τομέας που καθίσταται ολοένα και πιο απαραίτητος, προκειμένου να αντιμετωπισθούν με τον δέοντα τρόπο οι νέες προκλήσεις της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας και κοινωνίας. Οι προκλήσεις αυτές βρίσκονται στη βάση του αυξανόμενου ενδιαφέροντος για τον ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει η νέα ΚΟ στην κοινωνία πρόνοιας.

10.2 Απαραίτητος ο εννοιολογικός καθορισμός της κοινωνικής οικονομίας

Μια πρόκληση που η ΚΟ πρέπει να αντιμετωπίσει επείγοντως είναι η *θεσμική της αφάνεια*. Η αφάνεια αυτή εξηγείται όχι μόνο από τον αναδυόμενο χαρακτήρα της ΚΟ ως νέου τομέα στο οικονομικό σύστημα, αλλά και από την έλλειψη εννοιολογικής ταυτότητας, από το γεγονός δηλαδή ότι δεν υφίσταται σαφής και αυστηρός ορισμός των χαρακτηριστικών τα οποία είναι κοινά στα διάφορα είδη εταιρειών και οργανώσεων που συναποτελούν την ΚΟ, ούτε των ειδικών γνωρισμάτων βάσει των οποίων διακρίνονται από τις άλλες.

Ας σημειωθεί εδώ ότι κατά τα τελευταία έτη έχει παρατηρηθεί μια βαθμιαία διαδικασία εννοιολογικού καθορισμού της ΚΟ, με βάση τόσο τους ίδιους τους φορείς της, μέσω των αντιπροσωπευτικών τους οργανώσεων, όσο και διάφορους επιστημονικούς και πολιτικούς φορείς. Στην παρούσα έκθεση παρουσιάζεται μια έννοια της ΚΟ που αναπτύχθηκε βάσει των κριτηρίων που προσδιορίζονται στο *Εγχειρίδιο για την κατάρτιση των δορυφορικών λογαριασμών των επιχειρήσεων της κοινωνικής*

οικονομίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, το οποίο και συμφωνεί με τους ορισμούς που διατυπώνονται στην πρόσφατη οικονομική βιβλιογραφία αλλά και με τους ορισμούς των ίδιων των οργανώσεων της ΚΟ.

10.3 Νομικός καθορισμός της κοινωνικής οικονομίας και αναγνώριση από τους εθνικούς λογαριασμούς

Με τον εννοιολογικό καθορισμό της ΚΟ θα καταστεί δυνατή η αντιμετώπιση της πρόκλησης που συνεπάγεται ο καθορισμός της στα νομικά συστήματα της ΕΕ και των κρατών μελών της. Παρά το γεγονός ότι η ΚΟ και ορισμένα από τα στοιχεία που την απαρτίζουν αναγνωρίζονται σε αρκετά νομικά κείμενα ευρωπαϊκών χωρών, καθώς και της ίδιας της ΕΕ, είναι απαραίτητο εντούτοις να προχωρήσει η διαδικασία για τη διατύπωση καταστατικού ορισμού του πεδίου εφαρμογής της ΚΟ και των απαιτήσεων που οφείλουν να πληρούν τα επιμέρους στοιχεία της, ούτως ώστε να αποφευχθεί ο υπερβολικά αόριστος ορισμός των ίδιων χαρακτηριστικών της και να μην απολεσθεί ο κοινωφελής χαρακτήρας της.

Χρειάζεται να προσδιορισθεί το *νομικό καθεστώς της ΚΟ* και να εισαχθούν αποτελεσματικοί νομικοί φραγμοί για την είσοδο στην αγορά, ώστε καμία οργάνωση που δεν ανήκει στον χώρο της ΚΟ να μην μπορεί να ωφελείται οικονομικά υιοθετώντας τη νομική μορφή ή την οργάνωσή της ή εκμεταλλεύομενη τις δημόσιες πολιτικές που εφαρμόζονται υπέρ της ΚΟ.

Η παρούσα έκθεση καταδεικνύει επίσης το αυξανόμενο μέγεθος της ΚΟ που εξασφαλίζει άμεσα περισσότερες από 11 εκατομμύρια θέσεις εργασίας, ήτοι το 6% του συνολικού ποσοστού απασχόλησης στην ΕΕ. Εντούτοις, δεν εμφανίζεται στους εθνικούς λογαριασμούς, εμπόδιο που συνιστά μία ακόμα μείζονα πρόκληση.

Οι ισχύοντες εθνικοί λογιστικοί κανόνες που καταρτίστηκαν την εποχή της ακμής των μικτών οικονομικών συστημάτων δεν αναγνωρίζουν την ΚΟ ως διαφοροποιημένο θεσμικό τομέα, δυσχεραίνοντας συνεπώς την κατάρτιση τακτικών, επακριβών και αξιόπιστων οικονομικών στατιστικών σχετικά με τους παράγοντες που την συναποτελούν. Σε διεθνές επίπεδο, η ανομοιογένεια των κριτηρίων που χρησιμοποιούνται για την κατάρτιση των στατιστικών εμποδίζει την εκπόνηση συγκριτικών αναλύσεων και υποσκάπτει το κύρος των προσεγγίσεων που αναδεικνύουν την εμφανή συμβολή της ΚΟ στην υλοποίηση των σημαντικών στόχων της οικονομικής πολιτικής.

Το *Manual for drawing up Satellite Accounts of Companies in the Social Economy* (Εγχειρίδιο για την κατάρτιση των δορυφορικών λογαριασμών των επιχειρήσεων της κοινωνικής οικονομίας) που εξέδωσε προσφάτως η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποτελεί σημαντικό βήμα προς τη θεσμική αναγνώριση ενός σκέλους της ΚΟ από τα συστήματα εθνικών λογαριασμών. Το εγχειρίδιο επεξηγεί τη μεθοδολογία βάσει της οποίας μπορούν να καταρτίζονται αξιόπιστες και εναρμονισμένες στατιστικές σε ολόκληρη την ΕΕ στο πλαίσιο των εθνικών λογαριασμών (ΕΣΛ του 1995), σε σχέση με πέντε βασικές ομάδες εταιρειών της ΚΟ: α) συνεταιρισμοί, β) αλληλασφαλιστικές εταιρείες γ) όμιλοι επιχειρήσεων της ΚΟ, δ) άλλες παρεμφερείς εταιρείες της ΚΟ και ε) μη κερδοσκοπικά ιδρύματα που εξυπηρετούν εταιρείες της ΚΟ.

Η ΚΟ στην Ευρώπη καλείται να αντιμετωπίσει μια διπλή πρόκληση στον τομέα αυτόν. Αφενός, οι οργανώσεις που εκπροσωπούν την ΚΟ πρέπει να κάνουν αισθητή την παρουσία τους στην

Ευρωπαϊκή Επιτροπή και σε κάθε κράτος μέλος ξεχωριστά, ούτως ώστε να διασφαλισθεί η εφαρμογή των προτάσεων του εγχειριδίου. Συγκεκριμένα, πρέπει να πείσουν κάθε κράτος μέλος της ΕΕ να δημιουργήσει *Στατιστικό Μητρώο Επιχειρήσεων της Κοινωνικής Οικονομίας* που θα έχει ως βάση τα κριτήρια που καθορίζονται στο εγχειρίδιο, ούτως ώστε να καταστεί δυνατή η κατάρτιση δορυφορικών λογαριασμών που καλύπτουν τις επιχειρήσεις των μητρώων αυτών.

Αφετέρου, οφείλουν να προωθήσουν πρωτοβουλίες για να καταστεί δυνατή η κατάρτιση αξιόπιστων και εναρμονισμένων στατιστικών για το ευρύ τμήμα της ΚΟ που δεν καλύπτεται από το εγχειρίδιο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Το τμήμα αυτό αποτελείται ως επί το πλείστον από ενώσεις και ιδρύματα που καλύπτονται από το *Handbook on Non-Profit Institutions in the System of National Accounts* των Ηνωμένων Εθνών (*Οδηγός για τα μη κερδοσκοπικά ιδρύματα στο σύστημα εθνικών λογαριασμών*). Στον εν λόγω οδηγό περιλαμβάνονται πολλές μη κερδοσκοπικές οργανώσεις που δεν εμπίπτουν στο πεδίο της ΚΟ, αλλά δεν θα ήταν δύσκολο να γίνει διαχωρισμός μεταξύ των στατιστικών που αναφέρονται στις μη κερδοσκοπικές οργανώσεις, οι οποίες ανταποκρίνονται στα κριτήρια προσδιορισμού της ΚΟ όπως καθορίζονται στην παρούσα έκθεση, και των στατιστικών για τον μη κερδοσκοπικό τομέα που καταρτίζονται σύμφωνα με τον οδηγό.

10.4 Συντονισμός μεταξύ των ομοσπονδιών της κοινωνικής οικονομίας

Λόγω της πολυφωνίας και της πολυμορφίας της, η ΚΟ έχει ανάγκη από ισχυρές οργανώσεις για να εκπροσωπούν τις διάφορες ομάδες εταιρειών και οργανώσεων που την συναποτελούν. Ωστόσο, δεδομένης της κοινής ταυτότητας και του πυρήνα κοινών συμφερόντων που συνδέουν τους φορείς της ΚΟ, είναι σκόπιμο και απαραίτητο να καταβληθούν προσπάθειες ώστε να εξασφαλισθεί ο συντονισμός του συνόλου της ΚΟ, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο σε πανευρωπαϊκή κλίμακα. Διότι, όσο εντονότερα προβάλλεται η συλλογική εικόνα της ΚΟ, τόσο αυξάνονται και οι ευκαιρίες αποτελεσματικής δράσης και ανάπτυξης κάθε ομάδας παραγόντων που συναποτελούν τον τομέα της ΚΟ.

10.5 Η κοινωνική οικονομία και ο κοινωνικός διάλογος

Σημαντική πρόκληση αποτελεί επίσης η αναγνώριση της ΚΟ ως ειδικού συνομιλητή στο πλαίσιο του κοινωνικού διαλόγου.

Η ΚΟ έχει καταστεί ένας από τους σπουδαιότερους θεσμούς της κοινωνίας των πολιτών που συμβάλλει σε σημαντικό βαθμό στην οργάνωση της συνεταιριστικής της συγκρότησης και στην ανάπτυξη της συμμετοχικής δημοκρατίας. Παράλληλα, ωστόσο, η ΚΟ αποτελεί ισχυρό οικονομικό και κοινωνικό παράγοντα με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τα οποία δεν ευθυγραμμίζονται με το κλασικό σχήμα εργοδότες/εργαζόμενοι και επιβάλλουν τη ρητή αναγνώριση της ΚΟ ως κοινωνικού συνομιλητή.

Κατά το δεύτερο μισό του 20ού αιώνα, όταν τα μικτά οικονομικά συστήματα βρίσκονταν στο ζενίθ τους, οι βασικοί παράγοντες στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων που λάμβαναν αποφάσεις για τις δημόσιες πολιτικές (και ειδικότερα για την εισοδηματική πολιτική) ήταν οι κυβερνήσεις, οι οργανώσεις των εργοδοτών και οι συνδικαλιστικές ενώσεις. Στις μέρες μας, ωστόσο, η οικονομία έχει αποκτήσει περισσότερο πλουραλιστική μορφή, γεγονός που επιβάλλει την άμεση συμμετοχή στον κοινωνικό

διάλογο όλων των εμπλεκόμενων τομέων: ομοσπονδίες εργοδοτών, συνδικαλιστικές ενώσεις, κυβερνήσεις καθώς και την άλλη μεγάλη ομάδα κοινωνικών και οικονομικών παραγόντων, επιχειρηματιών και εργοδοτών που απαρτίζουν τη νέα ΚΟ και διαδραματίζουν όλο και σημαντικότερο ρόλο στον ανεπτυγμένο κόσμο.

Από κοινού με τις κλασικές *συλλογικές διαπραγματεύσεις*, θα πρέπει να προταθεί επίσης και *κοινωνικός διάλογος* με τη συμμετοχή *φορέων της ΚΟ*, ο οποίος συνάδει περισσότερο με τη νέα οικονομική πραγματικότητα των αρχών του αιώνα μας.

10.6 Η κοινωνική οικονομία και οι δημόσιες πολιτικές

Για περισσότερες από δύο δεκαετίες, τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα (Κοινοβούλιο, Επιτροπή και Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή) αναγνωρίζουν την ικανότητα της ΚΟ να διορθώνει σημαντικές κοινωνικές και οικονομικές ανισορροπίες και να συνδράμει στην επίτευξη διαφόρων στόχων γενικού συμφέροντος. Πρόσφατα, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο χαρακτήρισε την ΚΟ ως πυλώνα και ακρογωνιαίο λίθο του ευρωπαϊκού κοινωνικού προτύπου (*clé de voûte du modèle social européen*).

Ως εκ τούτου, τα κράτη μέλη και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή οφείλουν, περισσότερο από ποτέ, να αναλάβουν συγκεκριμένες δεσμεύσεις προκειμένου να καταστεί η ΚΟ όχι μόνο ένα αποτελεσματικό εργαλείο για την επίτευξη των ειδικών στόχων που θέτουν οι δημόσιες πολιτικές προς το γενικό συμφέρον, αλλά και προκειμένου, μέσω του κινήματος δημιουργίας συνεταιρισμών, αλληλασφαλιστικών εταιρειών και ενώσεων και μέσω των πρωτοβουλιών γενικού συμφέροντος που προωθεί η κοινωνία των πολιτών, να αποτελέσει η ίδια στόχο απαραίτητο για την εδραίωση μιας ανεπτυγμένης κοινωνίας και την παγίωση των αξιών που συνεπάγεται το ευρωπαϊκό κοινωνικό πρότυπο. Επ' αυτού, οι οργανώσεις που εκπροσωπούν την ΚΟ οφείλουν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο, υποβάλλοντας προτάσεις και πρωτοβουλίες προς τα θεσμικά όργανα της ΕΕ, τα πολιτικά κόμματα, τις συνδικαλιστικές ενώσεις, τα πανεπιστήμια και άλλες οργανώσεις που εκπροσωπούν την κοινωνία των πολιτών.

10.7 Η κοινωνική οικονομία και οι αγορές: ανταγωνιστικότητα και κοινωνική συνοχή

Η πρόσφατη και η μελλοντική εξέλιξη της ΚΟ στην Ευρώπη επηρεάστηκε και θα επηρεασθεί έντονα από τις αλλαγές του περιβάλλοντος στο οποίο δραστηριοποιείται, ειδικότερα των αγορών, που αποκτούν ολοένα πιο παγκοσμιοποιημένη μορφή και χαρακτηρίζονται από έντονο ανταγωνισμό, αποκέντρωση και μετεγκατάσταση της παραγωγής, αλλά και από τις αλλαγές του τρόπου δράσης των κυβερνήσεων, σαφής τάση των οποίων είναι η σταδιακή απορρύθμιση και ιδιωτικοποίηση των δημόσιων υπηρεσιών. Παράλληλα με την εμφάνιση νέων κοινωνικών προβλημάτων (όπως η γήρανση του πληθυσμού, η μαζική μετανάστευση, κλπ), οι αλλαγές αυτές παρέχουν μεν ευκαιρίες ανάπτυξης της ΚΟ, αλλά αποτελούν επίσης πρόκληση και απειλή για ορισμένες από τις σφαίρες δράσης της.

Οι διάφορες επιχειρήσεις και οργανώσεις της ΚΟ αντιμετωπίζουν την πρόκληση της ενσωμάτωσης αποτελεσματικών διαδικασιών παραγωγής και στόχων κοινωνικής πρόνοιας στις δραστηριότητές τους. Οι φορείς της ΚΟ οφείλουν να αναπτύξουν χωρίς καμία καθυστέρηση ανταγωνιστικές στρατηγικές κατά τρόπο που να συμφωνεί με τις νέες απαιτήσεις που συνεπάγεται η ύπαρξη ολοένα και πιο ανταγωνιστικών αγορών, ούτως ώστε να καταστούν χρήσιμο εργαλείο για την παροχή πρόνοιας προς τα μέλη τους και την ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής.

Η διείσδυση σε δίκτυα και συνασπισμούς επιχειρήσεων, η δημιουργία νέων τρόπων χρηματοδότησης των επιχειρήσεων, τα καινοτόμα προϊόντα και διαδικασίες και η προώθηση πολιτικών για ανάπτυξη της κατάρτισης και της γνώσης πρέπει να αποτελέσουν βασικά στοιχεία των ανταγωνιστικών πολιτικών τους.

10.8 Η κοινωνική οικονομία, η νέα διευρυμένη Ευρωπαϊκή Ένωση και η ανάπτυξη του ολοκληρωμένου ευρωμεσογειακού χώρου

Η ΕΕ δίδει ιδιαίτερη έμφαση στον στόχο της εδραίωσης ενός ολοκληρωμένου ευρωπαϊκού χώρου, εντός του οποίου θα μειωθούν και θα εκλείψουν το συντομότερο δυνατό οι οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες μεταξύ της ΕΕ-15 και των 12 νέων κρατών μελών της ανατολικής και νότιας Ευρώπης. Εκτός των άλλων επιπτώσεων, οι ανισότητες αυτές έχουν προκαλέσει σημαντικές μεταναστευτικές ροές εξ ανατολών προς δυσμάς εντός της ΕΕ. Παράλληλα με τη διασφάλιση ισχυρότερης κοινωνικής συνοχής στην ΕΕ, μια άλλη πρόκληση είναι η προαγωγή ενός ολοκληρωμένου ευρωμεσογειακού χώρου που θα καταστεί περιοχή ευημερίας και σταθερότητας. Για τον σκοπό αυτό, όλες οι χώρες της Μεσογείου οφείλουν να εδραιώσουν ισχυρά δημοκρατικά κράτη, παράλληλα δε οι χώρες της νοτίου Μεσογείου χρειάζεται να ενισχύσουν τον παραγωγικό ιστό της κοινωνίας των πολιτών.

Στις χώρες αυτές, το υψηλό ποσοστό αύξησης του πληθυσμού και άλλοι διαρθρωτικοί παράγοντες αποτελούν εμπόδιο για την οικονομική ανάπτυξη που εξασφαλίζει υψηλότερο επίπεδο διαβίωσης για την πλειονότητα του πληθυσμού, και αυτός είναι άλλωστε ο λόγος για τον οποίο η ευρωμεσογειακή περιοχή και η ΕΕ έχουν καταστεί μία από τις γεωγραφικές περιοχές με το υψηλότερο μεταναστευτικό ρεύμα, σε μέγεθος και ένταση. Το φαινόμενο επιδεινώνεται περισσότερο με τη μετανάστευση μεγάλων ομάδων πληθυσμού από χώρες της Λατινικής Αμερικής, της Υποσαχάριας Αφρικής και της νοτιανατολικής Ασίας.

Εξαιτίας ακριβώς των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους, οι φορείς της ΚΟ μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικότατο ρόλο στην ενσωμάτωση των μεταναστευτικών πληθυσμών και την ανάπτυξη εμπορικών ροών στο εσωτερικό της ΕΕ και μεταξύ της Ευρώπης και των χωρών των νότιων ακτών της Μεσογείου.

10.9 Εκπαιδευτικό σύστημα, έρευνα και δίκτυα, πανεπιστήμια και κοινωνική οικονομία

Τα εκπαιδευτικά συστήματα της ΕΕ προορίζονται να επιτελέσουν σημαντικό έργο για την προαγωγή του επιχειρηματικού πνεύματος και τον εκδημοκρατισμό της οικονομίας μέσω προγραμμάτων κατάρτισης που τονώνουν τις επιχειρησιακές πρωτοβουλίες με βάση τις αξίες που χαρακτηρίζουν την ΚΟ. Από την άλλη πλευρά, για την ανάπτυξη νέων προϊόντων και καινοτόμων διαδικασιών από τις επιχειρήσεις της ΚΟ απαιτείται η προώθηση της συνεργασίας των εν λόγω επιχειρήσεων με πανεπιστημιακά κέντρα που παράγουν και μεταδίδουν γνώση. Τα ερευνητικά δίκτυα και τα δίκτυα ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ των εν λόγω κέντρων και των επαγγελματιών της ΚΟ θα συμβάλουν, όπως και κατά το πρόσφατο παρελθόν, στη διεύρυνση των απαραίτητων ειδικών βάσεων γνώσεων της ΚΟ και στη μετάδοση των γνώσεων αυτών σε ολόκληρη την Ευρώπη.

10.10 Ταυτότητα και αξίες της κοινωνικής οικονομίας

Η νέα ΚΟ στην ΕΕ αποκτά τη μορφή *πόλου κοινωνικής ωφέλειας* μέσα σε ένα πλουραλιστικό οικονομικό σύστημα, παράλληλα με τον δημόσιο τομέα και τον κερδοσκοπικό ιδιωτικό τομέα. Η πρόκληση που πρέπει να αντιμετωπίσει η ΚΟ είναι να αποφύγει τον κίνδυνο άμβλυσης και ευτελισμού των καθοριστικών χαρακτηριστικών της φυσιογνωμίας της, που είναι εκείνα ακριβώς που εξασφαλίζουν την ιδιαίτερη κοινωνική της χρησιμότητα. Προς τούτο, οι φορείς της ΚΟ οφείλουν να συνειδητοποιήσουν σε βάθος τις αξίες που συνιστούν το κοινό σημείο αναφοράς τους, να κάνουν χρήση όλων των κοινωνικών και πολιτισμικών μοχλών πίεσης που συνάδουν με τις αξίες αυτές προκειμένου να εδραιωθεί η θεσμική φυσιογνωμία τους και να εξασφαλισθεί πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα ως προς το οικονομικό και κοινωνικό δυναμικό τους.

Οι προκλήσεις και οι τάσεις που περιγράφηκαν παραπάνω δεν αποτελούν οριστικό κατάλογο αλλά πρόταση προς συζήτηση, αφετηρία προβληματισμού στη νέα φάση που διανύει η Ευρώπη μετά τις πρόσφατες διευρύνσεις της ΕΕ.

Σε αυτή τη νέα φάση και με τη νέα κοινωνική οικονομία, τη σοβαρότατη ευθύνη όσον αφορά τον καθορισμό των ειδικών χαρακτηριστικών και των στρατηγικών στόχων που θα πρέπει να υιοθετήσει η ΚΟ για να διαδραματίσει ηγετικό ρόλο στην οικοδόμηση της Ευρώπης επωμίζονται δικαίως οι ίδιοι οι φορείς της κοινωνικής οικονομίας.

Η παρούσα μελέτη εκπονήθηκε για την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (ΕΟΚΕ) και εκφράζει τις απόψεις των συντακτών και των οργανώσεων που την κατήρτισαν. Οι απόψεις αυτές δεν έχουν υιοθετηθεί ή εγκριθεί με οποιονδήποτε τρόπο από την ΕΟΚΕ και δεν πρέπει να θεωρηθεί ότι είναι αντιπροσωπευτικές της επίσημης θέσης της. Η ΕΟΚΕ δεν εγγυάται την ακρίβεια των πληροφοριών που παρέχονται στη μελέτη, ούτε αναλαμβάνει τυχόν ευθύνη που απορρέει από τη χρήση τους.
